

AZ

ERDÉLYRÉSZI KÁRPÁT-EGYESÜLET

HIVATALOS ÉRTESÍTŐJE.

KOLOZSVÁR

1895. OKT.- DE CZ.

IV. évf. 10-12 SZÁM.

A HAZAI TURISTÁK ÉS AZ EZERÉVES ÜNNEP.

Irta : Merza Gyula.

Az ezeréves kiállítás, mint ünnepi központ látogatására a székesfővárosba tóduló külföldi és hazai közönség millióinak közepette főképpen két felvonulás foghatja magára vonni az egész művelt világ figyelmét u. m. a szakférfiak *nemzetközi és országos kongresszusa* és a *Vágó-féle történelmi díszmenet*. Azonban lankadatlan buzgalom, kitartó hazafias munkásság, de mindezek mellett nagy ügyszeretet és lelkesedés is szükséges az ilyen nagyszabású munkák diadalra juttatására.

Mindenesetre az említett két irányu mozgalom valóságos eseményei lehetnek a jövő év ünnepi hangulatának.

Ezekben a felvonulásokban ünnepet fognak ülni az ezeréves haza összes népei és intelligenciája.

Mig egyfelől rég letűnt századok rettenthetetlen lovagjai, a pogány ősmagyar vitézek, a magyar romántika délczeg leventéi, Mátyás király feketeserege s a szabadságharcz névtelen hősei fognak mintegy halottaikból feltámadni, hogy Szt.-István koronája előtt térdre boruljanak: addig másfelől egy igénytelenebb, kevesebb feltűnést keltő hazai és külföldi szakemberek serege is leteszi az elismerés adóját a „négy folyó és három halom“ czimerének ezeréves jubileuma alkalmából.

A szemkápráztató jelmezek pazar szinpompája örökké emlékezetes tündéri látványként fog bevésődni lelkünk mélyébe, de talán eredményeiben sokkal messzehatóbb jelentőségűek lesznek a társadalomnak a tudomány, ipar és kereskedelem, a közgazdaság, közlekedés és egyéb szakintézmények és testületek szerint csoportosított nagygyűlései által megvalósítandó reformtörekvések.

Az lehetetlen, hogy a kiállításon még oly szépen képviselt *turistaság* a kongresszusok sorozatában is helyet ne foglaljon.

Álljon össze az a féltuczat hazai turista testület, mely hazánk földrajzát künn a szabad természet földabroszán ismerteti s fogjanak kezét a hazai turisták lelkesebbjei és segítsenek megrendezni azt az országos kongresszust, a melynek turistákból kell állania.

Tehát a turista-kongresszus első feladata lesz azokat a vezérelveket megállapítani és tárgyalás alá venni, a melyek a hazai összes turisták érdekeit benn a hazában, annak határain kívül, egymás között és a külföldi testvéregyesületekkel szemben előmozdítani képesek.

A kongresszus kötelességei közé fog tartozni a különböző kedvezőtlen helyi viszonyok által itt-ott működésében megakasztott turistaság föllendülésére és a gátló akadályok

megszüntetésére szükséges mozgalomnak tápot adni; neki kell az indolenciát megtörnie és a részvétlen egyes vidékek és társadalmi osztályok érdeklődésének felköltésével a turistaság közhasznú voltát a nagy közönség eddig hozzáférhetlen rétegeibe is átvinni.

Mostohák voltak a legujabb időkig az erdélyi részek turistasági viszonyai is. Igaz, hogy a „Siebenbürgischer Karpathen Verein“ egy több mint tíz éves és szép eredményekben gazdag multra tekinthet vissza, mégis az idegen ügykezelési nyelv és a zárkózott testületi szellem nagyobbra csak a szászok és a katonaság köréből toborzhatta tagjait. Öt év előtt alakult a közszükségletet igazoló Erdélyrészi Kárpát-Egyesület, mely az erdélyi turistáknak jobbra még akkor kicsiny, de lelkes ujoncz csapatából ma már egy 3000 tagból álló tekintélyes seregre szaporodott.

Azonban ez a természeti ritkaságokkal pazarul megáldott országrész még jóformán ismeretlen, legalább turistasági szempontból ugyiszólván egy „tabula rasa“, egy üres lap, melyre az ide körünkbe édesgetendő utasok lesznek hivatva elragadtatásaikat áldozatkész és látható jelekkel is bevésni.

Ezért volna üdvös, ha a Turista Kongresszus az anyaország turistáinak *Erdély felé irányításával* is foglalkoznék.

Erdélyt „magyar Svájcznak“ is szokták nevezni, igen de csak természeti bájokban vetélkedhetik a turistaság ama őshazájával, hol meg van a turistaság kedvező feltételeinek az a kiapadhatatlan bő forrása, a mely a valódi Svájcznak idegen forgalmát, hirnevét és gazdagságát évről-évre gyarapítja.

Az erdélyi részek felé kellene tehát megindulni egy egészséges és tervszerű utazási áramlatnak s az ennek elérésére szükséges javaslatok, tervek és kérdések, illetve azok kivihetőségei felett sem volna üdvös egész egyszerűen napirendre térni.

Ezért hívom fel az illetékes körök és szakférfiak figyel-

mét Erdélyre s az ott eiőmozdítandó már is szerencsésen megindított turistakedv fokozására.

Ha az anyaország szenvedélyes utasai nem a külföld, hanem az erdélyi részek felé vennék utjukat s a maga szüzies vadságában annyira bizarr hegyvidékeink és gyógyító fürdőink megismerésére törekednének: öt év alatt nem csak 4 menedékházzal, hanem tizszerannyival s a pompás utak ezreivel fogna találkozni kezdetlegességeink daczára is koronként elismerését nyilvánító egyik-másik derék külföldi kollegánk.

De a turistaság egyáltalában nagyobb arányokat öltendő ápolására a kongresszus lesz hivatva az összes e hazában levő hazafias tényezők figyelmét is felhívni; társadalom és kormány karöltve segélyére kell hogy legyenek annak a hazafias irányzatnak, mely a honismeretet és így a hazaszere-tetet is — pars pro toto — ugyszólván gyakorlatilag való-sítja meg.

Két csoportba lesznek oszthatók azok a kérdőpontok, illetve vitatételek, melyek egy nemsokára egybehívandó elő-értekezlet véleménye alapján a kongresszust foglalkoztathat-ják, u. m.:

1. Olyanok, melyek csupán a *hazai turistaságot* érdeklik.
2. Olyanok, melyek a *hazai és nemzetközi turistaság* egy-másközi viszonyaira is kiterjednek.

Már magában véve lélekemelő gondolat a hazai turista-testületek vezérbajnokait egy közös cél elérésére szövetkezve látni, annyival is inkább, mert a turistaság talán az egyedüli terrenum ebben az egész birodalomban, melyet az egyre-tért hódító kasztszellelem és pártpolitika s a nemzetiségi és felekezeti ellentétek még eddig hatalmukba keríteni nem birtak.

Hiszen nem is lehetséges a csodás alkotásaiban utolér-hetetlen anyatermészetet a társadalom ferde kinövéseinek béklyóiba verni; különben is kinek érzékeit ne ragadta volna

meg a Teremtő által a hegyóriások oszlopsorai között alkotott óriási szentegyházban, a természet e hatalmas templomában az isteni kézzel ápoltt Vestatüz, az örök fényben ragyogó napsugár éltető melege; a sötét éjjelt megvilágító méla holdfény andalító világa vagy az a tündér kezekkel szőtt óriási virágszőnyeg, melyek egyformán gyönyörködtetnek, egyformán melegítnek és az utasoknak egyformán állandó kísérői akár gazdagok, vagy szegények, akár nagy tudósok vagy egyszerű emberek is legyenek azok, s bárminő nyelven és hittel adjanak is kifejezést túlaradt szívük lelki gyönyörüségeinek.

A csodálkozás kifejezései ugyis minden nyelvben egyformák s talán ezért legalkalmasabb helye a kibékülésnek és testvérisülésnek Natura istenasszony nyelv- és valláskülönbség nélkül mindenkit elbűvölő azon közös oltára: a *szülőföld*, melyhez minden e hazáját szerető honpolgár szívének egész melegével, végső lehelletéig ragaszkodik.

Az anyaföld közvetlen közelében tényleg elfelejtjük a köztünk fennálló ellentéteket s a természet fenségétől elnémulva nyujtunk baráti kezet egymásnak.

A természet csodás alkotásainak szemlélete, szép vidékek gyakori felkeresése és megkedvelése által tehát saját lelkünket is nemesítjük.

A társas kirándulások alkalmával felmerülni szokott hazafias és kedvderítő eszmecserék s az ezek révén szorosabbra fűződő baráti kötelékek által benn a szalonok falai között, de sőt már az iskola padjain is lábrakapott társadalmi osztálykülönbségek künn a szabad természetben elsimulnak s jótékony hatásaik lassan-lassan a társadalomban is érezhetőkké fognak válni.

Eltekintve attól, hogy különösen némely nemzetiségi vidékeken, hol a különben romlatlan lelkű köznép nem hogy magyar társaságokat ritkán lát, de sőt még magyar szót is alig hall és így szükséges ott a magyar kirándulók megje-

lenése: mindazonáltal még pusztán *közegészségügyi* szempontból is a haza minden igaz fiának a turistaság zászlója alá kell már a közel jövőben állania.

A turista-kongresszus feladata lesz a különböző sportágak, ú. m.: tornaversenyek, labdajátékok és versenygyaloglások stb. révén már az egészséges testi nevelés körébe bevont tanuló *ifjúságot*, a haza reményét, ezt a jövő turistanemzedéket a turistaságnak is egészen megnyerni.

Hiszen a turistaság szükségességének testedző és lélekemelő mivolta, de főleg a serdülő korban annyira fogékony ifju léleknek saját hazája közvetlen megismerésére alkalmat nyújtó közhaszna már régóta a köztudatban kellene hogy az ő méltó helyét elfoglalja.

Ez már az a tovább nem kicsinyelhető fontos tényező, mely míg egyrészt a történeti, földrajzi, ethnográfiai és természetrajzi ismeretek gyarapítására ugyszólván játszva rávezet: másrészt az ifju lelket leghasznosabban szórakoztató gyalogkirándulásokon éppen a turistaság van hivatva a szabad természet örök szépségeinek megkedveltetésével a magyar ifjúság körében is a ma már itt-ott, sajnos beteges tünetként mutatkozni látszó lelki sivárságnak és az ebből származó életuntságnak leghathatósabban gátat vetni.

Nagyon fontos kérdésként foglalkoztatnia kell a turista-kongresszust többek közt azon eszközök és módozatok megtalálása, a melyekkel a *földbirtokos osztályt* törekvéseink támogatására megnyerhetnők.

A történeti nevezetességü várak, népmondákról híres romok, szép kilátást nyújtó hegycsúcsok, vadregényes vizesések és barlangok igen nagy része még ma sem ismeretes, vagy ha igen, akkor nem eléggé, még saját honfitársaink előtt sem, mert a fáradságos odajutás, vezetők és élelmiszerek, de főként a viszontagságos utakon kimerült turistának nélkülözhetetlen jó éjjeli szállás hiánya: mind olyan kedvetlen körülmények, a melyek a kirándulási kedvet lelohaszt-

ják s a még oly regényes vidékek elhagyatottságát vonják maguk után. — Ha a magyar birtokos osztály venné kezébe a turistaság gyopáros lobogóját, ha az intelligens gazdaközönség lelkes közreműködésére számíthatnánk: kimondhatatlan horderővel birna az céljaink előbbrevitele és így mielőbbi megvalósítása szempontjából.

Ha imitt-amott már is zárt sorokban a völgyből a hegyek és havasok birodalmának meghódítására induló turista zászlóaljnak az egész gazdaközönség köréből toborzandó segítő csapatokkal nyerhetnének megerősítést, ugyszólván azt az elemet nyernék meg ügyünknek, mely már foglalkozására nézve is ugyszólván a természet ölen tölti el életének legnagyobb részét.

S ha dúsgazdag mágnásaink a helyett hogy eddig a külföldön elköltött s a magyar föld nyújtotta tetemes vagyonuknak csupán egy szerény hányadát fordítanak, mint *turista-maecenások* hazájuk annyi sok elrejtett tündérszép vidékének felkarolására, ápolására és megközelíthetésére: akkor két céltnérnénk el egyszerre, mert mig egyrészt a most még gyermek papucsából ki sem vetkőzött *magyar turistaság*, társadalmunk e mostoha gyermeke csak pár évtized alatt is országszerte hatalmas lendületet vehetne s a nyomában fakadó népjóllét és közvagyonosodás elnémíthatná az ugy is jobbára csak szocialisztikus eszmék révén felburjánzott államellenes törekvéseket, addig másrészt oly széppé, oly ismertté és gazdaggá tehetnők már egy rövid öltő alatt ezt a „*par excellence*“ *turistaságra teremtett édes magyar hazát*, hogy azt most még csak utólréhetlen délibábként sem tudhatjuk lelkiszemeink elé varázsolni.

Hiszen a magyar társadalomnak csak hamupipökéje volt eddig a turistaság, melynek a részvétlenség már-már életerejét is megszibbasztotta; de ime a millenium örömmünepére már ébredszik kóros álmából, s az *I. Országos Magyar Turista-Kongresszus* lesz hivatva ápolás alá venni, hogy az

összehívott szakférfiak bölcs tanácsait kikérve, a megtámasztott életfeltételek gyökeres helyreállítására a legüdvösebb és legalkalmasabb gyógy módot megállapíthassa.

A cél olyan nemes, és a kórtünetek annyira sürgetik a praktikus intézkedések mielőbbi megkezdését, hogy az időt elérkezettnek láthatjuk a hazai turisták első ilyenmü országos értekezletének az egybehívására.

S ez a millenium megünnepléséhez füződő újabb és erősebb, de az eddigieknél egyuttal kitartóbbnak is ígérkező *turista reform-mozgalom* lesz az, mely elvezethet oda, hogy a turistaság nemcsak a mi társadalmunk becézett kedvenczévé váland, hanem megjelenik előtte az iránta szerelmi lángra gyuló mesebeli tündérkirályfi: *a hazafias lelkesedés*, hogy a szegény hamupipókével ország-világra szóló fényes frigyre lépjen.

Tömörüljünk tehát a turistaság érdekeinek megvédelmezésére. Vezérférfiak és közkatonák, testvérek és tagtársak egy szívvel és lélekkel önzetlenül forrjunk össze ezuttal is a közös cél érdekében.

Az eddig netán kicsinyes vetélkedésekből támadt ellentétek végleges elsimitására keljünk nemes versenyre egymással s ne nézzünk részvétlenséggel a közös érdekeink előmozdítására irányuló bárhonnan is származott javaslatokra; elfogultság és minden melléktekintet nélkül, de hazafias törekvésünk legmelegebb buzgalmával vonuljunk fel a turista kongresszusra s vállvetve, egyesült erővel lobogtassuk meg a gyopáros nemzeti trikolorot, mint a magyar turistaság közös symbolumát.

Ki-ki legjobb tehetsége szerint álljon tehát sorompóba. Buzditson *szóval*, lelkesítsen *tollal* és adjon példát *tétellel*.

A hazai Kárpát-Egyesületeknek lesz a kötelessége tagjait a Turista Kongresszus nagy fontosságára felhívni, hiszen minden igaz turista szakférfi kiszámíthatlan hasznot okoz a turistaság fejlődésének, ha a Kongresszus eszméjét felkarol-

ván: szakismereteit és bölcs tapasztalatait a turisták első országos parlamentje előtt hazafias buzgalommal érvényesíteni törekszik.

Kossuth Lajos ajkairól szálló igeként futotta be annak idején az egész országot ez a szózat: „Erdély Magyarország jobb keze!”

Ez a kéz nyul most kérőleg felétek, velünk szemben kedvezőbb viszonyok közt lévő testvéregyesületek felé; ez a magyar jobb nyul felétek, hogy a ti meleg turista kézzszorításokban leljünk támaszt, abból merítsünk lelki erőt kis országrészünkért az anyaország dicsőségére irányuló küzdelmes, de hazaszeretettel párosított nemes törekvéseinkben.

Rajta, turista testvérek! közöljétek velünk hazafias eszméiteket.

Minden e hazában létező turista szervezet küldjön ki képviselőt a Turista Kongresszus előkészítésére, mely mintegy első kínálkozó alkalom leend a millenium magasztos ünnepével kapcsolatban a hazai turisták testületi összetartozásának is a legimpozánsabb jelleget kölcsönözni.

Abból az apotheozisból, melyet ezeréves állami életének jubileumára egy egész ország fog rendezni, abból a világra szóló nemzeti ünnepélyből, melyet honfoglaló Árpád és államalkotó Szent-István, igazságos Mátyás és alkotmányos Ferencz József glóriával övezett alakjainak, magyar hazánk mindmegannyi rendíthetetlen oszlopainak dicsőítésére egy nemzet lelkesedése fog örömujjongással kísérni: el se volna képzelhető, hogy ki ne vegyük részünket.

A turistáknak bérceinken kigyuló örömtüzei is tehát össze kell, hogy csapjanak a magyar nép égretörő honszerelmének hatalmas lángoszlopával.

A Turista kongresszusnak kell tehát a hazai turisták *millenáris ünnepét* képeznie, s azon minél nagyobb számmal jelvényesen megjelenni: minden igaz turistának csak egyik leghazafiasabb kötelességét képezheti.

S ha majdan drága magyar hazánk minden hegyormán ott fog lengeni a diadalmasan tért hódító turistaság nemzeti jelvénye, akkor büszkeséggel elmondhatják a nevüket a turistaság történetében fényesen megörökített vezérbajnokok, hogy: „Concordia res parvae crescunt!”

Addig is — a viszontlátás reményében — turista ügyünk minden önzetlen barátját a magasratörés zászlójának eme symbolikus turista-jelszavával köszöntjük:

«Gyopár és üdv!»

MLÉKEZZÜNK RADNA-BORBEREKRŐL.

(Tizenegy képpel).

Irta: Jékey Ilona.

Most, hogy beállottak az unalmas, téli napok: jól esik lelkemnek visszagondolni az oly kellemesen eltöltött borbereki napokra és eszembe jutnak ekkor nagy regényírónk, *Jósika* Miklós szavai: „emelkedjünk fel a képzelet szárnyain! . . .”

Oda képzelem magam az *Ünőkő* és a többi hegyóriások alá, a szép *Izvor* partjára, abba a bájos völgybe, a sokszor megénekelt *Ördögszorosba*, hol a fenyők koronái majdnem az eget verik a sziklák tetőin. Előttünk látjuk a kies borbereki *Emke szállót*, a szálló előtti pavillont, a fürdő bejáratnál feltörő kősziklát, a mit már a természet szoboralapzatnak alkotott. Gondolatban felkeresem Borberek éltető vasas savanyú vizét, azt az üdítő vizet, mely a páratlan havasi levegővel életre kelt minket a nagy városok tikkasztó levegője után. Hallom a bethleni zenekar több jóakarattal, mint művészettel előadott *Säckingeni trombitás*-át, a fürdővendégek nevetgélését, látom, miként csoportosul egy-egy átfutó vendég kocsizörgésére a mi kis fürdőtársaságunk.

— Ördögszoros. —
Az E. K. E. radnaborberekéi fürdőjéből.

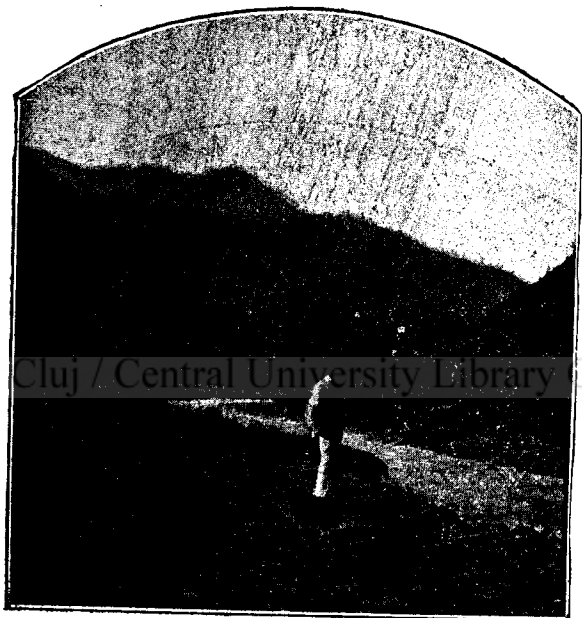
Eszembe jutnak a szombati borbereki és vasárnapi dombháti hangversenyek. Ilyenkor toborozzuk az elemeket különböző kirándulásokra. Nem említem az ünőkői, korongyosi és a felejtetetlen cseppkőbarlangi kirándulásunkat, képzeletem csak azt a büszke amazoncsapatot*) látja deli lovagoktól kísérve, a mely éppen most szervezkedik ve-

*) Hogy olvasóinknak fogalmuk legyen egy radna-borberekéi amazonról, e cikk elején annak írójának, a legdelibb és legbátrabb turistanőnek képét mutatjuk be, a mint kirándulásra készen várja a vezető rendelkezéseit.

rőfényes vasárnap délután 3 órakor a kies telep szerény bányász lakásai között.

Délczeg paripák helyett ugyan egyszerű havasi kis lovakat vezet a „Huttmann fia.“ Nagy dolog a lóváltás, egyik ezt a lovat akarja, a másik szintén; végre nagy bajjal elhelyezkedünk, megadják a jelt az indulásra.

Kettős sorban haladunk, utunk folytonosan az Izvor partján vezet, társaságunk vigan nevetgél, hol egyik, hol másik élcen, esetle-

— A kohó felé vezető ut. —

Az E. K. E. radna-borbereki fürdőjéből.

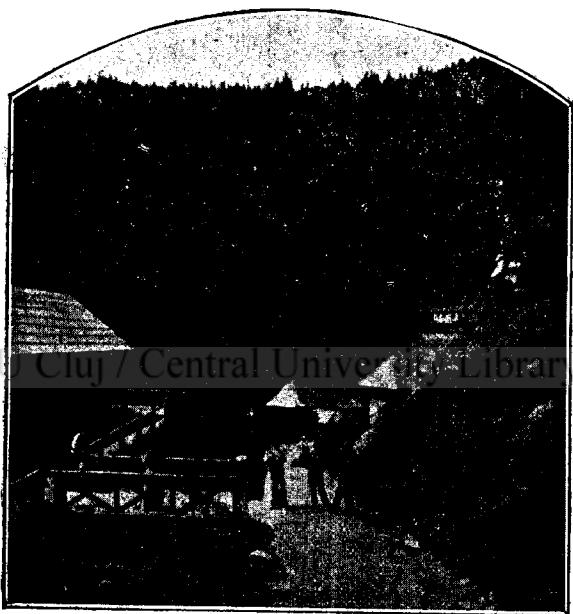
ges panason, a mit egyik-másik hallott. Megállunk megbámulni azt a sziklaomlást, a mit egy zivatar az előtt néhány nappal hozott le a felső sziklákról.

Utunkban elhaladunk a *Zichy villa* romjai mellett és a sziklából kiálló kőkereszt tudja csak feledtetni a nemzetéről és önmagáról megfélelmező veszprémi püspököt.

A bányasalakból képződött vert fekete uton ellovagolva a mészkemenczék közelében feltűnik a második kilométer. Sebes ügetés után megérkezünk Ó-Radna bányavárosba, a hol a lovas csapat igyekszik gyorsan átsurranni Radna főterén, de másképp rendelék az istenek,

mert nagy az ünneplő közönség, Ó-Radna utczája pedig szűk. De már látjuk az egynegyed órányira levő dombháti fürdőt, a szeszélyes, időjós *Magura* lábai alatt.

Érkezésünk jelezve volt, és a dombháti fürdővendégek élükön fürdőgondnokukkal, a mindig előzékeny és kedves *Kiss* Andor urral harsány éljenzéssel és zeneszóval fogadnak. Megismerkedünk a dombháti fürdő notabilitásaival, a mi testvéreinkkel, bejárjuk a fürdőtelepet és *Lengyel* Béla dr.-nál is nagyobb szakértelemmel analisáljuk a mész-

— A bányatelep. —

Az E. K. E. radna-borbereki fürdőjéből.

tufából képződött dombon levő *Livia forrást*. Birálgatjuk, hasonlítgatjuk, nézeteket cserélünk, hogy melyik jobb, kellemesebb; mi kiemeltük a borbereki viznél annak alacsony hőfokát, dús vas és szén-sav tartalmát; a dombháti vendégek pedig magasztalják forrásukat, kénsavas magnesia, kettedszénsavas natrium stb. tartalma miatt. Nekünk is azt a jó tanácsot adják; jobb lett volna előbb Dombhátnak kevésbé éles levegőjéhez hozzá szoknunk, és csak azután tenni ki tudónket a borbereki havasi levegőnek; azonban mi teljesen meg voltunk elégedve választásunkkal.

Dombhát az E. K. E. aegise alatt igyekszik régi dicsőségét visszaszerezni; Borberek a nagyra törekvő ifju nemes ambícióját jelzi.

Betérünk a nagy és impozánsan kivilágított étterembe, a hol izléseesen felterített aszalok vártak; ott találjuk *Guzman* János bányatanácsost, kinek a magyarság ügye oly sokat köszönhet; *Hunyadi* Imre dr. főszolgabírót, *Geley* Lajos drt, a mi kedves fürdőorvosunkat; a daliásan csárdást lejtő szolgabírákat: *Pokolit* és *Geisztot*; a bányalátogatókat előzékenyen fogadó bányatisztet: *Fizély* Sándort, a fáradhatlan utmestert: *Kleiner* Árpádot, a fakereskedő részvénytársaság derék főmérnökét: *Kronenfeld* Ernőt, kinek pályája a fekete világrész

— A hideg fürdő és forrás kutja. —

Az E. K. E. radna-borbereki fürdőjéből.

legdélibb fokánál kezdődik ugyan, de áfrikai pályája már 3 éves korába n véget ért.

Vacsora után Borberek és Dombhát tánczra perdült; jártuk a csárdást kivilágos-virradttig. A borbereki társaság tagjai ezután ismét utnak indultak, a mint következik: *Beer* Henrikné, a modern fürdővendég típusa, a vig kedélyü *Ajtai* Ákosné; Borberek két havasi rózsája *Köváry* L. Aranka és *Sturavics* Emmuska; az urak közül pedig az angol kalapos *Jékey* Dániel dr., *Szappanyos* Pál, a mi fess hadnaggyunk, *Guzman* Laczika, a csepkőbarlang rejtélyeinek kutatója; végül

a kis *Várjon* Bélácska, a jövő század generálissa; valamint az előbb említett urak közül a fiatalabb nemzedék. Utunknak állandó kísérője volt a csipős hajnali szellő, ez kiverte szemeinkből az álmot és gyors ügetésben tértünk haza Borberekbe, hol fellármáztuk vidám kacajunkkal a honmaradt fürdővendégeket, csak egyedül *Förster* bácsit, Borberek törzsvendégét, a „Bowlé“ híres „szerkesztőjét“ nem, ki úgy látszik nagyon el volt szenderedve Morpheus karjaiban.

— A kincstári zuzókból egy részlet. —

Az E. K. E. radna-borbereki fürdőjéből.

Mindenki egy szép nap emlékével távozott haza. De miért idézem az eltöltött borbereki napok emlékeit? Messze tűntek azok és én szobámban Kolozsvár vásári zaját, a közúti vasut dübörgését, fülsüketítő csengetését hallom, a mi fölraz álmadozásaimból, ábrándozásaimból.

Visszaemlékezésemet egy szép verssel fejezem be, melyet egyesületünk költői lelkű főpénztárosa irt Borberekéről és mely így hangzik :

Tövében az Ünököknek
Gyopárcsokrot kinek kötnek?
Szól a csengő, kocsi robog . . .
S az érkezők szive dobog.

Feldobog a jelvény alatt,
Hisz *tricolor* rajt' a szalag.
S azt tündéri lány kezeeskék
Épp' a szívünk felé tüzték.

Vadregényes fenyves alján,
Szirtekkal a jobbján, balján
Ott fakad egy csoda forrás,
Hol égbe nyul két hegyorjás.

Gyopár termő *Korongyosnak*,
S fenséges *Ördögszorosnak*
Szakadékan bányatelep:
Ott rejtőzik *szép Borberek*.

— A zuzók. —

Az E. K. E. radnaborberek-i fürdőjéből.

S a turista vidám csapat,
Gondolatra, szivre szabad,
A felhőkig magasra tört:
Hisz az E. K. E. áll ott ma őrt!

Fel turisták, ide jertek
Vigyük hírét e szép kertnek:
Káprázatos virágszőnyeg,
Mít havasi villik szőnek.

Borviz bugyog a sziklából,
Balzsamos lég fűből, fából,
Fenyőillat, zugó patak
Oly édesen elringatnak.

S mikor hajnal rózsafénye
Gloriát von e vidékre,
Egy szép emlék szárnya lebben
S hódolattal vissza rebben.

A BORSZÉKI VISZHANGRÓL.

Irta: Urmánczy Nándor dr.

A nyáron páratlan viszhangot fedeztek fel Borszéken. Ez is kürtölni fogja szélesebb körben, hogy az Istentől annyi széppel megáldott Borszék gazdagabb lett egy csodálatos természeti ritkasággal.

A sok-sok ezer évig némaságra kárhoztatott erdő ime megszólal, gyönyörű dal hangzik fel a zöld fenyők között, szebb, sokkal szebb, bájosabb, mint a mire ember képes.

— Az óradnai templom romjai 1842-ből. —
Az E. K. E. radna-borbereki fürdőjéből.

Ez éppen olyan forma, mint a nap fehér fénye, ha ráesik egy üvegprizmára. A kristályprizmáról gyönyörű színes fénysugár vetődik vissza, százszorta szebb az eredeténél.

De nem is olyan rendes viszhang ez, a mely egyszerűen visszakiabál több-kevesebb szótagot, vagy kinevet, ha nevetést hall. Négy meglepő sajátsága van. Ezek teszik páratlanná, csodálatossá.

Hanem lássuk, hogy miképpen akadtak rá, azután rátérhetünk sajátságaira.

A Borszékről Holló község felé vezető erdei uton egy papokból

és tanárokból álló társaság halad pompás kedvben, adomázva, dalol-
gatva. Sorban előkerülnek a himnuszok, magyar és lengyel, egy-egy
induló, a hol lejtősebb az ut, vagy lassu, bus, magyar nóta, a hol
egyenes, gyepes a fenyők közötti nyílás és nem kell a sárt kerülgetni.

Az adomák közül is a pajkosabbak, a férfi társaságba valók jár-
ják, mint például a nagy-asszony és az ő parányi férje, vagy pedig a
bukaresti bojárné esete.*)

— Dombháti Livia forrás kutja. —
Az E. K. E. dombháti fürdőjéből.

A hol a verőfényes hegy lábánál az ut bekanyarodik Holló felé,
ott — balra — egy erdei ösvényre tértek turistáink. Még egy-két nóta,
adoma és a társaság megelegszik a sétával. Nem csoda, hisz a sűrű-
ségből tisztás hegygerinczre jutottak, a honnan felséges kilátás esik
jobbra-balra.

A hegygerincz szélességben alig pár méter, azután mindkét olda-
lon meredeken fut a völgynek. Csak itt ott van rajta egy pár fiatal
fenyő: a hetvenes években dult nagy tűz után „cseperedtek“ fel. A

---

*) A ki nagyon kíváncsi rájuk, írjon a szentmiklósi örmény plebánosnak bő-
vebb felvilágosításért.

tisztáson tul azonban ujból elszélesedik a hegyhát. Pompás őserdő zöldel rajta, mely szerencsésen kikerülte a tűzhalált.

Ebben az erdőben rejtőzött a viszhang.

Papjaink a hegygerinczen letelepedtek. Csak az egyik tanár, ki nagy botanikus és eperkedvelő indult az északi meredek oldalon lefelé, dupla: tudomány- és eper után epedő szomját kielégítendő.

De mi ez?!

— A nagy vendéglő. —
Az E. K. E. dombháti iürdőjéből.

Botanikusunk alig tesz harmincz lépést, meglepetve hallja, hogy társai elhagyták őt s már jó messze az erdőben hahotáznak valami nagyasszony-féle adomán. Felsiet toronyirányban a hegygerinczre, a hol még az előbb heverve hagyta őket, hogy utolérje a hütlen kompániát.

Botánikusunk még csak akkor nézett nagyot, a mikor társait ugyan abban a szent helyben találta, a hol elhagyta.

Botanikusunk azonban nem azért kitünő botanikus, hogy rá ne jöjjön hamar arra a dilemmára, hogy itt vagy egyszerűen ő hallott rosszul, áliász becsapta a füle, vagy pedig olyan viszhangra bukkant, a milyent még sohasem hallott.

Biztonság kedvéért másodmagával ment, újból eprészni, meghagyva a többieknek, hogy énekeljenek.

És botanikusunk elfeledte valószínűleg a „pongyola pitypang“ latin nevét is elragadtatása közepette, a mikor felhangzott az erdő mélyéből a gyönyörű dal: Ave Mária!

Tehát nem volt hallucináció!

Képzelné, hogy mily örömmel rohantak újból fel a kétkedő társakhoz, a kik nem hallottak semmit a viszhangból!

Mert hát éppen abban áll ennek a viszhangnak egyik különösége, hogy a ki trillázik hopp-hoppal, az előtt néma marad az erdő.

Második meglepő tulajdonsága pedig az, hogy a hallgató alig pár méternyire a hegy gerincztől már nem az eredeti, hanem csak a viszsza-vert szót, éneket hallja.

Ennél még csodálatosabb harmadik tulajdonsága. Ha például ketten énekelnek a hegy élén, azt hisszük, hogy az erdőben legalább is egy kis dalárda mulat. Körül-belül háromszor megerősödve jön vissza a dal.

Végül legszebb az új viszhangban, hogy a hangot nemcsak megerősödve, de megszépsítve adja vissza. Az érdekességet legyalulja, elsimitja. Ezért irtam az előbb, hogy szebb, bájosabb ez a viszhang minden emberi hangnál, mert a legszebb éneken is talál szépiteni valót.

Most egész bucsujáró hely lett az a sziklás hegyhát. A fürdővendégek ellemőzsiás kosarakkal vagy a nélkül sietnek kisebb-nagyobb csoportokban a Holló-felé futó, eddig elhagyott erdei uton; felverik a százados csendet, megremegtetik az erdő madarait, a fürge mókusok hadát.

Csak az eddig némaságra kárhoztatott viszhang örül, énekel, nevet, kiabál szebben, mint látogatói.

A fürdőigazgatóság már elhatározta, hogy az odavezető utat járhatóbbá teszi, eső ellen védő fillegóriát építtet, és megjelölteti úgy a szereplők, mint a hallgatóság helyét.

Még csak azt szeretném tudni, hogy vajjon milyen névre fogja keresztelni.

Ha tőlem függne, én Hortenzia nevet adnám neki. Nem is hangzanék rosszul: *Hortenzia-viszhang!*

Hogy miért éppent ezt?

Hja, azt már nem mondhatom el. Erről még a gyergyószentmiklósi örmény plebános sem tudna bővebb felvilágosítást adni.

A JÁRA VÖLGYE ÉS NÉPE.

(Két térképpel.)

Irta: Czirbusz Géza.

Kolozsvártól délnyugatra s Torda városától nyugatra a *Gyalui havasok* alatt kanyarog az erdőkben, zabogókban és hegyképi szépségekben egyaránt gazdag *Jára völgye*, melyben a névadó Jára vize siet nagy sebbel-zajjal az Aranyosba. Kolozsvári turisták gyakran fölkerekessik tájait s magamnak is többször alkalmam volt vidékeit bejárni. Nem végzek tehát hiábavaló munkát, ha földrajzi képbe foglalom úgy a mások, mint a magam tapasztalatait, a míg o'ly kimerítő monographia meg nem jelenik Erdély hegy- és völgyrendezéseiről, mint a minőt korán elhunyt barátom *Primics* György dr. az erdélyi orographia s geologia alapos ismerője tervezett volt s bizonyára be is fejezi vala, ha a kérlelhetetlen halál ki nem ragadja idő előtt munkaköréből a jankorbeli férfit s végét nem szakítja tudományos eredményekben s önálló kutatásokban gazdag életét . . .

Legyen áldott emlékének e rövid dolgozat szentelve! . . .

A Jára (neve kelta vagy hindu jaru = folyó származású vagy szláv, jarek, járok = árok) az Aranyosnak legnagyobb baloldali mellékfolyója, az *Aranyos-melléki őshegyekben* ásta ki medrét. Aranyos-mellékieknek nevezem a hegyeket, mivel a Gyalui-havasok nevezete alatt manapság inkább csak a Kis-Szamosnak, a Hideg- és Meleg-Szamos forrásainak hegysorait értik s az Aranyost beszegő hegyhátaikat már vízrajzi szempontból is külön veszik. *Hunfalvy* János a Gyalui havasok terjedelmét egészen az Aranyosig hozta le ¹⁾ s geologialag különböző vidéket szakít ketté. Az Aranyostól éjszakra többnyire paläozoi korbelt s attól délre nagyobbára mezozoi korbelt kőszégek vidéke terjedez.

Délre az Ompoly vizéig u. i. *mezozoi* krétaformatio (mész, homokkő) helyen-közön juramész, márga uralkodik; a felszint alkotó flödnemek, agyagfélek, márgák, málladozó homokkővek, kvarczban szegény baritok: porphyrok, melaphyrok, — míg az Aranyosnak északi vidékének alapkőszége *paläozoi* gránit, gnajsz, legelterjedtebbek a kristályos palák s a tömeges kőszégek, melyek a Hideg- és Meleg-Szamos mindkét partján harántékosan a Sebes-Kőrös forrásáig követhetők. — Gyakoriatk továbbá a paläozoi carbon és dyas-eredetű kőnemek (homokkő, mész, porphyr, melaphyr), nevezetesen a Meleg-Szamos és a Kis-, meg Nagy-Aranyos forramatján. Szóval ó-korbelt

¹⁾ *Hunfalvy*: A magyar birodalom term. visz. leírása. II. 302. 1.

kőnemek a hegyránczok, hátaik megalkotói, a déli szakaszban ellenben középkori szikla és földnemek jellemzetesek. Az éjszaki vidék felületét borító földnemek ehhez képest túlnyomólag aciditók: kovasavas tömeg-kősegek, különféle gránit, gnajsz, csillámpala, phyllit és malla-dékaik; itt-ott trachyt-dacit, syenit járja. Nyugaton a Bihar-hegység felé a két Aranyosnak és Szamosnak forrásvidékein kvarcztörmellék, conglomerát, kvarczhomok, mészkő s agyagpala foglal el nagyobb területeket.

Ezen geológiai különválás megokolttá tenné a Bihar derekára támaszkodó s az Aranyos folyó, Kapús meg Nyarád patakok által határolt domború területnek *Gyalui-havasok* nevezete alá való összefoglalását, de az említett geológiai elkülönítés csak igen általános vázlat: a részletező kutatás, mint Primics György mondja, a geológiai változatos formák oly zsufolódását tünteti elénk, hogy korai dolog még a hegycsoportoknak tisztán geológiai alapon való osztályozása; más részről a különböző korbeli, de egyféle kőnemek, p. o. a homokkővek, mész-szirtek külső szabásának, hegyrajzi physiognomiájának megkülönböztetése még nem haladt annyira, hogy szabatos meghatározásokra gondolni lehessen: a föld- s hegyrajzi tájékozódás szempontjából tehát még mindig a régebbi hydrographiai felosztás kínálkozik legalkalmasabbnak a hegycsoportok egybefoglalására, minélfogva a Gyalui-havasokat a Kis-Szamos folyóvidékére szorítják, a Dobrin-hátságot pedig a Magura nélkül, a Verfu-Muntelej-jal együtt az Aranyos-hegységhez sorozzuk.

Hunfalvy a Gyalui-havasokat három szakaszra osztja, u. m. a *Kucsulata-*, a *Marisel-* és a *Dobrin-hegysorokra*. A Magurát a Dobrin-hoz számítja, mivel amannak mindkét lejtőjéről lecsurgó patakjai a Hideg-Szamosot táplálják. *Hangay* Oktáv az „Egyetértés“-ben s az „Erdély“-ben közlött érdekes cikkeiben *Andrássy havasoknak* nevezi a Dobrint az Öreg-havasig, mivel az Andrássy grótoknak vadász kastélyuk és birtokuk van a Dobrinon. A Dobrint én a Verfu-Muntelujjal együtt, mint a Jára vízköréhez tartozót az Aranyos-melléki hegységhez csatolom, de már a Mariseli és Kucsulatának (miért éppen így?) elkeresztelt éjszaki vonulatokat csak annyiban említem, hogy közbefogott völgyeik meglepő párvonalosságot mutatnak a Jára völgy délnyugati szakaszával, mintha a Dobrin, a Magura, a Marisel, de még a Retes-patakon s Hév-Szamoson túli Gyurkuczahátság és a kopár Farkasmező is egy közös oldalnyomás folytán, avagy miként *Suess* Ede mondaná, tangentialis oldalszorítás következtében egyformán éjszak felé görbültek volna. Van-e része a torlódásban ama harántékos

gránit-vonulatnak, mely a Sebes-Kőrös felől a Jára forrásáig a Szamos völgyein keresztül csap vagy pedig máshol, talán éjszakkeleten kerekendő a hegyágazatok torlódását, görbülését okozó akadály, avagy talán ama zökkenés, mely a Szamos-völgynek éjszak felé nyitott utat, volt hatással a patakok éjszakra való kitérítésére? - annak kiderítése a geologia dolga. A Jára völgyére nézve csupán azt kell constatalnunk, hogy úgy délnyugati, mint délkeleti szakaszával párvonalosságban haladó mellékvölgyeit és a szomszédos területnek völgyeit, az elválasztó hegyredőknek megfelelő éjszaki hajlatai kényszerítik e paral-
lellismusra.

Maga a Jára vize őskőségekből ered és fokozatosan fiatalabb rétegekben vágta ki medrét. Forráserei azon előbb említett agyagpalával homokkal, mészszel borított paläozói zöldkő- és gárnit-vonulat honaljából serkedeznek, mely éjszak-dél irányban a Sebes-Kőröstől majdnem a Nagy-Aranyosig ér. Azután a szintén paläozói, de a gárnitnál fiatalabb kristályos palák területén csörtet, végre pedig általtöri a mezozói korbéli jura és kréta formácionak homok, márga és mész törzsökeit, meg melaphorjeit, melyek az aranyos és Jára medrein körösztbe dülnek.*) *Tietze* szerint az őskőségekből fiatalabb kőnemekre bukó vizeknek nagy hajlandóságuk van által-völgyek készítésére, mindazáltal nem merném a Jára-völgyet egészében kivájt általvölgynek (*Durchbruchsthal*) nevezni éppen a most hangoztatott völgybeli párvonalossága tekintetéből, mely a felületnek ránczvetésével látszik összefüggeni.

A Járát körülvevő magaslatok inkább terjedelmes hátak, mint gerinczek, melyek Ny. Dny-KEK-re csapnak s a Bihar-hegység felé magasodnak, míg kelet felé a Gyalutól Offenbányáig huzott egyenesen tul alacsonyabb hegy- és dombvidékre ereszkednek. Még csucsaik is többnyire kiemelkedő laposok, széles tetők, nem kiélesedő csucok a szónak közönséges értelmében. A hosszú egyenletes magassággal nyuló hegysorok beárkolt völgyei meredek faluak, keskenyek és mélyen bevájtak. Sokszor valóságos síkatorvölgyek, vagy még ezeknél keskenyebb bevágányok: gulyorok, máshol meg egy kijárással, száddal nyiló zakoták. Mivel tenyészetük dus s nagyköveket, fa-tuskókat hengergető patakjaik kigyózva kanyarognak, nagyon bajos bennök az előhaladás, kivált a hol a víznek a köveken megcsendülő sugaja s megoszlott zubogója van, a völgy oldalai pedig hirtelenül ágaskodnak. Ezért a bércek gerinczén s hátak szélén vezetnek a hegyi ösvények, kaptatók, s

---

*) *Dr. Primics* György: Erdély porfisis és melafirjeinek vizsgálata 1878. *Herbich* czikke az Erd.-Érczhegység mész-szirtjéről. *Földt. Közl.* 1877. 234. 1.

a hegyi utak pontos térképe nagyobbára helyesen mutatja nekünk a hátaik irányát is. Völgyek tanulmányozásánál egyáltalán ajánlatosabb a tétőkön való járkálás, mivel a völgyek fenekén sok esetben nincs módunkban, hogy kellőleg tájékozódjunk vagy előbbre juthassunk.

A Jára völgye *Szádeezky* dr. találó hasonlata szerint A betűhöz hasonló, melynek csucsa az 1200 m. magas Gergely-havas vagy szabatosabban az 1090 m. *Priszlosz*. Délnyugati ága a Jára forrásvidéke mögött keresztben álló Muntyele mare, Öreghavas, (Verfu-Munteluj 1829. m) előhegyétől, illetve a *Retzoi*-patak kútfejétől a Gergely-havasig 18 km., innen délkeleti szakasza *Borévig*, a Jára vize beszakadásáig 27 km. A hajlatokkal, fordulókkal együtt egyremásra kerek számmal 50 km. hosszú a Jára völgye. Forrásai a Galbanosza, Retzoi, Negru csermelyek átlag 1670 méter magasságban erednek, sőt ha a Retzoi csermelyt vesszük fő forráságának, ekkor a katonai térkép szerint (Zone 20 Col. XXVIII.) 1700 méter leledzik a forramalja. Mivel pedig a Gyalui-havasok kitűnő ismerője *Termer* Adolf dr. szerint a Hideg-Szamos kútfeje 1800 méter magasságban vagyis Vervu-Vurvuluj csucsával egyenlő magasságban van: a Gyalui-havasok s az Aranyos-melléki hegységek culmináló pontján a Muntyele-marén fakadó Járának forráskörnyéke még 100 méterrel haladja meg a Hideg-Szamos kútfejét.*) E tetemes magasság akkor leszen érthető, ha tudjuk, hogy medrének gégéje az Aranyosba való beszakadásánál nincsen 400 méterre a tengerszintje fölött. 50 kilométer útjában tehát 1300 méterre esik a Jára vize, vagyis méterenkint 2·8 centiméter a mi 1° 39' hajlásu lejtőnek és másodpercenként 1·9 méter sebességnek felel meg. Innen rohanó folyása, forrásától beszakadásáig! Ily sebes folyásu a Hideg-Szamos is a Meleg-Szamosmal való egyesüléseig; azért a két folyó kiválóan alkalmas rönkök leusztatására.

Mindazáltal e számokban kifejezett átlag csak általános jelzés, valójában így áll a dolog, hogy a Jára vize forrásától beömléseig nyolcszor változtatja medrének hajlását, következtetve folyási gyorságát is. Legsebesebb természetesen csermelyeink egyesülése után a Kakukhegyig tartó folyása; a délkeleti forduló előtt meglássodik, azután a délkeleti medrébe törve a Hudi-patak beömléseig újra sebesebben vágat, de már a Szurdok falunál kezdődő furdalék völgy akadályait, a tószzerűleg kiszélesedő alsójárai völgyfenék lassítását megérzi már Kis-Bánya tájékán, az Érczpataka gégéje mellett, míg végre bekanyarodva

---

*) Az *Erdélyrészi Kárpát-Egyesület* Kalauza 66. 1.

alsó szakaszának szurdokjába föltartóztatlan sebességgel iramlik az Aranyos felé.

Vegyük sorra e szakaszokat!

A *Muntele-mare* vagy Öreghavas masszív széjjelterpeszkedő ágait a Hideg-Szamos, Aranyos és a Jára közé tolja. Tetejének legkiemelkedőbb pontjai 1818 és 1829 méter magasak. Egyik kelet, a másik nyugot fele néz. A kettő között éjszaknyugaton *Hunfalvy* szerint*) a hegytömeg Apa-kumpana oldalán ered a Retzoi-csermely. Egy kőhajtásnyira tőle a Bisztrához tartozó kisebb csermely. Mivel a különböző vízkörhöz tartozó csermelyeket szükség esetén össze lehet elegyíteni, úgy, hogy egyik vizével a másikon segíthetnek, egyiknek kiáradt vize a másikba folyhatik: ezt a kíségetést nevezik oláhu! apa cumpananak, viztársnak, tudományos mesterszóval bifurcationak mondjuk. A Gyalui havasokban gyakori ez a apa cumpana, viztársítás, mi a vízváltások kopottságáról s a tetők laposságáról tanuskodik. Legközelebbi példa a Jára-nak másik forrása a Csicsera-Hiedi tövében fakadó *Galbanosza* és *Retzoi* között. Harmadik forrása a Kékcsucs, Vuinet (1668 m) alatt támadó *Fekete*-csermely (Pareu-negru) s megemlíthető még a Retzoi jobbról szakadó (Fűrész malom) *Podura* (Valea Podura) csurgó. Melyik ezek között az igazi Jára? — bajos eldönteni.

A csermelyek fölött a környező tetők 500—600 m. ágaskodnak, de kelet felé vonultukban mind az 1000—1200 m. magas, 2—3 km. széles háta! mind kimagasló pontjaik fokozatosan hanyatlanak. A Vurfa-Vuinet 1668 m., a Buscat 1688 m., a Piatra Incalicata 1494 m., az Egres-hegy (Agrisul) 1477 m., a Kakukhegy (Cuculu!) 1220 m. s a sarokhegynek vagy végfoknak tekinthető Gergely-hegy (Gergeleu mica) 1000 m. A Galbanosza és a Fekete-patak összefolyásán alul még 1000 m. van a meder a tenger színe fölött, de már a Piatra-Incalicata aljában csak 880 m., tehát forrásából körülbelül 12 km.-re íelényivel esik a meder lejtője, mi méterenkint 6·8 cm. Ez sik lejtőn valóságos hanyat-homlok rohanás, de itt a meder egyenetlenségei, a hegyoldalak kiszögellései s a fordulók tetemesen csökkentik a víz-sebességét.

Elég nagy esése van továbbá az 5 km. hosszú Galbanosza patakjának, melyet a 6 km. hosszú Retzoi! az 1757 m. magas Csicsera-Hiedire támaszkodó 2 km. széles Galbanosza-hátság választ el. Pajzsfarmáju, a közepén kipuposodó orma, 1534 m. magas. A Galbanosza-patak, illetve a Járavölgy balpartján, párvonalosan a Buszkat-Egresi

---

*) *Hunfalvy* 1 m. III. 522. 1.

háttal, egy 3—4 km. széles, a Sólyom-völgyelet felé meredekül dülő 1000 méternél magasabb hát vonúl, mely közepén 1400 m.-t meghaladó tetőket visel, a Sztina-Dincala (utba eső) nevű juhász kunyhó mellett két ágra oszlik s a Jára felé néző ágában havasi rétság gyanánt (Pradu lunga) szétterül. Két ága között keskeny horvasban a Sólyom pataknak siető kisebb hegyviz (Lindukuluj) csorog. A Pradulunga, fűvellő lankáin juhok legelnek és sztinák (pásztor karámok) hoznak némi elevenséget a havas elhagyatottságába.

Annál élénkebb a *Sólyom*-patak völgye zubogóival, rohanóival, ledült fenyűszálakon által tajtékozó sugóival, sötétlő fenyveseivel, málnarendszer bokrosaival és nagylevelű heracleum-féléivel. A Sólyom-patak a Járának leghosszabbik baloldali mellékvölgye. Hossza vagy 10 km. Egészben véve magas völgy, mert még százja is 800 m. magas a tenger színe fölött, ámbár környezetéhez mérve nem tűnik fel annak. Ez is feltűnő egyközűséggel halad a Jára-völgy irányával, mi önkéntelen arra a gondolatra vezet, hogy a hegyránckok régiebbek a mélyedékjükben csörgedező patakoknál. A Sztina Dubrin alatt a Sólyom elhagyja éjszaki irányát és keletre fordul, párvonalosságot tartva a Járának egy másik baloldali patakjával a *Ló-patakkal* (Valea-Caluluj, 7 km.), mely a *Fekete-hegy* éjszaki tövében eredve (Dealu-negru 1336 m.) a Dobrin-tető alatt kiserkedezett *Dobrin* csermelylyel gyarapszik s a Lóhavas (teteje 1382 m.), az *Interceru* irtás és az 1449 Piatra-Cazelor-szirt nyulamatja között a kopasz tetejű Cserkőhegy aljában 777 m. magasságban egyesül a Jára vizével. Esése tetemes, méterenként vagy 6 cm. Völgyoldalait és fenekét fenyvesek borítják.

A Sólyom-patakon balról magastetejű hátság szegi be. Ez a Sáros-erdőnél (La Tina 1572 m.) szemben a Csicsera Hiedival kezdődik és mint *Demeter*-havas 1575 m. (Dumitris), 1630 m. (Dumitrásza) 1608 m. (Mante Dubrino) 1536 m. (Djál-Negru) csucsokkal a nevezett patakon éjszak felé kíséri. A Djál-Negru és Muntye-Dubrin között tar gerincz húzódik, melynek alhavasi jellege van. Durvaszálú érdes fű (juhcsenkesz) veri föl a csillámpalát, márgát, egy-egy satnya fácska viaskodik itt-ott megmaradásáért, sem madár, sem pillangó nem látható sehol. Aljában mély szakadékvölgy a Valea-Negru sötétlik a H.-Szamos felé. A H.-Szamos a Rekettyóval ugyaníly dl. dny—ék. k. ivet ír le felső szakaszában, miként a Sólyom-patak s a Jára vize, melybe jobbról a Buszkat-Egres hátról lefutó csurgókon és hegyvizeken kívül jelentékenyebb patak, a Fekete-patak kivételével, belé nem ömlik.

A 41° délkör táján a *Testes*- (1242.), *Priszlop*- és a *Gergely*-hegyek között délkeletre fordul a Jára vize. E hosszabbik szakaszá-

ban mindkét oldalról gyarapszik patakokkal, kivéve említett alsó szurduk-völgyét, melylyel az utját elálló mezozói vonulatot keresztül töri*) Jobb partján elterülő hegységei éjszak felé görbülő ives hátak, minélfogva a közrefogott patakok a Jára-völgyét utánozzák, a baloldali domboruságok ellenben nagyobbára neki vágnak a Járának s homlokfallal szakadnak meg. Így p. o. Géczi-vár romjait viselő *Nagy-szikla* (Piatra mare 960 m.), a *Csonkás-hegy* (680 m.), *Satul* (834 m.), a *Djál Redzul* (852 m.) stb. A tövükben lebukó patakok, csermelyek többé-kevésbé függőleges irányu visszakadások, melyek hirtelen záporok alkalmával roppant mennyiségű törmelléket, nagy kőtuskókat és kavicshömpöket sodornak be a Járába. Az utcsinálók igen jól ismerik e baloldali omlások pusztításait! . . .

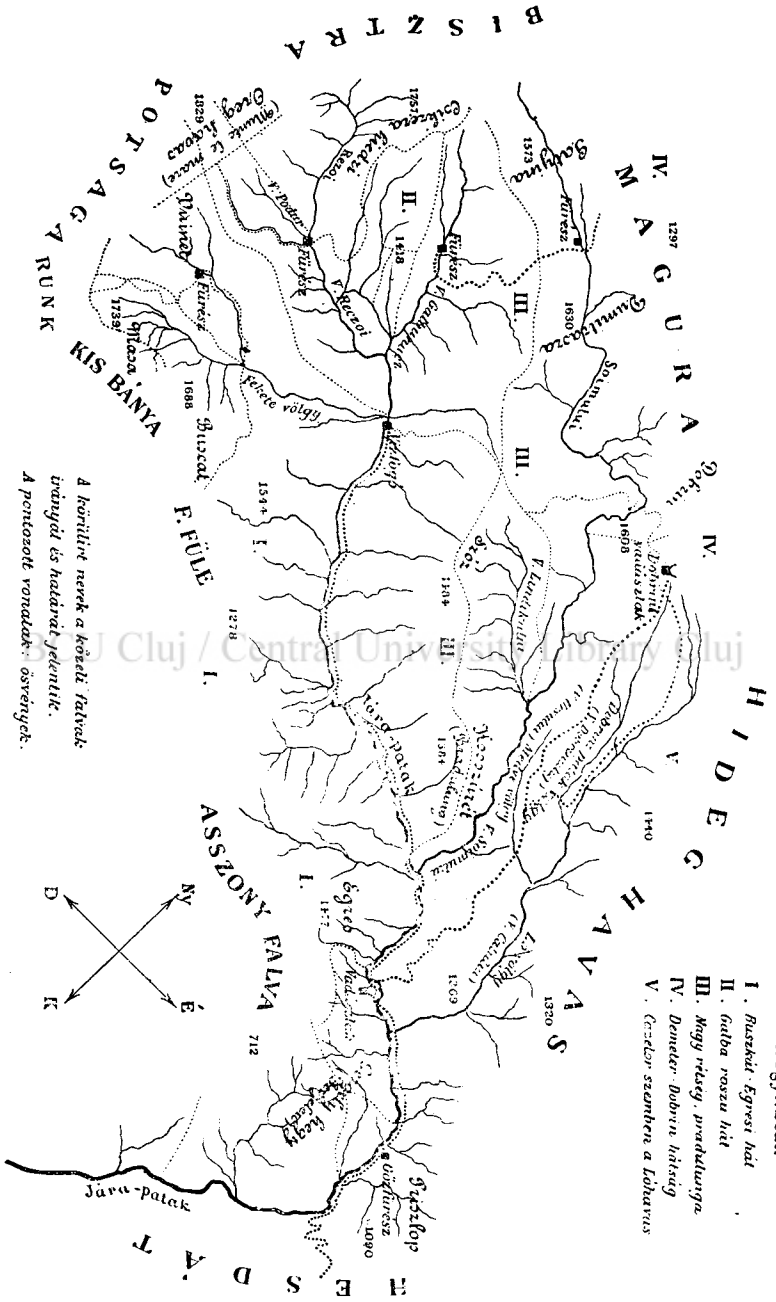
A fordulónál 736 m. van a Jára medre s a tenger szintje fölött. Két km.-el alább a Gergely-havas lábánál kigyózdó *Egres*-patak gégéjénél 710 m. és 3 km. lejjebb a *Hódi*- (Szudi) patak beömlésénél, melyet egy 900 m. hát, a *Tüdős* (Plomuny) választ el az Egres vizétől. 611 m. A Hódi-patakot (7½ km.) a *Fülehavas* (1278 m.) különíti el a 8 km. hosszabb *Pokol*-pataktól (Valeu Pocoluj), Kettőjük beömlése között emelkedik a Jára balpartján a néhai szép asszonyáról híres *Géczi vár-hegy*. Kis-Bánya községe mellett a 12—13 hosszú, körülbelől 1000 m. magasságban eredő *Érczpataka* szaporítja a Jára vizét. Éjszak felől a Djál Mamalieniscilor (Restek anyja), délről a meredek falu *Bojsora* vagy Kisbánya-hegy (1276 m.) s a *Nyerges*-hegység gerince határolják. Erdőkkel váltakozó szikla-szorcsai annyival inkább megtekintésre méltók, mert a háttérben meztelen sziklabércfalával meredő Bojsora és aranyuzóinak a leggyönyörűbb hegyképe bontakozik ki szemünk előtt.

Az Ércz-patakon alul kicsike hegyér vergődik a Rogosa-domb-ságról a Járába. Azon alúl kezdődik a völgynek fekvő alakú kiszélesedése. A Macskakő, Bikalat, Akasztóhegy, a Felső-Jára-hegy, a sarló alakú Ropó és Csonkáshegy képezik ezen 560 m. magas, 6 km. hosszú, 2 km. széles horpálnak, hegyvidéki medenczének, 600—700 m. relative tehát 200—00 m. magasságu dombi peremét. Itt fekszik *Alsó-Jára*, a völgy legnagyobb helysége a megyei ut végében s a hegyi utak találkozásán, a közeli falvak, sztinák, praediumok, havasi tanyák főpiacza, közgazgatási és bírósági központ. Jelentőségét bizonyára földrajzi helyzetének köszöni, két utrendszer váltóján fekvődvén, de kiszélesült völgye termékenysége is járui hozzá, mert buzát, rozsot, kukoriczát,

*) Dr. Koch Antal Torda nyugoti hegyeinek geológiája. Földtani Közlöny 1888.

A JÁRAVÖLGY FORRÁSKÖRE.

Méretük 1:1720°

Hegyhatárak

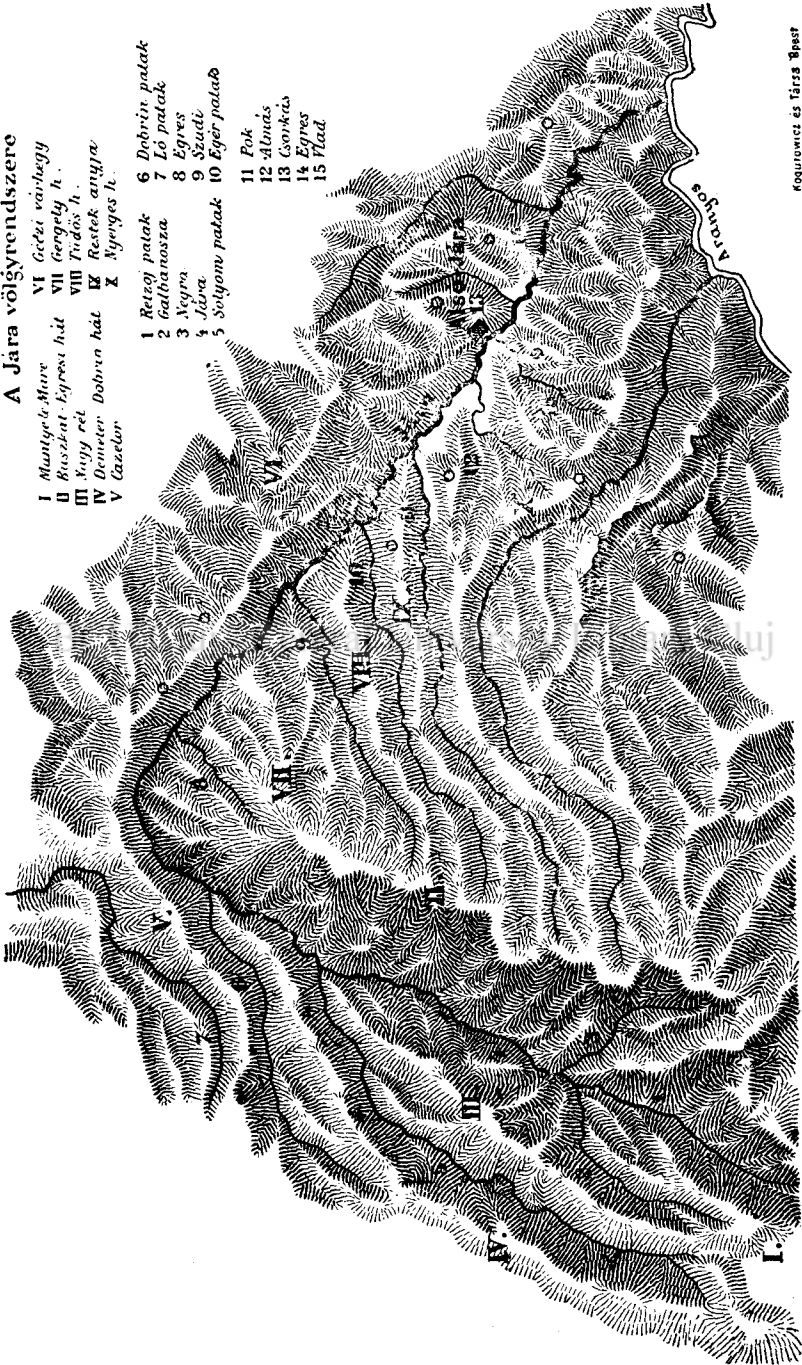
- I. Asszonyfalva
- II. Nagy-Ménfőcsanak
- III. Csácsi
- IV. Aggúrá
- V. Hidéghegy

A pontozott vonalak a források területét és határait jelentik.
A pontozott vonalak: ösvények.

Közevölgy és Tavas Ester.

A Jára völgyrendszere

- I Mantsgola-Mure
- II Biskakut-Egresi hát
- III Nagy rét
- IV Demeter-Dobóvó hát
- V Cacsab
- VI Gécsei várhegy
- VII Geopely h.
- VIII Fűdös h.
- IX Resték arnya
- X Nyerges h.
- 1 Retzőj patak
- 2 Galhanosza
- 3 Vezra
- 4 Ábra
- 5 Soltym patak
- 6 Dobóvó patak
- 7 Ló patak
- 8 Egres
- 9 Szudi
- 10 Eger patak
- 11 Fok
- 12 Aludás
- 13 Csorokás
- 14 Egres
- 15 Fűd

répát termelhet, míg a havasok között állatok tartása, széna és faeladás teszi a főhasznot. A Jára itt a Medgyes-, Almás- s Vlád-patakokkal s néhány viz-szakadással bővül, folyását meglassítja, mivel esése a fentebbiekhez mérve csekélyebb, 6 km.-re alig esik 65 m. vagyis meterenkint 1'8 cm. és mivel medre szétterül. Bikalat faiván alul (t. f. m. 495 m.) újra összeérnek a peremdombságok s a Jára belép a mezozói rétegekbe ásott furdalék-völgyébe, mely az *Egres*-patak gégéjénél elszórt Szurdok falutól Borévig tart s festői fordulataival, erdei illatával különösen a nyári szakban igen kellemes. A folyó jobb partjára dül s a *Djal-Ris* (1080 m.), *Djal-Csuba* (1011 m.) és Bojlor erdős lábát mossa, balról a 800 métert meghaladó *Salul* s *Redzul* párkányormok, bükkesei, tölgyesei tükröződnek le a kavargó, forgó hullámokat vető, s untalanul zajongó Jára vizébe, mely itt oly sebesen fut, mikép a Zsil a Petrozény melletti szurdokban. Még az Aranyosban sem csöndesülnek le hullámai. Jó messzire megkülönböztethető a Járának olykor zákányos, iszapos víze a derékbe kapott Aranyos tiszta, csöndes folyásától.

A Jára vízrendszerét beágazó tetők tulnyomó részben erdők és jó hegyi legelők, vannak azonban különösen az 1200 m. felül emelkedő térségeken kopár hátaik, tar gerinczek is. A völgyek azonképen erdők, s keskeny voltuknál fogva igen alkalmasak duzzasztók, vízfogók készítésére s hatalmas rönköknek leuatatására. Igaz, hogy ez órákhoz kötött áradatok kiölik a pizstrángot a patakokból s nagy károkat okoznak a partokban, de másrészt keresetet adnak a havasi népnek s lehetségessé teszik az erdők okszerű kihasználását. Az erdők javarésze fenyű (akadnak 100—130 éves tagok), alantabb helyeken bükkösök, cser- és tölgyfaerdők zugnak. A völgyek lankáit erica-coronilla-félék, athamanták, seregély- málnaszeder szamócza heracleum-félék, harasztok és páfrángok borítják, a havasi legelők gyöpségét pimpó (*Belidastrum montanum*), kakukkfű havasi rükercz, gyujtvány (*Linaria*), somkóró, kótóró stb. alkotják; a patakok mellett nefelejcs kerepfélék (*Lotus corniculatus*, *siliquosus*), fűzérvirágok (*Lithrum*) diszlenek. Feltűnő, hogy a gyakori sárgagyűszűvirág mellett piros gyűszűvirág alig látható s hogy a pillangók közül csak a rókapille, a fekete szárnyu, nyirest szerető, Antiopa s a vörös pettyes *Zigaena* téved föl a hűvösebb rétekre. Feltűnők végre a gyakori nyári zivatarok, melyek száados törzseket döntenek ki és felhőszakadásos vizeket zuditanak a patakokba. Valószínű a felmelegedett Mezőség szijja le ilyenkor a havasi tetők hűvösebb levegőjét, s így hirtelen forgatagok és heves lecsapódások, jégverések következnek a különböző mérsékletű légréte-

gek kavarodására. A tél hamar szokott e tájakon beállani. Október végén a tetőket állandó hó borítja és csak május vége hozza meg az állandóan jó időjárást. De az is megjegyezni való meteorologiai észlelet, hogy *tél derekán a tetők levegője melegebb* a völgyek hőmérsékleténél. Parasztok beszélték nekem a Magurán s a Dobrinon, hogy karácsonykor, midőn félméteres hó borítja a völgyeket, fenn a tetőkön munkaközben levetik a ködmönüket. A vadászlakokban, őrházakban még nyár evadjában sem bir a rezeda megélni, de télen szegfü nyílik a szobák ablakain. Különben csak a havasokban elszórt falvakat kell bizonyosággal venni. Az oláh bizonyára a völgyekbe építette volna falvait, ha a hegyháton ki nem telelhetne a klímának a hegyek magasságától föltételezett zordonsága miatt!

A Jára-völgy és környező hegyhátainak lakosai nagyobbrészt gör. kath. oláhok. Magyar csak Alsó-Járán lakik nagyobb számmal, azok is három felekezetre vannak oszolva, mint Erdélyben egyáltalában. E vallási megosztottságnak az a káros hatása van, hogy társadalmilag a magyarság szintén megoszlik és így megkönnyíti utját az oláhság terjeszkedésének, melynél erősebb a faji összetartozás érzete, mint a gör. kath. és gör. keleti felekezetre való megosztottságnak tudata. Az ethnographus gyönyörűségét találhatla e néprajzi változottságban, de a politikusnak szive sajog belé.

Alsó-Jára a következő falvak és szállások gravitálnak: Asszonyfalva (Secel) 560 l., Berkes 310 l., Egres (Agrisul) 590., Magura 220 l., Szurduk 450 a Jára balpartján, Bikafat 600 l., Felső-Füle (Sili), Havas-Ivánfalva (Kakova) 900 l., Kis-Bánya (Bojsora) 740 lakossal a jobb parton a balparton 2570 a jobb part méltékén 2880 lélek él. Összesen tehát 5450. Járához huznak, habár más völgyrendszerhez tartoznak: Hagymás 420 l., Kis-Oklos 360, Nagy-Oklos 860 l., Runk-Lunká-Lárga 250 l., a hasonló nevű patakok mentén a Járának a jobb partján, Felső- és Alsó-Füle 1000 l. (Sili din szuszu, Szili din joszu) a két Léta szintén 1000 l. Sütmege (Sutu) 320 l. Magyaróság (Magierus) 320 l. Pusztá Egres (Stoptii) 570 l. a Járával egykezűen haladó Hesdát patak jobb partján, továbbá Gergelyhavas, Nyergeshavas, a két Fülehavas. a Buszkát, Dobrinhat szállásai, hodályai Belovár, Orest, Szeguzs praediumok, honnan hegyi ösvényeken és átkelőken jutnak a lakosok a járai hetivásárookra. Néprajzi vázlatunk azonban csak a Jára völgy rendezéséhez tartozó lakosokkal foglalkozik.

Alsó-Jára a Jára-folyó balpartján, az országut mentén épült. Mőgötte és körülötte szántók és kertek területnek. Házai igen egyszerűek, legtöbbje regényes, csak néhány szélesebb elejű kő- és téglaháza válik

ki a többi nyakon csapott háznak falusias sorából. Épp oly egyszerű igénytelenségek a szónak népies és irodalmi értelmében templomai. 1595 lakója hat felekezetekhez tartozik. Van 820 róm. katolikus la, kója, 473 gör. kath., 160 gör. keleti, 175 református unitárius és 60 zsidója. Nemzetiségre nézve volt 1893-ban: magyar 838, oláh 637, zsidó 60, cigány 60. Foglalkozására nézve volt 1890-ben: 180 földmives, 131 fazekas, 20 zenész (czigány), 15 fuvaros, 6 csizmadia, 7 kereskedő és szatócs, 4 korcsmáros, 4 asztalos, két mészáros, 2 ács, 2 kőmives, 2 kovács, egy timár. A többi napszámos, cseléd, bérlő, részes zsöllér. Van a helységnek egy orvosa, gyógyszertára, bábája, járásbirósága, csendőrállomása, egyre-másra 20 tisztviselője.

Látni való, hogy a földművelők után a fazekasok vannak a legnagyobb számmal Járán. Tálalaikat, fazekaikat a havasi nép veszi. Nem valami csinos készítmény az a járai fazék s alábbvaló a tordainál, de tartóssága miatt hirre kapott. Azután az oláh nehezen szokja meg az ujat, azért a pléh és vasedény nem bírta még eddig kiszorítani az agyagfazekat, a virágos tálát, a vizet frissen tartó csücskös vászonkorsót. A fuvarosok fát, szenet, követ szállítanak s elviszik a járaiak természetményeit Kolozsvárra, Tordára. A havasi nép nem igen veszi a törökbuzát, kukoriczát, rozst Járán, mert magának is annyija terem, a mennyivel tavaszig kibírja, azért a szemes terményeknek alig van ára, kelendősége Jára piacznán. Még Aranyos-Szék is leüti az árakat, mert az aranyosszéki dolgos magyarok annyi zöldséget, főzelék félést hoznak a heti vásárokra, hogy szinte fölössé válik Járán a kapás növények termelése. Heti vásárja keddre esik, két országos vásárja október 1, és május 1-ére. Évenként elkel a vásárokon vagy 1800—2000 darab vágó marha, 4000—5000 juh s 230—300 sertés. Különösen látogatott tavaszi juh vására, mikor még az ország távolibb részeiből is fölkeresik a juh-szedők a járai vásárt, mert a környékbeli sztinák körül nevelt birkák szívós életrevaló fajta. Szép a hegyi legelőkön tartott marhája is, különösen ökre, melynek ősszel Tordán igen jó ára szokott lenni*.)

A járai köznép — mert csak ez jöhet ethnographiai tekintetben számba — magyar és oláh. A magyar pörge kalapot, kékbeli magyar nadrágot, pitykés mellényt, sujtásos zekét, rámás csizmát visel. A leányok czipőben, percail vagy gyapotszoknyában, ujjasban járnak, mint Kolozsvár, Torda városok, iparosleányai fejükre selyemkendőt kötnek. Szokásaikban semmi különös említésre méltó nincsen, mert

* Orbán Balázs: Torda város és környéke. 1889. 167 l.

a városiasság terjedésével kihálnak a régi jó szokások s a mindent egyforma köntösbe és gondolkodásmódba bujtató civilisatio s divat elefedteti az ethnográfiai különbségeket. Még az oláhság is megérzi ezt a nivelláló hatást, mert a *Járai család*, kivált a jobb modu v. i. a kinek 4000—5000 frt értékű ingatlana van, magyarszabásu csizmát, nadrágot, mentét, ruhát visel s az asszonyok is az u. n. kebeles polgári ruhát veszik magukra. A szegényebbje azonban le nem tette a hosszú ingvállas inget, katrinczát, pruszlikot, csakhogy néha

Az E. K. E. radnaborberekai fürdőjéből.

— E. M. K. E. szálló. —

selyemköténnyel cseréli ki a tarka katrinczát, s a férfiak is megtartották a hosszú ingöt, tüszöt, a darócz nadrágot, (harisnya), a panyókára vetett barna gyapjufölsőt, a kurta szűrt, a varrottas ujjatlan ködmönt, bőrkucsmát vagy szőrme-kalapot. Eledelük szintén igen egyszerű. Tej, turó, bab (fuszulyka), disznóhus, szalonnás, sajtos mamaliga, balmos v. i. tejbefőtt kukoricza-liszt, káposzta és burgonya, pityóka, járja. Bőjtben káposztalé, aszalt gyümölcs és vízben főtt bab minden nélkül. Hogy igen vallásosak és babonások — azt fölös bővebben fejtegetnem. Arról a sokat híresztelt erkölcstelenségről azonban semmit sem tudok.

Az oláh legény és leány sem erkölcstelenebb a délmagyarországi svábnál vagy a székelynél, ha ugyan erkölcstelenség a szerelmesek tulságos bizalmaskodása. A székely meg a sváb praktikus észjárással el nem veszi a leányt feleségül, míg annak épségéről, egészségéről, esetleg anyaságáról alaposan meg nem győződhetett. Ilyféle az a sokat hánytorgatott oláh immoralitás is. Végtére nem szabad az embereket egyenlő mértékkel mérnünk s a mi a mivelts társadalomban nem járja, azt el ne ítéljük affectált prüderiával a közönséges embereknél. Arról meg gondoskodik a rokonság, hogy a csábítás, szószegés ne maradjon megtorlás nélkül. A *hóra* táncz alkalmával előforduló megkéselesek, a sokszor nagy kegyetlenséggel végrehajtott gyilkosságok fő indító oka rendszeren a Faust-féle; «Wo ist sie?»

Annyi azonban igaz, hogy az érzéki szerelem hamar ébred a rumánban, de hamar is mulik. A fiatalság ismerkedése templomban vagy tánczközben történik. Vasárnap délután a fiatalság a tánczhelyre gyűlekezik. A leányok körben állanak, a legények meg tánczvezetőjük s a hegedű ütemes czinczogása szerint hol jobbra, hol balra izegnek-mozognak. Közben-közben nagyot ugrik a legény, kurjant egyet s egy szemhunyoritással kikapja a sorból minden mozdulatát éber figyelemmel kísérő leányzót. Tipeg-topog vele egynehányszor, azután megforgatja, fölemeli, miközben pajzán tánczszókkal (vorbe) hozza zavarba a pirulót s leteszi, hogy rövid gusztálás után egy másikat vonjon a tánczkörbe. A melyikkel a legtöbbször tánczol, az a kiszemelt kedvese s ha van hozzávaló hozománya, nemsokára felesége.

A leányt egy házas ember kéri meg a legény számára. A szokásos kitérések, kerülgetések, bibliai vonatkoztatások után végre oda lyukad ki, hogy megmondja jöttének célját. Ha szívesen látott a vőlegény, azt feleli a leány apja: „Még találkozunk!“ ellenkező esetben szabódik, hogy fiatal még a leány a nász-nyoszolyára, aztán el sem készült még a kelengyéjével stb. A leánykérő jó üzenetére következő vasárnap maga a legény jelenik meg a leányos háznál s megújítja kívánságát. Most a leány apja látogatja meg a legény szülőit s ha meg tudtak egyezni, az örömapa kukkot sem szól otthon. Ez azt jelenti, hogy rendben van minden, megtarthatják a lakzit. Ha pedig kevesli a legény vagyoni állapotát, egyszerűen odaüzen a legény szüleinek, hogy lányának férjhezadását elhalasztotta. — Néprajzi tény, hogy a szenvedélyes vagy mondjuk ideális szerelem csak miveltebb népek és társadalmi osztályok sajátja,¹⁾ mindazáltal az oláh házasságok általában

¹⁾ *Helwald*: Ethnogr. Rösselsprünge 1891. 293. 1.

jók, mivel a kölcsönös egymásra utaltság s a természetükkel járó bele-
törődés kibékíti a házaseleket sorsukkal. Az oláh asszonynál nincs
türelmesebb hitves az országban, azért a köznépnél kevés az elválás
s a vadházasságoknak deklarált frigyek nem mindenike vadházasság,
hanem *föltételes* s az oláhság szemében törvényes házasságok, melyek-
ből czélzatosság nélkül nem lehet a rumánság laza házassági viszonyaira
következtetni. Ellenkezőleg! Az asszonyok nagyobb termékenység s a férfiak
nagyobb házassági kedve lehet egyik oka az oláhság erdélyi térfoglalásának.¹⁾

A *környékbeli oláhság* földmivelést űz, fuvarral foglalkozik és juho-
kat, marhákat tart fenn a havasokon. Utóbbi esetben a gazdának két
tanyája van, mint az Aranyos felső völgyeiben lakó mócznak: egyik a téli
szállása lenn a faluban, másik a havasi hódaly vagy pásztor-
karám, a hol a marháját őrzi, turót (bryndza) készít. Az erdők szélén
elszort oláhok csöbröket (kártyus), fakanalakat, liukat készítenek, asz-
szonyaik pedig juhszörből katrinczának (cretinze) és mentének való
barna kelmét, harisnyának való fehér daróczot, czondrát és kenderből
font durva vásznat szőnek.

A magas tetőkön, stinákban s völgykatlanokban élő oláhok ty-
pusban, viseletben a közeli móczokra emlékeztetnek. Csöndes, idege-
nek iránt bizalmatlan, örökké járókelő nép, mely sohasem mosolyog,
közömbösen nézi a világ folyását s beéri a legkevesebbel. Ruházatában
sem olyan takaros, mint más vidékbeli rumán, p. o. az Olt melléki
vagy Szebenvidéki. Szennyes gatyát, hosszú piszkos inget, zsiros pörge
kalapot visel. Pedig ott a közelben csobog a kristálytisza hegyi patak!
Derekán keskeny szij van általkötve, szájában a soha ki nem alvó
kurtaszáru makrapipa. A nők sem tiszták. Durva ingök és hosszú
fekete katrinczájuk ép oly piszkos, mint nyakuk, fülük. A lányok
keves hajukat két vékony fonatba fonják, mely koszoru alakjában kör-
nyezi arcukat, miként a radnai oláh lányokéit; az asszonyok kontyos
fésűt és rajta kendőt viselnek vagy pedig fésű nélkül szorosra kötik
össze nyakszirtjükön a kendőt. Lábán mindkét nem bocskort, illetve
ki nem cserzett bőrtalpat visel (opincse) s az ikráját ronggyal és
szijjakkal csavarja körül. A hegyi nép járás közben hol egyik, hol a
másik lábára nehezedik, a mi himbáló járásnak látszik, de tapasztalásból
tudom, ki e járást a hegyekről lejövet utánóztam, hogy igen
praktikus és kevésbé fárasztó járás a hegyeken való koborlásoknál.
Épp oly kitűnő lábbeli a bocskor. Czipő, csizma feltöri az ember lábát

¹⁾ *Rath.*: Siebenbürgen 162 l.

s bizonytalanná, illetve lehetetlenné teszi a lábbal való kapaszkodást hajlíthatatlan talpa miatt.

A havasi falvak, sztinák, szállások házai külseje s belseje igen szegényes. Faházak azok tetőtől talpig kettéhasított fenyűszálakból olyként összerova, hogy a sima rész a szoba falát képezi, a domboru részük pedig kívül esik. A réseket rőzsével, forgácsal, mohával és törmelékkal tömik be, vagy agyaggal szokták kitapasztani. Kéménye nincs a háznak. A konyha négyszögletes hideg tűzhelyéről fölszálló füst a padlás résein szabadul ki. A kemence körül csirkék csipognak vagy kis kacsák hápognak, télire még a borjadzó tehenet vagy a koczát is beviszik malaczaival együtt. Falóczák meg a kolozsvári, tordai piacon vett lisztes láda, fekvőhelyül szolgáló vaczok, egynehány szentkép, tál s korsó teszik a butorzatot. Kicsinyes faépület a hagymaformájú tetőkkel fődött fatornyos templom is, melyben alig fér el 30 ember. Ünnepeken istentisztelet alatt künn reked a sok hívő s hajdon fővel térdelnek a templom nyitott ajtaja előtt.

A Járába siető patakok mentén épült falvak cilenben szabályosabbak. Templomuk kőépület, emeltebb helyen áll, a házak kívül-belül kitapasztott vályógépületek, melyek az utcára néző kisebb oldalakkal sorjában állanak. A ház belseje konyhára, kamarára és lakószobára oszlik (kaza), udvar felől tornáczczal van ellátva, azonkívül találunk csiürt (sura), disznó-olt (kotyecz), hombárt, tehénistállót (pojáta). A szobában asztalt (masza), széket (szkáne), két ágyat (pát), cserép-kályhát (kuptoriu). A kertre, gyümölcsösre azonban itt sem ügyelnek. Nehány szilvafa busul a kertnek nevezett gyöpségen s barom, disznó, meg egyéb lábas jószág turja föl alját. A mennyire szereti az oláh a vad virágot, oly keveset törődik a kerti virágokkal. A gyümölcsstermesztéshez pedig semmi érzéke. Kukoriczása és marhaállománya neki mindene! Ezekre vonatkoznak babonái, kuruzslásai, melyeknek nagy része szláv eredetű. Hogy p. o. a barom karácsony éjjelén megszólal, azt még a Beszkidek horáljainál is hallottam. Épp oly elterjedt babona ugy a felvidéken, mint a délszlávoknál a Szt.-György napi védekezés; midőn az istállók elé tuskés ágakat szórnak, hogy a megrontó boszorkányokat távol tartsák. Az nap terelik ki a juhokat, barmokat a szabad legelőre (pojána), miközben a számadó juhász páczára rovja fel az őrizetere bizott ökrök számát és gazdáik jeleit. A tejrontásról szóló hit szintén általános. A boszorkány Szt.-György nap éjjelén kikeresi a legjobb tejelő tehenet, megfeji s tejét valamelyik rokonával megitatja. Ettől a percztől kezdve elapad a tehén teje, még annyit sem ad, hogy borját megszoptathatná vele. Ilyenkor tövises ágakat, fokára állított gреб-

lyét kell az istálló ajtaja elé tenni s rája czondrát vetni. A melyik macska vagy kutya rátelepszik, az a boszorkány. Ezt aztár, addig kell ütni, míg ki nem vallja nevét s meg nem igéri, hogy visszahozza a tejet. A villámgyújtotta házat csak tejjel lehet eloltani. A nagyheti szerdán elhullatott kenyérmorzsát a barom abrakjába kell keverni, mert attól meghizik és nagyszombaton a frissen szentelt vízbe mártott bazilikom-csomóval kell az istállót meghinteni, hogy szépen fejlődjék a lábas jószág. Ujévkor fényes hatosokat dobnak az itatóba, hogy a marha egész éven által egészséges maradjon. Marhavészkor meztelen hajtja ki a kondás vagy a csordás az állatokat a legelőre stb.

Samanizmusz és sympathikus varázslat játszik bele a szerelem dolgába is. Ha a fata valamelyik legénnyel szerelembe esik, vagy ha elfordul tőle kedvese, azt a kuruzlásnak köszönheti. Utóbbi esetben ellopja a legény kapczáját s a görgő disznók közé teszi. A mint a disznók széjjel mennek, tilton oda csúsztatja a kapczát a legény bocskorába vagy csizmájába. Ettől megjő a szerelme. Vagy ugyanily kapczával elmegy a falu legvénebbik asszonyához, levetkőzik szüzanya meztelenre és szentelt viaszgyertyát, foghagymát csavar a kapczába. Majd tüzet csinál a hideg konyhán a viaszgyertyával s darabonként elégeti a hagymát s a kapcza egy részét. Aközben megkerületi a kuruzsoló a szerelmes lánnyal egynehányszor a tüzhelyet s valami varázs igéket mormol a foghagyma serczegésére. Ha ezek után se jő meg a legény szerelme, egy krajczárt sem fogad el a leánytól. Az is megmondja a leány jövőjét, ha Szilveszter estéjén disznó-sertét teker egy szalmaszálla s azt izzó parázsra veti. Hogy ha égés közben összekúnkorodik a serte a szalmaszállal, házasság várható az új évben; ha pedig külön váltan hamvad el, nem veszi el kedvese feleségül. Szt-János előestéjén koszorukat hajigálnak a lányok (vagy vice versa) a legényes ház tetejére, s a melyik házon a koszoru megakad, abba lesz lakadalom. Ez a szokás Erdélyen kívül Árva vármegyében is ösmeretes¹⁾

A dolog természetében rejlik, hogy a leány jobban érdeklődik a szerelmi kuruzslások iránt, mint a legény, kinek házasságába vagyoni állapotán kívül még a katonai hatóság is beleszól. De van elég eset, hogy állítás előtt is megházasodik a legény s ha a pap katonai engedvény hiányában nem akarná megesküteni a mátkapárt, a tanuk előtt kijelentett egybekelési szándék elegendő, hogy az oláh törvényesnek tekintse a házasságot, ha mindjárt a hatóság vagy egyház vadházasságot lát az efféle polgári egybekelésben. Ilyenkor a lány

¹⁾ Nagy: A tótok otthonáról 1891. 115 l.

szüleinél marad, de a szegényebb bizony hazaviszi feleségét, mert szüksége van rá.¹⁾

Történik pedig a leánykérés Jára vidékén következőképpen:

A házasulandó legény fölkeresi barátjával a lányos háznak valamelyik férfirokonát és felkéri, üzenje meg a lányos házba, hogy kérése érkezett a lánynak X. Y. faluból, határból, szállásból stb. A szülők kéz alatt megtudják a kérő kilétét s vissza üzennek: jelentkezék a kérő násznagyával a legközelebbi vasárnap délután. A mi meg is történik. Az érkezőket pálinkával, étellel jól tartják s a kikérő násznagy elmondja mondókáját Ádám és Éváról, meg a házasság szükséges voltáról. Közben kionson a leány a házból s a kérő odaint a legénynek, beszélje meg kívánságát a leánynyal künn az udvaron, ő az alatt kidicséri a legény derekasságát, egészségét, vagyoni helyzetéről azonban még nem nyilatkozik. Azt maga a legény hozza szóba, ki néhány negyedóra multán bevezeti a lányt, most maga kéri meg szüleitől és megkérdi tőlük, mikor jönnek házába háztüznézni? A szülők felelete a stereotíp válasz, hogyha lányuknak semmi kifogása és az Isten úgy akarja, akkor ők szívesen beleegyeznek s szerdán elmennek háztüznézni. Áll pedig ez a háztüznézés abból, hogy a leendő vőnek szülei nagy lakomát csapnak pálinkával, disznóhussal és főtt kalácscsal, megmutogatják marháikat, földjüket, szöttek készletüket, és összebarátkoznak. Legközelebbi szombaton az egybekelendők szülei a mátkapárral elmennek a paphoz, megcsinálják a házassági szerződést és megtartják a kézfogót. Háromszori hirdetés után ősszel vagy tavasszal Szt.-György nap táján megtartják aztán a lakodalmat.

Kezdődik pedig az ellakás a menyasszony házánál, ki két lány pajtásával hivatja össze a rokonságot és ismerőseit. A meghívottak pántlikát, selymet, keszkenőt és pénzt küldenek a sztjág lakadalmi lobogó (sztindár) megkészítésére. A vőlegény szintén két hivatgatójával csődíti össze a rokonságot, kivált fiatal menyecskéket, kik hatökörös szekéren vonulnak a lakadalmi házba, utközben erősen pálinkázva és mindennemű csintalan nótákat dalolva, pajzán titkokat (descantece) és rigmusokat (chiote) kurjongatva. A felkészült mennyasszonyt a vőlegény násznagyja bucsuztatja el szüleitől s a falubeli lányoktól, a menyasszony násznagyja pedig az ajándékokat kiáltja ki és szedi be a vendégektől. A kikiáltás természetesen tréfásan történik s nemcsak közderültséget, de hasznot is hoz a mennyasszonynak, mert a megtréfált vendégek még pénzzel is megszerzik adományaikat. Legneve-

¹⁾ *Slavici*: Die Rumänen in Ungarn, Siebenbürgen 1894. 191. 1.

zetesebb ajándék a buzalisztból sült kerekformájú fonatos nagy kalács (colac), melyre keszkenőt (esetleg pénzt), kanalat, poharat s egykét tányért tesznek. Ezt a két násznagy adja a fiatal párnak. A nyoszolóleányok meg tojással leöntött lepényt hoznak ajándékba. A bucsztatás után a lakodalmi lobogó alatt indul a boldog pár az esküvőre. Hazajövet ebédhez ülnek, mely marhahusból, csirkelevesből, disznóhusból, kalácsból és mézes meg méztelen pálinkából áll. Utána körbe állanak a násznagyok, nyoszolóleányok, a házaspárt körbe fogják s most már a kiadó násznagy bucsztatja el véglegesen a leányt a szülői háztól. Nagy sirás között felültetik az ökrös szekérre, melynek ökreit azonban kicserélték s a menyecskék újra rákezdik a nótázást, a legények meg versbe szedik, hány szeretője volt a lánynak férjhez menetel előtt? Így érnek a vőlegény házához. A vendégsereg persze itt is evésen-iváson kezdi s a násznagyok most a vőlegény vendégeitől szedik föl az ajándékokat. Éjfél felé járják a *menyasszonyi tánczot* s próbára bekötik a menyecske fejét s váltig kérdezik tőle, jól illik-e majd arczához a kontyos fésű? Ez a táncz eltart reggelig s a fiatal házasokat mindenféleképpen tartóztatják, bosszantják, hogy valamiképpen ki ne szökjenek. Másnap hétfőn reggel kárlátóba jönnek a leány szülői, vendégeket és ajándékot hoznak magukkal, az asztal közepére gyümölcscesel, kalácscesel, kendőkkel megrakott fenyűfácskát tesznek, melynek a paradicsombeli tudásfáját kellene ábrázolnia s meghívják a papot úgy a fiatal házaspár, mint a paradicsomfának beszentelésére. A menyecskét ez alkalommal lefátyolozva vezetik be, vagy keszkenőt szorítanak arczára s a násznagyok elé vezetik. A menyecske mindaddig le nem veszi arczáról a kendőt, míg a násznagy birkát, malacztot vagy borjut nem ígér ajándékol: mire a menyecske megcsókolja a násznagyot s egyet fordul vele. Ez a *csóktáncz*. Így sorra megy a menyecske a vendégekhez s mindegyik csókot, ajándékot ígér vagy ad neki, hogy megmutassa az arczát, a kontyát dicséri vagy dévajkodik vele már a kinck hogyan kitelek szellemeskedéséből. Utána újra táncz, de a ki a menyecskét megforgatja, ezüst hatost vagy forintost teszen a menyasszony tányérjába. Végül megeléglük a mulatozást és a pálinkázást és egyenként tünedeznek el a lakadalmas házból.

A gyermeket születése után nagyon óvják a boszorkányoktól s gonosz szellemektől. Evégből szentelt vízben mártott bazsalikkal fecskendezibe a bábaasszony (moasa) az ajtókilincset s a ház falait, azután e vízben megfürösztli a gyermeket. Az első ingecskét a ruházás előtt úgy tisztítják meg a rossz szellemtől, hogy kést csúsztatnak

rajta végig hegyével lefelé. Hogy a gyermeket ki ne cseréljék, patkót vagy seprút dugnak várnkosa alá és sohasem hagyják magára. Mind ez a felvidéki tótoknál, a délmagyarországi szlávoknál is elterjedt babona.¹⁾ Harmadnapra megkeresztelik a gyermeket, de a büszürjükkal (bazzalikom) való locsolgatással föl nem hagynak, mert a gyermek azután is ki van téve mindenféle bajnak, nevezetesen a megigézésnek s szemmelverésnek. Ha valaki csudálkozásában nagyot kiált, igen dicséri a gyermeket, vagy merően néz a szemei közé, görcsöket kap a kisdéd. Ilyenkor rá olvasnak, ollót tartva a kisdéd felett; a szemmelverést pedig szenes vízzel gyógyítják. Kilencz darab izzó szenet vetnek u. i. egyenkint egy vízzel telt bögrébe. Mindegyik darabbal keresztet csinál a kuruzsló a bögre felett, miatyánkot imádkozik, azután megitatja a vizet a gyerekekkel, vagy legalább a száját nedvesíti meg vele s meg mossa benne. A délszlávoknál a rákiáltásnak *urok* a neve.²⁾ A szemmelverés úgylátszik az egész föld kerekiségén ismert babona.³⁾ Gyógyítása is azonos hazánk nemzetiségei között úgy a kisdédeknel, mint a felnőtteknél. A járavidéki oláhok akkor is szemmelverés ellen védekeznek, ha hirtelen rosszul lesznek, fejfájást vagy hideglelést kapnak. A főfájást máskülönbén úgy gyógyítják, hogy az illetőnek napkelte előtt kell a patakban megfürödni anélkül, hogy odámenet vagy jövet valakivel találkozzék, valakihez szólna vagy megfordulna. A hideglelés ellen zöld dióhéjra ágyalt pálinkát szürcsölnek, vagy egy vödör vizet öntenek a beteg nyakába, ha rázza a hideg. Avagy kiküldik a temetőben, hol a frissen hantolt sirdombon 12-szer kell buk-fenczet vetnie s hemperegnie.⁴⁾ Végső esetben elhívják a papot, ha egynek az imádsága nem használ, 2–3 papot kérnek a beteghez. A köszvényt a leforrázott szénamurva-levéllal gyógyítják. Mindenféle bajt megelőz a nagypéntek virradóra végzett fürdés, a miben tótok (rusalki, Safarik) magyarok, oroszok, szerbek és bulgárok is hisznek.⁵⁾ A kín már a papnak imádsága sem segít, az menthetetlenül oda van. Az oláh valamint életében nyugodt és resignált ember volt, olyan megadással várja kimulását is. A mint beáll az agonia, viaszgyertyát nyomnak a kezébe s a rokonság, kivált az asszonyok rákez-

¹⁾ *Schmidt*. Das Jahr und seine Tagea im Brauchd der Rumänen in Siebenbürgen. 27. l. *Nagy* 1 m. 117.

²⁾ *Krausz*: Sitten der Südslaven 545.

³⁾ *Andree*: Ethnogr. Parallelen I. 45.

⁴⁾ Hasonló az erdélyi szászoknál *Haltrich*: Volkskunde der Sachsen in Siebenbürgen 231.

⁵⁾ *Hellwald*: Die Welt der Slaven 1890. 307. 309. l.

dik a kesergést. Mindenféleképpen visszahivogtják, emlékeztetik gyermekeire, rokonaira, barmaira s kedves barátjaira. Ezeket a kesergő énekeket a haldokló fölébe súgják s még a kimulás után is éjjel-nappal ismétlik, mert azt hiszik, a halott eltarakítása előtt mindent hall. Azután megmossák langyos vízzel, megfésülik, felöltöztetik s a mosdásra használt vizét ujdonatuj fazékban, a nyújtóztató pad alá helyezik. Abban fürdik meg u. i. a megholtnak lelke (sufletul). Három nap így marad kiterítve s napjában háromszor huzzák meg érte a harangokat. Aközben készülnek a pomanára, a halotti torra, a mely alkalommal 10—15 véka buza lisztből kalácsot, czipót sütnék s ugyanannyi nagy fazékban különféle ételeket főznek. Így elkészülve bejelentik a papnak, hogy eltemetheti a halottat. A pap beszenteli a szobát s az 50-ik zsoltár elzengése mellett a halottat. Mielőtt beszögeznék a koporsót, a családbeliek borral és szentelt vízzel beföcskendezik a hullát s úgy viszik ki az udvarra, hol a temetési szertartás végbe megyen. A nevezett bögrét pedig a szoba közepén földhöz vágják s a kilocscsant viz helyére fejszét vágnak be a padlóba. Ezzel megmentették a házbelieket a hazajáró lélek látogatásaitól s nyugalmat szereztek a halottnak, kit most már végeképen elválasztottak öveitől. Temetéskor utközben meg-megáll a menet és zsoltárokat énekel a pap a kántorral együtt, a rokonok meg ezeket mondják:

„Dészkidélye mormintye si primesty pe badea bine!“ Nyiljatok meg sirok s fogadjátok be a jó bácsit!

A helyeket, a hová útközben a koporsót letették szentelt vízzel keil purificálniok, különben bajt hoznak a határra, vetésre és a közellakókra. Visszajövet elköltik a pománat s mindegyik résztvevő kap egy viaszgyertyát és egy kalácsot. A férfi rokonság ennek utánna néhány hétig hajadon fővel jár az utcán, az asszonyok pedig a gyász ideje alatt be nem fonják hajukat (capu gol).

Megesik azonban, hogy a halott nem leli nyugalmát. Vagy ál-mában jelenik meg valamelyik rokonának, vagy utcán, erdőben találkoznak vele hol itt, hol ott rendszeren este felé. Ilyennek csakhamar hire megy a faluban, s az asszonyok nem mernek magukban az utcára kimenni. Nincs más mód a halott megnyugtatására, mint kimeni a temetőbe s megnézni a lyukat, merre a holtnak lelke ki szokott járni sirjából. Ha a sirdomb behorpadt, azonnal constatálják a nyilást, melyen a lélek kijár s akkor újból pománát kell adni, misét olvastatni vagy azt tenni a halott sirjára, miben szüksége szenved. Ha éhes ételt, ha szomjas itait, ha ruhát kér vagy ha valami különös

meghagyása van az örökséget, osztozkodást illetőleg, teljesíteni kell kérelmét.

Hat hét mulva a temetés után még egy utólagos pománát szokás tartani, akár jelentkezik közben a halott, akár nem. Ilyenkor 50—100 darab donyicát (sajtár, csöbör) vagy agyagkorsót osztogatnak a meghívottak között és mindegyik avval köszöni meg az ajándékot, hogy fogadja Isten el kegyesen e pománát az elköltözött lélek bűneinek bocsánatáért. Ha újra panaszkodnak ez asszonyok, hogy a Dótyiát, a Tódort vagy a Jurát settenkedni látták a ház körül, beszélgettek vele stb. meg kell ujítani az áldozattételt s új pománát kell tartani, míg a megholt lelke bele nem un a látogatásba vagy a család a költekezésbe. A pomána és szokása szláv kölcsönvétel. Pomenut oroszul, spomenut szlovenul, wspominac lengyelül azt jelenti, hogy emlegetni, megemlékezni, innen a pamjat, emlék, pomjeca, wspomnyene megemlékezés.

Hogy honnan vette a járavidéki oláh a szláv szokásokat, elnevezéseket? — az szorosán kapcsolatos az oláh nép alakulásának kérdésével. S itt találok alkalomszerűnek nézetem kijelentését, hogy kezdjük meg végre valahára az oláh származásának kérdését geographiai és néprajzi uton megfejteni. A nyelvi okoskodás nem elégséges megbízható tudományos eredmények elérésére. Hiszen Cihac szótára szerint az oláh nyelvnek csupán $\frac{2}{5}$ szláv kölcsönvétel; de az érdemes tudós bizonyára figyelmen kívül hagyta a közkeletű tájszókat és szólásokat, azután ügyet sem vetett a szokások, rokon gondolatok átvételére, mi bizonyára nagyobbnak tünteti fel a szlávok hatását az oláh-ságra. A történelmi kutatás egyoldalú módszerével szintén nem nyújt kielégítő felvilágosításokat. Többi között ethnographiai képtelenség valamely népségnek teljes kiirtása vagy kitelepítése, miként ezt Eutropius képzelte (IV. sz. Trajanus victa Dacia ex toto orbe Romano infinitas eo (t. i. Daciába) hominum copias transtulerat, ad agros et urbes colendas. Dacia enim diuturno bello Decebali viris fuerat exhausta. Majd . . . abductosque Romanos ex urbibus et agris Daciae¹⁾ Eutropiusról különben is kisült, hogy Aurelianus életirójának Flavius Vopiscus-nak munkáját kivonatolta és tóditotta könnyelműen (Vopiscúsnál csak ennyi áll: „ . . . abductosque ex ea (t. i. Dacia) populos in Moesia conlocavit). Az ex urbibus et agris tehát vagy legalább az utóbbi tóditás. Maga Roesler, kit a teljes kitelepítés véleményének hívei és terjesztői vakon követnek, mondom maga Roesler gyengíti hypotesi-

1) Vita Aureliani. 39.

sének erejét következő kijelentésével: „Dem bestimmten Worten un-
särer Quelle gegenüber haben viele ja nahezu *Alle* eine Fortdauer
zahlreicher römischer Bevölkerung im alten Dacien angenommen. Ich sage
zahlreicher Bevölkerung, *denn* auf *zertreute Reste* kann es hiebei *nicht*
ankommen.“¹⁾

De nézetem szerint épp ily szórványos maradéknép fönmaradása
lehetséges oly védett helyeken, magas völgyekben és hozzáférhetetlen
hátakon, minő a Bihar hegység és a Gyalui-havasok. Ha a rumunok
megmaradhattak olaszok és németek között, miért nem maradhattak
volna meg a móczok (annyi mint fonott haju, mócz = varkocs) vagy
mokányok hegyeik között? A móczok véleményem szerint *eloláhosó-*
dott és bolgár szlovének, akár a XII. század elött vagy utána történt
legyen az eloláhosítás. Erre vall typusok, ruhájuk, hasonlóságuk a
radnai oláhok vegyülék népéhez, szokásaik végre lakóhelyük és kör-
nyezetük sok szláv elnevezése. A Bihar, Priszlop, Magura, Riskó,
Bisztra, Vlegyásza, Dubrin, Jára, Oklos, pojana, ponor (búvó patak),
vurf (verch = tető), obcsin (hegysor), lunka (rét), koliba (kunyhó),
stina, selha (szikla) stb. szláv nevek, melyeket semmiféle későbbi be-
telepítésre nem lehet visszavezetni. E helyneveket nem lehet egysze-
rűen mellőzni, annyival kevésbbé sem, mivel az oláhok köztudatában
élő hagyomány sem lehet költött vagy esetleges dolog, ez pedig az
erdélyi mokányt, móczot igen előkelőnek tartja vérei között. Pedig
sem vagyona, sem miveltsége nem jogosítja ez ethnikus előkelőségre!
Csakis törzsökös oláh eredetűsége iránt való tisztelet rangjának és be-
csülésének alapja, mint a milyennel mi p. o. a balaton-melléki, tisz-
melléki magyarra, a székelyre vagy a gőcseji népre tekintünk.

E nézet természetesen még sem meg nem állapodott, sem meg
nem állapított meggyőződés. Oly föltevés, minő Roesler-é. De ha
már a járavölgyi oláhok szokásainál utalhattam a szláv kölcsönvé-
telekre, még inkább fogna ez sikerülni a Jára vidékére ható móczok
exact, tűzetes, minden tudományos előítélettől ment néprajzi taglalásánál.

A Járavölgynek az Aranyos felső völgyeiben lakó mokánsághoz
való néprajzi csatolásával kijelöltem, felfogásom szerint, e völgyrend-
szer ethnographiai függését és egybe tartozóságát is.

¹⁾ *Roesler* Róbert: *Abstammung der Rumänen* 68. l. Természetes, nézetem sze-
rint szállongó szláv csapatok már a gotok idejében telepedtek le az erdélyi havasok
közé s azokat sem ki nem telepítették, sem ki nem írtották. Hiszen még a XIII. szá-
zaehan is sok a szláv Erdélyben. (*Hunfalvy*: *Die Rumänen* u. i. Ausprüche. 214. l.)
Ezek a szlovének hatottak az erdélyi oláhságra, nem a Balkán vidékiek, a hová csak
a VII. sz. hatoltak. (*Hunfalvy*: *Az oláhok története* 1894. 305. l.)

A MAGYAR-ÖRMÉNYEK ETHNOGRÁFIAI HANYATLÁSÁNAK OKAIRÓL ES AZOK ORVOSLÁSÁRÓL.

Irta: Merza Gyula.

— Befejező közlemény. —

IV.

A vallás terén is kötelességünkben áll lehetőleg mindig csak örmény papot venni igénybe, a hol pedig ezt nem tehetjük, igen is élhetünk a latin szertartásu kath. egyház törvényei szerint is — a nélkül, hogy ezáltal örm. kath. jellegünket elvesztettük volna.

Sőt a minap XIII. Leo pápa elnöklete alatt és a keleti nem latin szertartásu kath. egyháznak a róm. kath. egyházhoz való viszonyát szabályozó értekezlet eredményeként, a pápa Ő Szentsége egy encyklikát is tett közzé, a melynek értelmében a keleti katolikusok és így az örmények is minden akadály nélkül visszatérhetnek, ha papjaik hiányában attól eddig megfosztva voltak — ősi örmény rítusuk használatához.

Addig is, míg speciális örmény kath. egyházunk ezen fontos mozgalomból kifolyólag szintén megfelelő jogaiba visszahelyeztetnék és így sérelmeink szabályozást nyernek, illetve orvosoltatnának: lehetőleg csak örmény egyházunk körében keressük a vallás vigaszait, pl. menyekzőknél, temetéseknél, legfőképpen pedig gyermekeink kereszteselésénél, hogy így az örmény katolikus jelleg a jövő generációkban ujjalag és már teljesen kidomborodjék. Egyáltalában, a hol csak tehetjük, ne mellőzzük vagy pláne éppen ne kicsinyeljük mi magunk saját nemzeti szertartásunkat. Különösen az örmény egyházi énekek kultiválását ajánlom az erdélyrészi örm. plebániák derék örmény lelkészeinek és így az egész örmény klérus különös figyelmébe.

Hogy elég gond erre eddig alig lehetett fordítva, abban leli némileg a mentségét, hogy az örmény egyházi énekek vezetése a régi örmény kántorok kihaltával talán kevésbé szakértő kezekbe tétetett le. — Természetesen mindaddig, a míg örm. plebániáink egy jobban képzett új kántor-nemzedékről nem gondoskodhatnak: addig egyházi zenénk és énekeink fejlesztéséről szó sem lehet. Azonban míg egyrészt egyházi énekeink, illetve énekes szertartásaink emelésére a jövőben több figyelmet fordítanánk, másrészt azok megismerésére, felfogására és megkedvelésére is az eddiginél több egyéni áldozatot kellene hoznunk; — mert sajnos, de előfordul az az eset, hogy némely hitfelünk talán tíz évben alig egyszer s akkor is talán csak véletlen körülmények folytán keresi fel az örmény templomot. — Ez nagyon első-

morító, mert a liturgiánktól, egyházi nyelvünk- és énekeinktől elszakított örmény hívő ugyszólván idegennek fogja magát érezni saját nemzeti ritusával szemben. A kinek tehát alkalmá van, el ne mulassza, a kinek pedig nincsen, az keresse az alkalmat az örmény isteni tiszteleten tőle telhetőleg minél gyakrabban jelen lenni. Pl. a bécsi mechitharisták igénytelen kis templomában vasárnaponként a 9 óras nagymisén oly lélekemelően felséges énekek csendülnek meg, hogy a nagyobbára német közönséggel telt „*Armenische Kirche*“ bármely és tán a legszebb latin egyházi műénekektől viszhangzó székesegyházzal is bátran kiállja a versenyt, lelket megindító és áhitatot gerjesztő szerzetásainak páratlan hatásával.

Ott lettem feltétlen híve őseim magasztos ritusának, ott váltam rabjává keleti egyházi zenénk gyönyörű melodiáinak.

Ott volt alkalmam az érsekét sirató mechitharista kongregáció egyszerűségében oly megható gyászpompája mellett *Esztegár* Vártán korporsójánál a végtisztelet adóját leróhatni annak a férfinak, kinek nyolcz év előtti s a pápai nuncius által végzett püspökké szentelésénél annyi lelki örömmel és büszkeséggel tekintett az egész hazai örménység egy honfitársa fényes pályája elé. Ott volt alkalmam az új főpát beiktatására érkezett konstantinápolyi patriárkha bevonulásának feledhetlen benyomását maig is híven megőrizni.

A templomajtóban várta az egész szerzet az örmények primását. A közönség elfojtott lélekzettel leste a pillanat fenségét, midőn az elől vitt kereszt után kettős sorokban az oltár felé tartanak előbb a kis papok, majd a szerzet tagjai s ime a templom küszöbén megjelenik *Azárián* István Ő Boldogsága profétikus alakja az örményül felhangzó (Áhá kháhánájábéd mjédz!) „*Ecce sacerdos magnus*“ dicséneke mellett, s hosszú sötét lilaszínű uszályos talárjában, fején egy fátyolos süveggel s kezében a patriárkhai jelvénynyel¹⁾ áldást osztva halad el a templomot zsufolásig megtöltött nép között. Azonban ily magasztosságában ritka alkalom hiányában elég csak a Szent-Gergelynap és húsvéti vagy az úrnapi körmenetekre utalni s Aydinián Arzén, a jelenlegi főpát érdemeire valló örmény egyházi zene hangszerelésére és kitűnően előadott karénekeire hivatkozni, hogy az, ki csak teheti, azok lelki gyönyört nyújtó szépségeit meghallgatni alkalmilag el ne mulassza.

De ne legyünk túlkövetelők saját ritusunk által itthon nyújtott esetleg kevésbé művészi egyházi énekeivel is szemben; mert kényserhelyzetben lévő örmény plébániáink sok tekintetben így is csak a

¹⁾ Ez egy arany gömböt viselő pásztorbot lilaszínű fátyolból reá erősített zászlószzerű szövetfoszladékkal.

nivek és önfeláldozó örmény papjaink közremunkálása mellett nézhetnek a fejlődés egy szebb jövője elé. Azonban a ritus megismertetésére, illetve az alkalomnyújtás annak el nem feledéséhez, mégis a nagyobb számban együtt élő örménység, mint testület kötelességét illeti. Így pl. a nagyobb városokban odalehetne hatni, hogy Urnapján egyik állásnál az evangélium valamint oláhul, ugy örményül is olvassassék, mint a hogy Kolozsvártt egy időben az szokásban is volt; de újabban sajnós, talán az odavaló, ámbár tekintélyes számú örménység nemtörődése folytán, ez a uzus abban maradt. Több évig ez az erdélyrészi ritusok igen szép ápotheozisát képezte. A hol az tehát gyakorlatban volt, ott fel kell megint ujítani, a hol pedig nem volt szokásos, ott életbeléptetését minden eszközökkel előmozdítani a kötelességünk.

XIII. Leo pápának a keleti katolikusok érdekében tett nagy horderejű intézkedései alapján reméljük a hazai örm. klérus helyzetének és tekintélyének emelésére az egyházi kítüntetések adományozásánál a latin szertartású papsággal bekövetkezendő egyenrangusítását is.

V.

Sok mulasztás történt a multban. Az örmény Rómában a francziskánus barátok sokáig ellenzett betelepédése helyett az előrelátó örménységnek egy örmény klastrom alapításáról kellett volna már előre gondoskodnia; de ha már ezen segíteni nem lehetett, akkor a velencei mechitháristákat sem kellett volna visszautasítania. 1748-ban tététt le a szentferenczrendiek templomának az alapköve és már 1760-ban a mechitháristák is kérést intéztek Szamosujvár tanácsához az ugynevezett Salamontemplom¹⁾ átvétele tárgyában, kötelezve magukat az örmény ifjúság nevelésére és oktatására.

El lettek utasítva, már pedig a csak 60 évvel azelőtt Verzár püspök alapította örmény város²⁾ (Armenopolis), az örmény ifjúságot alig bizhatta volna nagyobb lelki megnyugvással másnak, mint éppen ezen tudós örményszerzet atyai gondjaira.

Valljuk be, hogy sok tekintetben mai napig saját nemtörődöm-ségünkkel vétkes indolenciát követtünk el pusztuló fajunk iránt és a háttérbe szorításért e miatt az önvád méltán érhet bennünket.

Híszen Ő Felsége az apostoli király legutóbbi kolozsvári látogatásai alkalmával az összes erdélyrészi vallásfelekezetek és ritusok küldöttségei megjelentek a legmagasabb trón előtt: csupán a törvény-

¹⁾ 1723-ban a Simay-család Salamon nevű egyike által épített legrégibb örmény templom. — A szentélyében levő és az alapítót hozzátartozóival együtt ábrázoló freskó-képek megtekintésre méltók.

²⁾ A mechitháristák kérvényében: Hájákhághákh.

be is iktatott örm. kath. egyház nem mert még kísérletet se tenni deputációja bejelentésére. *Ha mindenünneñ visszavonulunk végre még létezésünket is kétségbe fogják vonni (?)*

Másként kell ennek tehát lennie a jövőben, miért is ápoljuk teljes erőnkből és igaz magyar szívvel ifjabb nemzedékeink között is a hazafias örmény szellemet.

Tanuló ifjuságunkkal igyekezzünk az örmény történelem. nyelv és irodalom köréből vett örménytárgyú és már több kötetre menő magyar olvasmányok segélyével, mint jutalmi köuyvekkel irodalmunk megismerésére alkalmat nyújtani.

A hol pedig iskolai uton is befolyhatunk, érvényesítsük befolyásunkat, mint pl. az eddig tisztán örm. kath. jellegű, de ma már államosított sz.-ujvári főgymnasiumnál, melynél az örmény nyelv kötelező tanítása — az örmény tanulókra nézve — az állammal szemben szerződésileg is ki van kötve.

Már most arra kell törekednünk, hogy az őseink páratlan áldozatkészsége mellett létesített algymnasium még nagyobb áldozatokkal főgymnasiummá emelésénél legalább jogainkat érvényesítjük.

Ne maradjon csak papiron az örmény tanszék, mert a formalitás kedvéért, mint egyelőre még meghagyott s talán később be sem töltendő örmény tanári állást a saját indolenciánk folytán veszély is fenyegetheti.

Sőt ellenkezőleg hassunk oda, hogy az örmény nyelvtan sablon-szerű tantárgya mellett a mindenkori örmény nyelvtanár venia legendi-je az örmény irodalom és történelemre is idővel kiterjesztessék, mely tárgyak köréből az örmény tanuló ifjuság a legszebb előadásokat hallgathatná. Egyelőre addig is uagán uton, később pedig a város által felállítandó diák szeminariumban az ifjuság számára megfelelő felolvasásokat tartatni fog lenni a kötelességünk.

Megfontolandó volna mindenesetre, hogy azon örmény szülők, kik gyermekeik iskoláztatását lakhelyükön nem eszközölhetik, vagy a kik egyáltalában csak tehetik: küldjék őket a sz.-ujvári főgymnasiumba. Tegyük a magyar-örmény fővárost ifjuságunk Mekkájává, hol örmény családoknál elhelyezve, vagy esetleg egy később, a közszükséglet szerint önként keletkezendő internatusban örményszellemű hazafias vezetés mellett mulasztásaink helyreépítésére olyan új nemzedéket teremtsünk, mely faji fenmaradásunk legreményteljesebb záloga lehessen.

Ifjusági önképzőkör szintén ápolhatná bennük az iskolán kívül is faji összetartozásunk tudatát és egy énekkar alakítása révén az örmény egyházi énekek gyakorlását miáltal az örmény székesegyház isteni

tiszteletének és így az örmény rítus fényének emelését maga az ifjúság mozdítaná elő első sorban, nem is említve, hogy egy szakavatott és buzgó férfiú az ifjúsági énekkar élén idővel gyönyörű keleti énekeink művelését s tán még zenekari előadását is elérhetővé tehetné.

Addig is akár az örm. kath. jellegű elemi iskolákban, akár magánuton legalább írni és olvasni tanítsuk meg gyermekeinket őseink nyelvéen s igyekezzünk oda hatni már most, hogy a kiépítendő főgymnasiumhoz, Sz.-Ujvárra minél több érdemes és szakképzett örmény származású tanárjelölt nyerhessen kinevezést.

Esetleg idővel még a kolozsvári egyetemhez is egy érdemes armenista szakembert, mint magántanárt nyerhetnénk az örmény nyelvészet számára. Ennek kapcsán jut eszembe, hogy *Lukács* Béla, volt kereskedelmi miniszter, a székesfővárosi kereskedelmi akadémiánál a keleti kereskedelemnek hazánkra nézve oly fontos érdekeiből kifolyólag, a keresk. ügynökököl jelentkező hazai örmény ifjaink számára — tekintve, hogy Keleten az örmény nyelv nemzetközi üzleti nyelv — örmény tanfolyamot nyitni szándékozott. Nem különben bejárta a magyar sajtót még az a ránk nézve örvendetes hír is, hogy a fővárosban emelendő legujabb templom a mechitharisták vezetésére fog bízni.¹⁾

Az örmény tanfolyam mibenléte előttem ismeretlen, de az örmény szerzetesek Budapesten való letelepedését vagy a Lázár-isták meg hívásával tévesztette össze a sajtó, a mennyiben Szent-Lázár szigetén van a velencei mechitharisták szerzháza, vagy aztán az egész terv ismeretlen okokból elejtett.

Pedig az egyetemes kath. egyháznak a közel Keleten és e hazában is élő örmény szertartású hivei nagy hálával fogadnák, ha az ország szívében annyi sok más szerzet mellett a Balkán-félszigettel és így a Kelettel is szorosabb kapcsolatban álló tudós mechitharisták kongregációja, valamint Bécsben, ugy Budapesten is képviselttel bírhatna. Annyival is kevésbé kicsinylendő ez a körülmény, mert ha Budapestet Kelettel szemben kereskedelmi és forgalmi emporiummá szándékozunk tenni, akkor a Keletről fővárosunkba terelendő nemzetközi idegen forgalom emelésére a mechitharistákban egy fontos tényezőt nyerhetnénk; — hiszen Bécsben alig fordul meg talán egy idegen örmény utazó vagy keleti kereskedő, ki a mechitharisták zárdájába tanácsért be ne kopogtatna.

De máskülönben is a széles látkörű és egytől-egyig tudományo-

---

¹⁾ Ujabbán mozgalom indult egy székes fővárosi örm. kath. hitközség létesítése tárgyában.

san képzett s minden keleti nyelvet beszélő örmény misszionáriusok a Budapesten tartozkodó vagy átutazó keleti vendégeinknek hazánkban hasznos tolmácsai és kalauzai lehetnének, — reánk és a magyar irodalomra nézve pedig a keleti tudományosság és költészet legilletékesebb ismertetői- és művelőivé válnának.

Ezáltal egyrészt egy különleges egyházi és irodalmi központ támadna az ország szívében is, honnan a mi lankadó erőink is koronként szellemi táplálékot és erkölcsi támogatást kapna, — másrészt a Kelet és Nyugat között itt hazánkban egy kapcsolatot képezne ; s míg egyfelől a katholicizmus egyik pittoreszk és a keleti egyházhoz leginkább közeledő megnyilatkozása jutna ezáltal képviselőhöz, másfelől schizmátikus hitfeleink megközelíthetésére egy bennük is bizalmat keltő tekintélyes és tudós papi testületet bírnánk, mely mint egy félig-meddig keleties intézmény által egész Keletre is némi vonzerőt volnánk képesek gyakorolni.

Az ezredéves kiállításon való részvételünk ötletéből¹⁰⁾ összes műkincseinket, régiségeinket és különleges tárgyainkat össze kellene gyűjtenünk, nemkülönben a nép ajkán még élő mesék, mondák, legendák, babonák, közmondások, népdalok, énekek, költemények, népies eredeti örmény szólamok és egyéb nyelvkincsek felkutatandók és összeírandók lennének, hogy legalább a mi még megmenthető, ez alkalomból összegyűjtve a jelenlegi sz.-ujvári városi régiséggyűjtemény kiegészítésül, a majd később létesítendő örmény ethnográfiai múzeumban az utókor számára kollektíve állandóan közszemlére kiállithassuk.

Igaz, hogy az eddig hajótörést szenvedett igen tiszteletreméltó, de kishitűleg hamar elejtett örmény irányu mozgalmak balsikerei elkedvetlenedést és rezignációt vontak maguk után, de az utolsó évtizedekben már végre öntudatra ébredő örmény társadalom a sok mulasztás után megint tömörülni kezdett. Eleinte örmény jótékony intézetek alapításával vagyonos és családtalan illetőleg gyermektelen hitfeleinknek alkalmat nyújtott örmény czéiokra akár életükben, akár végrendeletileg áldozatokat hozni és így örmény érdekeinket szívükön viselő tehetős örmény polgárok szorgalmának gyümölcsét az összes örménység, mint népfaj közös haszonélvezetére az idők végeig megőrizni.

Vajha minél többen szaporítanák azon Maecenásaink számát, kik ma már két árvaházat felállítva, az örmény árvákat mintegy gyermekeikké fogadták.

Legujabban pedig a millenium alkalmából és annak emlékére

¹⁰⁾ Sajnos, hogy ha bár az ethnográfiai szempontból is annyira érdekes örmény *konyha* be nem lesz mutatva.

felállítandó *Verzár-szobor* által, mintegy újabb és talán az eddigieknél czéltudatosabb és kitartóbb impulzust nyert az *örmény püspökség* kérdésének is aktuálisává tétele.

Ezen nemes törekvések is mindmennyi felebbezések egyes egyénektől a közel huszezer nyi hazai örménység, mint népfaj közös érdeklődéséhez, majdan lelkesedéséhez és így minél messzebb menő áldozatkészségéhez. A mostani közöny csak látszólagos, minden egyes örmény lelke mélyén ott él a csira, mely csupán kedvező alkalomra vár, hogy egy lelkes szózat melegsége által megtermékenyítve a talán már veszendőnek tartott ethnográfiai összetartozásunk virágokat és gyümölcsöket termő életerős terebélyévé izmosodjék.

Ararát fia! ne csüggedjete! hisz talán nem is oly sok idő múltán élünkön fogjuk láthatni azt a gondviselészerű férfit, a ki örmény fájának jelen helyzetén szánakozva a legnagyobb önfeláldozással érdekeink hivatott szószólójává lesz.

A sorainkból kiemelkedett tudós *Lukácsi* Kristóf¹¹⁾ s a legszebb reményeinket korai sírjába vitt Esztergár érsek providenciális szerepére reméljük és talán nem is hiába várjuk, egy közlünk minden tekintetben kimagasló vezéregyéniség mielőbbi megjelenését. Az ő lángelke csodákat tudna művelni, mert egy ily férfi önbizalmunkat visszaadó szavaiban és tetteiben kifejezést nyernének az összes magyar-örménység eddig oly károsan megbénult hazafias törekvései. Azonnal általános lendületet venne az örmény szellem ápolása, mely a magyar hazafisággal nemcsak hogy össze fér, de egyik a másikat fel is tételezi; mert a hazai örmények néprajzilag is annyira érdekes és becses kidomborodása csakis az osztatlan politikai magyar nemzet egyik eghazafiasabb őrszemeként emelkednék ki az erdélyi részek bércei között. Azonban a meddig felpeszsdülő közéletünk egy lelkes előharczosa a tétlenségből a tettek mezejére szólítana, a meddig az örmény szivekben most uralkodni látszó egykedvűség helyét a most még alvó köteleességérzet váltaná fel, s a meddig ethnográfiai unióink megbénulását eddig még észrevenni se akaró örmény hitfeleink a fajszeretben egyesülnének: addig is bizony napról-napra a patriarkhális örmény szellem egy-egy tipikus képviselőjét, egy-egy tősgyökeres népies alakját és így velük emlékeink, hagyományaink, tehát örmény faji jellegünk alig pótolható néprajzi sajátosságait tesszük sirba.

¹¹⁾ Maiglan is felejthetetlen emlékű szamosujvári örmény kath. plébános és az örmény kútfők után megírt s a M. T. Akadémia részéről is elismerést kivívott »*A Magyarok őselei*« című kitűnő forrásmunka szerzője. † 1876. okt. 24.

„Mors aurem vellens: Vivite, ait venio!“ De ne fessünk rémképeket; és ha mégis felidézzük lelki szemünk elé örmény néprajzi megemmisülésünknek előttünk tátongó örvényét: ez a rémkép legalább arra szolgálhat, hogy az öngyilkosság vádját magunkról elhárítandó még idejekorán önvédelni eszközökről gondoskodhassunk.

Egyesüljünk tehát mielőbb valamennyien a közös fajszeretben, mert csak ezen nemes érzelem növekvő lángjával üzhetjük el az enyészetnek már is fejük felett keringő halálmadarát.

Még most nem késő, a bár elgyengült örmény néptestet gyógykezelés alá venni, de ha sokáig várunk, akkor már a reménytelenség legvégső esetében pézma gyanánt alkalmazandó gyógyszer: t. i. az örmény püspök is csak azért foghat megjelenni, hogy a haldokló számára az örmény ethnográfiai pusztulás lélekharangjának megkondulása mellett az utolsó kenetet feladhassa.

Már pedig ezt a szomorú jövőt minden örménynek egész erejéből, sőt még azon felül is megakadályozni a legszentebb kötelessége.

Ezért kell sietnünk az orvoslással, de minthogy az orvos mellett az ápolókat illeti a legfőbb érdem: fogjunk mindannyian lelkesen és fajszeretettel beteg néprajzi állapotunk önfeláldozó ápolásához. Nem kétlem, hogy összetartó, áldozatkész és céltudatos munkával kedves betegünket egy rövid öltő alatt lábadozóvá, üdülővé és ezzel végre már a közel jövőben a magyar haza javára és örmény ethnográfiai összetartozásunk állandó biztosítására életképessé is tehetjük. Mindezek előtt tehát reménnyel tekintsünk a jövő elé és ne riadjunk vissza a létfeltételeink utjából válltelve elhárítandó akadályoktól; — any nyival is inkább, mert a magyar korona területén egyetlen hazafias népfajnak sem volna szabad, mert káros — elenyésznie.

Rajta tehát segítsünk magunkon és az Isten is megsegít. Szóljalon meg minden igaz örmény férfi lelkében a kérlelhetetlen, meg nem vesztegethető örök bíró, a lelkiismeret szava s ennek a hiában elfojtott önvádnak a kiengesztelésére álljon sorompóba minden örmény hazafi s az egész vonalon egy mostoha század alatt elhanyagolt örmény irányzatot kezdje és segítse jó példával előmozdítani.

És ha kiki legjobb tehetségéhez mérten s szívének leghazafiasabb és legszentebb sugallata szerint csak egy lépéssel is előbbre visz közös célunkhoz, egyszer csak észrevétlen előttünk fog állani az, a mit most még, mint nehezen elérhető alig is reménylünk, t. i. a magyar örménység teljesen kifejlett néprajzi egysége s ezzel a hazai örmény népfaj anyagi és szellemi gyarapodásának, felvirágzásának és faji fennállásának el nem tagadható élő bizonyítéka.

Ti pedig, örmény honleányok! életünk annyi erényekkel tündöklő szebbik felei, szítsátok előre is hõn szerető sziveitekben a nemes lelkesítésnek azt a szikráját, a melylyel, ha kell — a *Verzár-szoborra* ma-holnap megindítandó adakozásnál — az egész örménységet hazafias lángba borithassátok.

ADATOK KOLOZSVÁRMEGYE TURISTAI FELDOLGOZÁSÁHOZ.

II.

Irta: Hangay Oktáv.

(*A begyűjtött adatoknak további felsorolása előtt a turista s nem turista olvasókat tisztelettel kérem az adatok átolvasására s esetleg kijavítására s bővítésére.*)

Kolozsvármegye 192,443 lakosa között 130 ezer oláh s 6745 német van s nem mondható általában valami magyar megyének. A legmagyarabb bánfi-nunyadi járásban is a 10,879 magyar lakóval 26,063 oláh lakos él együtt és éppen az oláhok azon vidékeket lakják, melyeket nagyobb szerű hegyi jellegük, természeti látványosságaik miatt leginkább szoktak a kutató turisták s geographusok fölkeresni. Az almási járásban 16,490 oláh s 3406 magyar, a gyalui hegyvidékes járásban 5813 magyar s 12472 oláh, a mócsi járásban 6347 magyar s 18,865 oláh, a kolozsvári járásban 7281 magyar s 20.199 oláh, a mezőörményesi járásban 2433 magyar s 13,394 oláh, a nádásmentiben 9150 magyar s 10302 oláh, a tekei járásban 2582 magyar s 10380 oláh lakos van, ez utóbbiban számottevő a német is 6037 lakóval. Bár minden községben vannak magyarul tudók s legalább a jegyzői hivatal vagy erdészlakokban kaphat a csak magyarul tudó is szíves utbaigazítást, mégis kell számolni a néprajzi s nyelvi viszonyokkal. Utazó, ki oláhuul nem beszél, sőt még tolmácsoló emberről se gondoskodik, nagyon megjárhatná némely vidéken, mivel nem tudná magát a néppel megértetni s a maga részére adatokat gyűjteni képtelen lenne. Épen ezért czélszerűnek tartottam az egyes községeknél a nyelvi viszonyokat is fölemlíteni. — Folytassuk már most a felsorolást:

Adalín almási járás 350 oláh lakos, közel vadregényes *erdők*; a szomszédos Drág községben *Bethlen kastély*. Utolsó postája: Kis-Esküllő.

Almás, (Nagy) oláh s magyar lakosság (1627), itt egyesül a bá-bonyi s földi patak Almás patakká; *szeszgyár, műmalom*: az erd. rom.

katholikus uradalom birtokán *Dezsővár* romjai magas hegyről néznek le; romok jó részét lehordották. Szapolyai 1540-ben megbüntetendő a vele ellenkező Balassa Imrét, beveszi a várat s leromboltatja; 1551-ben Castaldó táboroz alatta s 1602-ben ismét Básta ostromlál s ronthatá le; a még lakható részek 1653-ban dulattak széjjel. — Közel a várhoz *kut* van jó vízzel. A *statusnak kastélya* most tisztii lakás. Szép kilátás a *Ropó* nevü magaslatról. Fuvardij 3 frt.

Ajton, kolozsvári járás, 2018 magyar, oláh; vízei jók, sok helyütt vastartalmuak, félórányira a *Nagy- és Kis-Csolt* hegyről szép kilátás. Fuvar 2 frt, posta helyben.

Apahida, (kolozsvári járás) magyar s oláh 1190, *vizimalom* 8 kővel; vasuti állomás, posta s távirida helyben; fuvar 1 frt. Egyéb adat nem került.

Bátos (Botsch) tekei járás német községe 1540 lakóval; az ugynevezett várhegyen a „*bátosi vár*“ félórányira a községtől kilátással; jó forrás a vár csúcsa alatt, kitünő csurgó a községen felül; nyerges ló 1 frt, fuvar 2 frt 50. A távirida Szász-Régenben, posta helyben.

Babucz, (kolozsvári járás) 320 oláh lakos; félórányira a solyomkői *Fiatra s Grécsa*; jó vizek; utolsó postája Magyar-Ujfalú.

Bányika, almási járás, 352 magyar s oláh, negyedóra a *Dusa-hegy* kilátó; hátszló 1 frt, uvaros nincs. Utolsó posta Hidalmás.

Báld mócsi járás, 659 oláh kevés magyar; gróf *Béldy* Kálmán *kastély*. Hegyek *kilátással*: Gyalu Monezuluj. Czigle, La bászá, Gyalu Solymosuluj a községtől 1 órányira. Jó vizek vannak a Glogécz, Doszu turkuluj s La funtinel muntye helyeken. Posta, távirida helyben

Bánffy-Hunyad 3666 nagyobb részét magyar s oláh lakós. Sárvasár határán $\frac{3}{4}$ órányira a *Részegtető* s Kalota-Szt.-Király határán 2 óra járásra a *Kőveshegy* messzelátók. Bocs község határán a *Szeritore Rekatuluj vízesés*. Fogat 5 frt, hátszló 3 frt. Egyéb adatok a későbbi részletezésnél bővitve közöltetnek.

Barátfalva, tekei járás, 289 oláh; van egy *tó* a község mellett.

Bedece bánffy-hunyadi járás, 1005 oláh, kevés magyar, kik épületfa s *fenyőkereg* termelással foglalkoznak. A község déli részén van *Gyolu Kluzsuluj* s a *Dumbrava* fenyves. Jó viz mindenfelé, fuvar 2 frt. Ut. posta: Magyar-Gyerőmonostor.

Bökény (Butyenia) 630 oláh; a *Bules* nevü szikla forrás, mely malmot is hajt, megvizsgálendő, mintha barlangból folya.

Bodonkut nevét nem rég változtatta erre, régi falu neve volt Burjános-Oláh-Buda; kolozsvári járás 634 magyar s oláh lakosságu községe, közeli erdőkkel. Vizek nem jók.

Bocs (bánffi-hunyadi j.) 926 oláh, magyar kevés; a község mellett különös alkotású kúphegyek *Csitera* s *Golombecz* kilátókkal. Fuvar 2 frt, hátiló 1 frt. Utolsó p. Bökény.

Bós kolozsv. jár. 866 oláh, magyar kevés, A *Kőborhegy* szép kilátást ad. Fuvaros nincs.

Dank 360 magy. ol. Nevezetes a Sigmond-féle *barnaszénbánya*. Kilátók a *Plese* s *Dumbrava* hegyek. Fuvar 2 frt.

Dedrád (Zepling) tekei járás, 1868 magyar s német lakos. Magasabb névtelen hegy a község mellett. Fuvar 2—3 frt. Posta: Szászrégen.

Deritte bánffi-hunyadi járás 472 oláh magyar lakos. Az 1875-ében egy olasz társulat munkába vette a *Borzlyuka* kőbányáit, most parlagon hever. Kilátás a *Gyalu biszericsi* Templom dombja tetejéről. Fuvar 2 frt. Ut. postája M.-Gyerőmonostor.

Dezmér 765 magy, ol. jó vizek a szénafüben, terjedelmes fiatal erdők. A határban van a *Büdöstó*.

Egerbegy (Agribis) gyalui járás, 629 oláh, magyar kevés. A vidék fensikszerű (plató) emelkedésekkel, a község nyugoti részén kilátást ad a *Sátordelhegy*, félóránnyira. Elhagyott *kőszénbánya*. A nép vászon és czondra szövést üz. Utolsó posta Nagy-Kapus.

Farnos (Szferás) bánffi-hunyadi járás 370 oláh s kevés magyar. *Mész-kőbányák*.

Fejérd kolozsvári járás 2134 oláh, kevés magyar. A kolozsvári határszélen *De supra paduri* hegy. Fuvar 2 frt, ló 1 frt.

Felső-Füld (Fildu din szusz) bánffi-hunyadi járás 666 oláh magyar lakos; a marótlaki s kissebesi *gránitbányák* közelben. Vize nem egész jó. Háziipar *faszerszámkészítés*.

Felső-Szováth (Szovatu din szusz) 1082 oláh magyar lakos *Kőbányák*. Nagy körülbelül 60 holdas tó. Ivóvíz legjobb a Hidegkut dűlőben. Fuvar 2 frt, hátiló 1 frt. Utolsó posta Mócs.

M.-Fodorháza kolozsvári járás 593 oláh magyar. Egy óránnyira a sólyomkői *Grécsahegy*. Utolsó posta M.-Ujfalu.

Gyerő-Monostor, 1850 magyar s oláh lakos. Kilátók a *Dorgán* s *Styána* hegyek. A Gyerőfi, Kabos s Kemény családok birtokát képezte.

Gyurkucza, (Balcok) bánffi. járás, 931 csupán oláh lakos. Az ugynevezett *Bányapataka* helyen elhagyott bánya. Az egész vidék gyönyörű, kedvező helyzeténél fogva legalkalmasabb klimatikai gyógyhelynek. Az említett Bányapatak felső részén *gyógyhatásu*, iztelen s szagtalan víz, gyenge hajtó természete miatt F gó csurgónak ne

s aranyeres bántalmaknál is kitünőnek bizonyult. Az ivóvizek is nagyon jók. Bélesen nagyszerű *gőzfürésztelep*, két *vendéglő* s boltokkal. Közeli hegyek a *Magura*, *Fipás* s a mariseli *Funtinel* a község mellett. U. postája Gyerő-Monostor.

Harasztos, tekei járás, 500 oláh, magyar s kevés német lakos. A Buna vize jó. A falutól negyedórányira a *Gyalu-Grajuor* hegyről kilátás. Fuvar 1 frt 50 kr. Posta és távirida Szászrégenben.

Hidalmás, almási járás, 1300 oláh, magyar lakossal. Nagyobb hegy a *Kerbanar* — *Szenes hegy*, kilátóval. Jó kutak a Csepegő, Mókakut, Mikókut. Posta, távirida helyben.

Hideg-Szamos (Somesu recă), gyalui lárás, 793 oláh lakos, magyar erdőörök. Közel aranybánya, zuzdával, de nem működik, mert a gránszos kőzetben levő kvarcgrétegekben nincs sok ércz. A Csetátye hegyen Gelu várának romjai kutathatók; kincésások ide még Szeged vidékéről is jöttek. Kisebb *vizesés* a Vágottkőnél. A bánya feletti üregekben kihalt kőszáli kecske maradványok találtattak, ezek a kolozsvári muzeumba kerültek. A nagy gőzfürésztelep is látni való. Jó ivóvizek. Hátuló 1 frt.

Hodosfalva, bánffy-hunyadi járás, 740 magyar, oláh lakos, *favillákat* készít. Kis-Sebesi, Sebesvári gránitbányák, Zsoboki tarka gypszbánya (Zsoboki márvány) s az oláhnádasi, körösfői kőbányák közelben. Sebesvár romjai, Nagy-Almás várának romjai innét is megnézhetők. Kilátás a *Gerebeshegyről* egy órányira, a távolabb Meszes-hegy 3 órányira van. Fuvar 1—2 frt.

Kajántó (Chinteu), kolozsvári járás, 1062 magyar, oláh lakos. A Szakadás s a *Csüket-hegyről* ellátni a Czibles, Vlegyásza havasokig. Jó vizek. Fuvar 1 frt 50 kr. A nádas tavak telve tavaszkor vadkacsákkal.

Katona, mócsi járás, 1750 magyar, oláh lakos. Kilátása *Csuhahegyről*. Postája Mócs.

Kolozs, rendezett tanácsu város, 3700 magyar, oláh lakos; hegyek közelben, sóbánya omladék, kolozsi fürdő. Ivóvíz gyéren jó legtöbbszőr sósvíz. Fuvar 2—3 frt, hátuló 1—1 frt 50 kr. Posta, távirida helyben.

Keleczel, bánffy-hunyadi járás, 576 oláh lakos; kilátás a *Magura* s *Runktetőről*. Gőzfürész. A falu mellett Vársza patak. Utolsó postája Gyerő-Monostor.

Ketesd (Tyetyisiu), bánffy-hunyadi járás, 380 magyar, oláh lakos. Közel a kis-sebesi s marótlakai dácztitkő-bányák. Utolsó postája Bánffy-Hunyad,

Kis-Czég, (Cigsoru) mezőörményesi járás, 448 oláh, kevés magyar lakos. Az egész vidék altalaja *késérüforrásokkal* telve. Fridvalszki 300 ra teszi azok számát. A víz 1796 óta többször elemeztetett s kitűnő hatását régóta ajánlják bő glaubersó s magnesia tartalmánál fogva, de azért vállalkozó nem akad ezen jeles erdélyrészi késérüvizek nagyobb piacra hozatalára; valaha „czégiviz“ név alatt árulgatták a kolozsvári boltokban is. — A Kárpátégylet fölkarolhatná s nagyobb nyereséggel, mint a Livia-forrást!

Körösfő (Krisev), bánffy-hunyadi járás, 863 magyar lakos; a község északi oldalán kisebb tó van. A *varrottas* munkák s *faragott butorok* egyik főhelye. Kilátója a Részeghegy. Vizei jók.

Kozmatelke (Cos na) tekei járás, 1055 oláh lakos, kevés magyar. Kilátás a *Zepedia* tetőről. A Buna vize jó. Fuvar 1 frt 50.

Magura gyalui járás, 215 ház 1289 oláh lakos; a község felső részén *nyaralótelep*, a háziipar a *faedénykészítés*. Kirándulások a Dumitriásza vizeséhez, a 3 órányira eső Vurvu Vurvuluj havashoz, a a dobrini Andrassy-féle nyaralóhoz. Jó vizek. Hátasló 1 frt. Utolsó postája Gyalu.

Magyar-Macskás, kolozsvári járás, 553 magyar, oláh lakos. Kilátás a *Várhegyről*. Fuvar 1 frt 50, postája Kolozsvár.

Magyarórkereke, bánffy-hunyadi járás 516 magyar, oláh lakos; közel a *Horájeza* hegy. Posta Bánffyhunyard.

Szt. Mária almási járás, 512 oláh; kilátás a *Dornu, pietri s Beget* hegyekről, félóránnyira. Fuvar 1 frt, utolsó posta Hidalmás.

Marisel, gyalui járás, 360 ház 2156 oláh lakos. A bélesi gőzfürész, a Funtinele mező, Vasvári elestének helye innét hamar elérhető. Vizek jók. Hátiló 1 frt, utolsó posta Gyalu.

Marótlaka, (Morlaca) bánffy-hunyadi járás, 1247 oláh; jó *gránitkőbánya*, kilátás a *Runk* hegyről. Posta, távirida: Bánffyhunyard.

Meregyó, bánffy-hunyadi járás, 1680 oláh, magyar, Innét a a Magura 2 óra, Vlegyásza 6 óra, a nagyszerű Retyiczeli vizesés innét könnyen meglátogatható. Fuvar 4 frt, hátiló 1 frt 20 kr. Jó vizek.

Mező-Királyfalva, 959 oláh, a vidék hegyes-dombos, de érdekes pont nincs. A közös legelőben *késérüvízforrás*. Fuvar 3 frt.

Mező-Örményes, (Orminia) 1070 oláh, hegyes vidék, jó vizek s Csutenia, Stulei, Váradí kutaknál. Fuvar 3 frt, hátiló nincz.

Mócs, 1737 magyar, német, oláh lakos; a falu mellett kilátás a *Kosztá Vonyi* hegyről. Fuvar 2—4 frt, posta helyben.

Nagy-Ida, (Eidau) tekei járás, 1056 oláh, magyar, német lakos; van egy *kastély*. Utolsó postája: Teke.

Pata közel Kolozsvárhoz: a faluhoz vezető utnál a hegy élén látszik a római ut, azt tartják itt volt a „Vicus Patavicensis“. Telve kimerített sóbánya mélyedésekkel.

Paszmos (Pasbuch) tekei járás, 802 oláh, magyar, német lakos; a Teleky-féle várrom alapzata és sánczai meg vannak. A *Burg*-hegy 1 órányira. Jó vizek, fuvar 2 frt. Utolsó postája Nagy-Sajó.

Pete, (Pétya) mócsi járás, 439 oláh, közel Palatkához; kilátó a *Hadaria* hegy. Fuvar 2—3 frt, ló 1—2. frt.

Petri Nagy- 618 oláh, magyar lakos; a Nyires határdülőben *gyepszabányák*. Jó kilátás a *Szólötetőről* a Tisztás dülőben. Jó vizek a Háromhalom, Tövispad, Beregdülőekben. Fuvar 2—3 frt.

Kis-Petri 590 magyar; két kis malom; kilátás a Bükkös hegyről. Fuvar s ló nincs.

Pusztá-Szt-Mihály almási járás, 1128 oláh, magyar A községtől félóra a *Magura* kilátással. Jó források: Funtana bailoru, Koja. Utolsó posta: Hidalmás.

Retjiczel bánfihunyadi járás, 1029 oláh; gyönyörű vidék bejárása ezen község, kirándulások innét bőven: Vlegyásza 3 óra, Muncsel mik 2 óra, Vurvurásza 2 óra, Muncsel mare 4 óra, Mikó 3 óra járásra; nem messze a híres vizesés. Fuvar, hátuló nem kapható. Jó havasi vizek. Utolsó postája: Bökény.

Rogozsel 993 oláh, érdekes hegyvidék a Vlegyásza csoport alján. A Székelyő patak már eredeténél fűrészelt hajt, azután eltűnik a földbe s 2 órányira jó ismét felszínre (*buvópatak*). Több *barlang* s *vizesés*, a Rekád patak mentén is. Ló 1 frt.

Sebesvár (Bologa) bánffi-hunyadi járás. 833 oláh; híres granitbánya; látványos csinos várrom, Báthory Gábor idejében még az egész vár ép állapotban volt, 1613-ban Bethten Gábor elől futva, kéri a rendeket, hogy Sebesvárig kísérjék. Utolsó posta Kis-Sebes.

Sólyomkő kelezsvári járás 738 magyar oláh Kőbánya, régi *várrom*. A községtől $\frac{1}{2}$ óra a *Grécsatető* s a *Fiatrá* hegy; ez utóbbi oldalán van az Eberi kődiván; Eberiház. Fuvar 2 frt. Posta Magyar-Ujfalu.

Szászakna (Okna) tekei járás, 1083 oláh lakos. A Csetátye hegyen állítólag *vár* volt, kutatva nincs. Félórányira vannak a hegyek Coasta Reposi, Coasta mare, Dealu cel merigoi. Kitűnő ivóvíz a La stine, Sub merigoi, Valea Stobului nevű helyeken. Fuvar 3 frt, hátuló 1 frt. Postája Teke.

Szász-Bányicza (Bajice) tekei járás, 950 magyar, német, oláh lakos; kilátás a *Turnu* hegyről. Fuvar 2 frt.

Szász-Péntek (Pintyik) tekei járás, 876 oláh. Kilátás a Dealu *Puszlije* háromszögellési pontról $\frac{1}{2}$ óra. Fuvar 2 frt. Ivóvíz jó, vannak sóskutak is. Utolsó portája Teke.

Tamásfalva 644 magyar oláh. Kilátási pontja a Bogdánahegy $\frac{1}{2}$ óra. Két malom. Jó forrásvíz a Duha-alja határdülőben. Fuvar 2 frt.

Tancs tekei járás, 614 magyar oláh. A *Kiserdőhegy* kilátó $\frac{1}{4}$ óra. Jó víz a gr. Teleky Arthur-féle kertben. Fuvar 1 frt 50 kr. Posta: Szászrégen.

Teke (Teckendorf) 2274 magyar, német, oláh lakos. A *Koppen* hegy 1 óranyira, kilátás még a fogarasi havasokra is. Gőzmalom, benzintisztító gyár. Jó víz a Hatzelkut s a Káulberg határrészben. Fuvar 3 frt.

Tóttelke 430 oláh; nagy gypszbányák; kilátás a Kakova hegyről. Fuvar 3 frt.

Vajola (Weilau) tekei járás, 930 oláh, német lakos. Kilátója a *Flachsberg* s a Heschenbach nevű erdő. Fuvar 2 frt 2 frt 50 kr; jó vizek, van erős *sósvize* is. Utolsó postája Teke.

Vásártelke 278 oláh; híres *vasláptelep*, honnét a jegenyei fürdő, de a fogyatékos külföldi lápfürdők is hozzák a gyógyanyagot.

Viság bánffi-hunyadi járás, 813 oláh lakos. A Vlegyásza hegy ágazatai között fekszik, gyönyörű vidéken a Dregán patak mellett.

A ki a Kárpát-egylet kolozsmegyei tagjai közül dolgozni, kutatni akar, panaszkodhatik-e, hogy nincs itt munka? A szporadikus adatok $\frac{3}{4}$ része nincs kifejtve keilően s csak személyes meggyőződés s kirándulások által lehet az ismert adatokat is ellenőrizni. Fogjunk most a részletezéshez s egyes helyek bővebb leírásához.

EGYESÜLETI ÉLET.

A KÖZPONTBÓL.

E. K. E.-bankett.

— A kaukázusi expedíció tagjainak tiszteletére október 5-én. —

Fényes bankettet rendezett okt. 5-én este a Központi szálló emeleti termében az Erdélyrészi Kárpát-Egyesület az egyetemi ifjúsággal együtt a Zichy-expeditió kolozsvári két tagjának: *Szádeczky* Lajos dr. és *Bálint* Gábor dr. egyetemi tanároknak tiszteletére. A résztvevők száma megközelítette a százat. A főhelyen ült *Feilitzsch* Arthur báró, a Kárpát-Egyesület társelnöke, mellette jobbról *Szádeczky* Lajos és

neje, balról *Bálint* Gábor és neje, azután *Gyarmathy* Miklós alispán, *Szvacšina* Géza városi tanácsos, *Hindy* Árpádné, *Sándor* József E. M. K. E. alelnök, *Meltzl* Hugó egyetemi tanár, *Finály* Henrik egyetemi tanár, *Dorgó* Albert, *Gidófalvy* István kir. közjegyzők, *Lázár* Gyula tanár, *Vörös* Sándor igazgató, *Kardos* Kálmán postafőnök, *Hám* Sándor igazgató, *Török* Imre dr. orvos, *Márki* Sándor egyetemi tanár, *Halász* Ignác egyetemi tanár, *Schilling* Lajos egyetemi tanár, *Moldován* Gergely egyetemi tanár, *Ferenczy* Zoltán könyvtár-igazgató, *Szamosy* János egyetemi tanár, *Széchy* Károly egyetemi tanár, *Mikó* Imre törvényszéki bíró, *Pisztóry* Mór egyetemi tanár, *Hory* Béla árvászéki elnök, *Széky* Miklós gyógyszerész, *Csávássy* Gyula jogtanácsos, *Kelemen* Márton főerdész, *Ladics* Nándor egyetemi gondnok, *Szakmáry* Ferencz főerdész, *Gergely* Samu e. tanár, *Melitskó* Frigyes főmérnök, *Kiss* Ernő kereskedő, *Gámán* József, *Várady* Aurél, *Gámán* Dezső, *Böhm* Mihály, *Gergely* Albert, *Radnóti* Dezső, *Szenkovich* Márton, *Horváth* Gyula, *Hindy* Árpád, *Dunky* Ferencz, *Krenner* Miklós és számosan az egyetemi fiatalágból.

Az első felköszöntőt *Feilitzsch* Arthur báró mondotta az E. K. E. összes tagjai nevében a két ünnepeltre, kik mindent koczkáztatva utra keltek, lángoló hazaszeretet által vezéreltetve. *Finály* Henrik szintén a két ünnepelt érdemeit méltatja, kiemelvén, hogy a tudományokkal foglalkozónak nagy lelki bátorság kell ahhoz, hogy elmenjen olyan messze földre, a hol esetleg eredményt sem érhet el. Méltánylással szól a két tudós nejeiről is, a kik nem csekély aggodással bocsáthatták utnak férjeiket. *Szvacšina* Géza a város nevében üdvözölte szép köszöntőben a két nagyérdemű utazót. *Krenner* Miklós az egyetemi polgárság nevében élte a két tudós tanárt.

Erre felállt az ünnepeltek egyike *Szádeczky* Lajos dr., ki első szavaiban szerényen megköszönte a reá elmondott szép pohárköszöntőket, s elmondja mily örömmel, de félelemmel is ment őshazánkat felkeresni. Említi, hogy politikai vétséget is követett el Oroszországban és csupán a politikai foglyok felügyelőjének köszönheti, hogy komolyabb baja nem történt, ki nagyon megszerette őt. A felügyelőnek volt egy szép leánya, kivel (mosolyogva jegyzi meg) Bálint Gábor kollégája igen jól találta magát s a ki európai nyelveket is beszélt. Megemlíti utazásukat a Buharipusztán, midőn övig jártak a nagy fűben és kigombolt inggel feküdtek a földön s az áldott ázsiai homok befutta fejeiket úgy, hogy nem győztek mosakodni utánna. Itt beledetek utazás közben egy mocsárba, honnan, annak a tatár khánnak egy utóda, ki 1657-ben elfogta 1000 testvérünket, huzatta ki kis lovaival.

Volt olyan napunk, — folytatá — mikor 6 verstet tettünk meg kocsival és vonattal. Utazásunk közben a tatárok szemünk láttára kirabolták a vonatot, több helyt beszakadt a mocsaras föld és besüpedtünk, Bemunoktól Moszkváig öt napig utaztunk.

Vonatkozással *Finály* szavaira, fölemlitem, hogy angliussal is találkoztunk, ki pisztrangot akart fogni, mert úgy hallotta, hogy az Uorg vizében sok pisztrang van; de nem talált, elment és próbát tett másutt, de itt sem kedvezett neki a szerencse, de már a harmadik próbánál rátalált a pisztrangok ázsiai hazájára. Tehát *Finály* szavai nem találnak rájuk, mert ha először nem is lakott jól az anglius, harmadszor mégis talált pisztrangot, azaz fellelte a mit keresett.

Én szerintem ez a nép, t. i. a Cserkesz, igen hasonló a miénkhez. Jellemük és szokásaik tekintetében ilyenek a kabarok és még most is keresi Auler a kabar-székely rokonságot. A cserkesz és magyar rokonság kiderítése határozottan a mi érdemünk. Jó emberek azok, uraim, nem bánt az egy sem minket, sem tatár, sem kabar, sem orosz, sem cserkesz. Nem kell tehát félni nekünk Ázsiától.

Kedélyes napokat töltöttünk közöttük. Tánczukat, mely sokban azonos a mi csárdásunkkal, ép úgy járják párosan, mint mi, csak hogy külön a nő, külön a férfi, és csupán a végén kerülnek össze.

Igen elmésen hasonlítja össze egy elcsapott osztrák kappel-meister ezt a két táncot, mivel itt Oroszországban találkoztunk. Szegény cseh, vajjon hogy került ide?

Igen örvendek uraim, hogy ilyen szép és népes ünnepélyt rendeztek hazajövetelünk alkalmával s én ezt mégis elodáztam napról-napra, részint a közbejött akadályok, királyunk ittléte, részint Bálint collegám távolléte miatt.

Röviden szólok még, Uraim, egyet-mást az ázsiai életről. Egy ízben a cserkesz herczegek sátrába kértek bennünket, hogy mulassunk velök s elkezdtek játszani, zenélni, táncolni, dalolni s kértek, hogy tegyük mi is ugyanezt, erre azt mondtam az egyik felszólító herczegnek: „Mi csak reggel felé teszünk ilyent.“ „Hiszen már tíz óra“ mondá ő.

Elkezdünk dalolni mi is velök. Hogy örültek, csókoltak bennünket. „Hiszen ez a mi dalunk, ez a mi énekünk,“ — mondá a herczeg.

Szépen játszani kezdtek egy nótát, melyben határozottan fellehetett ismerni a „Marosvize folyik csendesen“ népdalt.

Ekkor mi mondtuk: „Hiszen ez a mi dalunk.“ Össze csókoltak bennünket és elismerték, hogy ámbár nem iszunk mi oly jó italt, mi nekünk jó levén a Szamosvíz is, mégis jobban tudunk inni, mint ők.

Kértem a hercegnét, hogy mulassunk tovább, ne csak 10 óráig, mint mondák. De ő tiltakozott, hogy muzulmán befolyás alatt áll.

Müvelt népek ezek uraim, pedig posta nem járnáluk, nem olvasák a Kolozsvárt, Hiradót. Én szívesen elfogadom őket rokonnak, még a tatárt is, pedig nem szokásom légvárakat építeni. Mégis erős érzetem ez és ragaszkodom hozzá.

Gr. Zichy Jenő expedíciójában, ámbár veszélyes volt, a georgiai hercegtől főképp, mégis szereztünk sok adatot, sok tapasztalatot, s ha egyebet nem találtunk, tapasztalatokkal bőven tértünk vissza, melyet utódainkra és szeretett ifjuságunkra átplántálunk.

Köszönöm uraim a nagy figyelmet és szeretetet ugy az E. K. E.-nek és az itt megjelent egyetemi tanártársaimnak, mint Kolozsvár városnak és a lelkes ifjuságnak. Isten éltesse mindnyájokat!!

Ezután felszólalt *Bálint* Gábor, ki ekként vezette be szavait:

Kerülni szoktam az ünnepeltetést, de most megragadom az alkalmat és ennyi sok szép beszéd után én is szólok pár szót önökhöz. — 25 év óta minden törekvésem oda irányult, hogy az ázsiai állapotokat előttünk elzáró fátyolt letépjem, 25 év leforgása alatt 5-ször láttam Ázsiát, pedig mikor legelőször kimentem, annyi segélyem sem volt, mint egy közeli helyiségbe elzarándokoló legátusnak. Mégis elmentem, mert nem hagyott az eszme pihenni; neki fogtam a veszélyes utnak minden segély nélkül, s valódi rugóját törekvésemnek nem mondtam soha senkinek. A szerencsétlen nyelvkérdés indított és tapostatta velem a puszták porát s sivatagok homályát. Négy évig az orosz Zaharába mentem minden stipendium nélkül. Ez a lelkiem vezetője most is 51 éves korom daczára, elmenni ismét Ázsia közepébe Oroszországtól Franciaországig elterülő földön levő 15 millió rokonaink felkutatására. A turáni mindenben rövid és én is annak vallom magamat, nem is beszélek többet, hiszen Szádeczky kollegám elmondott ugyis mindent. Csupán azt jegyzem még meg, hogy ámbár sok helyt sérti a szellemet e kifejezés: *Turáni*, mégis minden igaz magyar ember velem együtt kiáltsa: én turáni vagyok! Éljenek uraim sokáig. (Éljenzés.)

Gyarmathy Miklós poharat emelt *Zichy* Jenő grófra, az expeditio vezetőjére, kit hazaszeretet és tudomány iránti áldozatkész lelkesedés vezérelt a nagy vállalkozás létesítésében. *Sándor* József indítványára e megemlékezésről táviratilag értesítették a nemes grófot.

Radnóti Dezső E. K. E. főtitkár felolvassa az ünnepeltekhöz érkezett üdvözlő sürgönyöket:

Késmárk, okt. 5.

Magyarország gondviselészerűleg turistaország, az idegenek for-

galma manapság hatalmas nemzetgazdasági tényező, a Kaukázushoz sokban hasonlító Magas-Tátra tövéből hazafias lelkesedéssel a legszívélyesebb üdvözlés küldjük a hazatért kaukázusi turistáknak. A „magyar turista egyesület“ Tátraosztálya nevében *Döller Antal*.

T.-Szent-Miklós, okt. 5.

A Kaukázus havasairól szerencsésen visszatért turistáknak mai ünnepeltetésük alkalmából a Kárpát-egyesület lipitói osztálya nevében is őszinte és meleg üdvözlésünket küldjük a nagy Kriván aljáról

Kubinyi Gyula,
cs. és kir. kam., elnök.

Istvánffy Gyula,
titkár.

Bécs, okt. 5.

Ős magyarhoni turistáink ünnepélyére az E. K. E. bécsi osztályának üdvözlését küldjük:

gróf Bethlen László,
elnök.

Papp György,
ügyv. alelnök.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Fogaras, okt. 5.

Szívünkől üdvözljük a leghazafiasabb turistákat osztályunk megalakításának leghathatósabb munkásait.

A fogarasi vármegyei E. K. E. osztály.

Fogaras, okt. 5.

Dr. Szádeczky Lajosban a legkitartóbb és mindig vigkedélyű turista bajtársat üdvözlő

Györke Lajos, osztály-titkár.

Torda, okt. 5.

A nemzeti multért annyit fáradozott tudósokat melegen üdvözlő a tordai Kárpátosztály nevében: *Rédiger Béla* alispán, elnök.

Sz.-Udvarhely, okt. 5.

Az erdélyrészi Kárpát-egyesület örömeiben szívből osztozik az E. K. E. udvarhelymegyei osztálya. Ohajtja, hogy *Bálint Gábor* dr. és *Szádeczky Lajos* dr. jó egészségben, boldogságban és megelégedettségben hosszú életen át még sok hasznot hozzanak hazánknak. Udvarhelymegyei osztály nevében: *Pogány Kornél*, titkár.

S.-Szt.-György, okt. 5.

Bálint Gábor ős székely és Szádeczky Lajos tiszteletbeli székelyt szívünkől üdvözljük az E. K. E. háromszékmegyei osztálya nevében ifj. *Gödri Ferencz.*

titkár.

Segesvár, okt. 5.

A hazai tudományosság bajnok turistáit hazafias hódolattal üdvözi
Segesvári magyar Kaszinó.

Pécs, okt. 5.

Hazai tudományosságunk két apostolát, a magyar turistaságnak kiváló férfait, Szádeczky Lajos és Bálint Gábor urakat szerencsés vizsztatérésük alkalmából szívélyesen üdvözi

a pécsi Mecsek-egyesület.

Nagyvárad, okt. 5.

Őszintén sajnálom, hogy hivatalos teendőim megjelenésben akadályoznak. Szívem melegevel üdvözöllek és osztozom azon lelkesedésben, melylyel ma ünnepelnek.

Mannsberg Sándor br.

BCU Cluj / Central University of Transylvania a kolozsvármegyei osztály alelnöke.

Selmezbánya, okt. 5.

A magas Szitnya tetejéről üdvözlöm a Kárpátégylet mai ünnepeit, a tudós magyar turistákat.

Kuti István, az E. K. E. jegyzője.

Band, okt. 5.

Tisztelve szeretett elnökünk és lelkes turista társunk ünneplésén ott vagyok.

Isten tartsa meg soká egyesületünknek.

Kolbenheyer Bertalan, osztálytitkár.

Tekintetes Központi Választmány!

Midőn a tek. Választmány egyesületünk érdemes alelnöke: Szádeczky Lajos dr. és kiváló tagtársunk: Bálint Gábornak, mint a Zichy-féle expedíció fáradhatatlan részeseinek tiszteletére ünnepélyes összejövetelt rendez: vármegyénk képviselősege nem maradhat távol az ünnepelt férfiak, a magyar tudományos kutatás és turistaság kimagasló képviselőinek őszinte tisztelettel nyújtott üdvözlésétől.

A közhasznu, mert hazafias fáradoalmak utja, melyet a Zichy-expedíció tett, még nincs befejezve. Hátra van még annak a sokkal becsebb s talán fárasztóbb része, melyen ők minket kutatásaik eredményéhez a szellem ösvényén elvezetnek.

Engedje meg a magyarok Istene ép testi és szellemi erőben megérniök e munka sikerét, hogy nevük értékes közkincként vésődjék a haza művelődéstörténetének fénylapjaira!

Kiváló tisztelettel

Beszterczen, 1895. okt. 4-én.

Az E. K. E. besztercze-naszódmegyei képviselősege:

Benedek János,

igazgató.

Szvacšina Géza felköszönti *Hindy* Árpádnét, a kit ma kettős öröm ért: az, hogy résztvehetett e szép ünnepélyen, a második pedig az, hogy épp az önnepély folyama alatt kapott táviratot, mely szerint *Attila* fia Budapesten juris doktorrá lett. *Sándor* József kiegészítette még e felköszöntőt azzal, hogy *Hindy* Árpádné az egyetlen a társaságban, a ki az őshazában — Ázsiában született.

Horváth Gyula a két ünnepeltre emelt poharat. *Feilitzsch* Arthur báró elteti a hátalságot, a tanítványokat, azzal a kívánsággal, hogy haladjanak apáik-tanáraik nyomdokaiban, s ha lehet, mulják őket felül. *Brázay* egyet. hallgató elteti *Szádeczkyt*, mint szeretett dékánjukat; *Várady* Aurél *Szvacšina* Gézát, mint a humanismus fáradhatlan bajnokát; *Krenner* Miklós *Findly* Henriket, a kit épp most ért megérdemelt királyi kitüntetés; *Pisztóry* Mór *Feilitzsch* Arthur bárót, méltatva hazafias érdemeit és lelkesedését a közügyek terén.

Márki Sándor poharat emel dr. *Halász* Ignácra, egyetemünk ez ujjabb diszére, a ki a *Bálint* Gáboréval ellentétes iskola hive ugyan, de úgy hiszi, hogy köztük a vita mindig tudományos és méltóságos lesz. *Bálint* Gábor felszólal, kijelentvén, hogy közte és *Halász* közt eltérés nem volt. *Halász* Ignác is megjegyzi, hogy köztük ellenségeskedés nincs, s mindaketten csak az igazságot keresik, mert az igazság kutatása a valódi tudomány, s ezért elteti *Bálint* Gábort, mint az igazság lelkes kutatóját.

Sándor József poharat emel a kolozsvári egyetem tanáira, mint a tudomány oszlopaira és büszkeségeire. *Kiss* Ernő *Bálint* Gábort elteti; dr. *Gergely* Atbert *Gidófalvy* Istvánt, a jeles jogtudóst, Kolozsvár új közjegyzőjét; *Szádeczky* Lajos az egész társaságot, s ezután *Bálint* Gábor mondott el még érdekes élményeket utjokról. A szépen sikerült bankettet *Feilitzsch* báró és *Szádeczky* Lajos felszólalásai zárták be, köszönetet mondva Kolozsvár lelkes közönségének.

Elismeréssel kell szólnunk *Nagy* Gábor konyhájáról, melynek jósága nagy mértékben hozzá járult a bankett sikeréhez.

A vidám estélyre *Szádeczky* Lajos a magávat hozott fényképekből mintegy száz darabot mutatott be a társaságnak. E képek kelet népét, viseleteit, építkezési modorát, vidékeinek sajátosságát egyaránt feltűntetik. Egy asztalon pedig cserkesz subát és takarót néztek a jelenlevők. A vidám társas estélynek ez éjjeli órákban volt vége.

2. Választmányi gyűlés.

— 1895. okt. 11-én. —

Rendkívüli élénk és vitákban gazdag ülése volt az E. K. E. központi választmányának okt. 11-én d. u 4 órakor, az egyesület Jókai-utczai helyiségében.

Elnökölt: *Bethlen* Bálint gróf orsz. képv. Előadott: *Radnóti* Dezső főtitkár. Jegyzett: *Jékey* Dániel dr.

Jelen voltak: *Feilitzsch* Arthur báró társelnök, *Sándor* József és *Szádeczky* Lajos dr. alelnökök, *Merza* Gyula főpénztáros, *Szekula* Ákos számvizsgáló, *Nedoroszték* János ellenőr, *Márki* Sándor dr., *Moldován* Gergely dr., *Gámán* József dr., *Gergely* Albert dr., *Kolbenheyer* Bertalan, *Versényi* Gábor, *Papp* György (Bécs), *Goró* Lajos (Budapest) stb.

A gyűlést az elnök azzal nyitotta meg, hogy üdvözölte a Kaukázusból hazatért egyesületi alelnököt *Szádeczky* Lajos drt és *Bálint* Gábor dr. választmányi tagot. Ez üdvözlét *Szádeczky* Lajos dr. köszönte meg, igérvén, hogy az egyesületet tovább is buzgalommal támogatni fogják és kilátásba helyezte, hogy az egyesület hivatalos lapjában, az *Erdély*-ben, a tanulmányutnak turistasági részét ismertetni fogja, mit a választmány köszönettel fogadott.

Azután *Radnóti* Dezső főtitkár terjesztette elő jelentését a lefolyt hó mozgalmairól, melyet a választmány tudomásul vett.

Előadó betérjeszti a bécsi osztály ama kérését, hogy engedtesék meg az anyaállambeli és külföldi osztályoknak, mikép saját területekre nézve is fejthessenek ki turistasági működést. Továbbá kéri, hogy az *Erdély* hivatalos folyóiratban ez osztályok területe is ismertessék és 200 ft segély szavaztassék meg a bécsi osztálynak szervezkedési czélokra. A választmány hosszas vita után, melyekben részt vettek *Feilitzsch* Arthur br, *Sándor* József, *Jékey* Dániel, *Gámán* József dr., *Papp* György, *Moldován* Gergely, *Márki* Sándor és *Merza* Gyula, a bécsi osztály kéréseit teljesíti azzal a kikötéssel, hogy minden mozgalom előbb a választmánynak bejelentendő.

A bécsi osztály ezt a működést mindjárt azzal kezdi meg, hogy mozgalmat indít azon czélból, hogy a létesítendő pozsonyi osztállyal együttesen a millenniumra a *dévényi* tetőre, hová a kormány emlékoszlopot állít, messzelátót állítson fel az Erdélyrészi Kárpát Egyesület czime alatt.

Előadó bemutatja az ezredéves kiállításra készülő diszalbum képeit és kéri a szerződés szerű összeg kiutalását. Választmány a képeket igen szépeknek és művészesnek találván, az összeget kiutalja és a jelenlevő festőművészeknek, *Goró* Lajosnak, munkájáért köszönetet szavaz.

A *Kárpát-muzeum* felállítása ügyében több osztály kérdést intéz, hogy mely tárgyak volnának e czélra összegyűjtendőek, a választmány úgy e kérdésekre vonatkozólag, mint általában az egész muzeum szervezésére nézve javaslat tételre *Bethlen* Bálint gróf elnöklété alatt *Feilitzsch* Arthur br., *Szádeczky* Lajos dr., *Sándor* József *Gámán* József dr. *Merza* Gyula és *Radnóti* Dezső tagokból álló bizottságot küldi ki.

A vadász-osztály szervezése ügyében kimondatik, hogy e tárgyban az osztályoktól felvilágosító javaslat kérendő be.

A borvíz-üzlethez sükséges 5000 forint befektetés kölcsönzésére a beszercei takarékpénztár hajlandó lévén, vele a szerződés megkötése kimondatik.

A szebenvármegyei osztály 300 forint segélyt kér az egyesülettől. Egy korábbi határozat értelmében, ha a hováfordításról indokolt előterjesztés tételik, a választmány a segélyt megadja.

Több apróbb ügy után a gyűlés véget ért.

3. Választmányi gyűlés.

— 1895. nov. 12-én. —

Elnökölt *Bethlen* Bálint gróf, jegyzett *Jékei* Dániel dr., előadott *Radnóti* Dezső. Jelen vannak *Sándor* József alelnök, gróf *Kuun* Géza, *Váradi* Aurél dr., *Kolbenheyer* Bertalan, *Szabó* Samu, *Merza* Lajos, *Kozma* Ferencz, *Lengyel* Lajos, *Melitskó* Frigyes.

Elnök megnyitván a gyűlést, előadja, hogy az egyesület szervezete annyira megnövekedett, hogy gondoskodni kell egy állandó erőről. A kiállítás, a kongresszus, a fürdők és ásványvizek ügyei követelik, hogy sürgősen intézkedjék a választmány és épen ezért indítványozza, hogy a főtitkári állás rendszeresítették és a közgyűlésnek ily értelemben annak idején javaslat tételék. A választmány az elnök javaslatát elfogadja és a közgyűlésig is a főtitkár állásában rendszer-

resíti és a tisztikari tanács által megállapított illetményeket megsza-
vazza.

Főtitkár előterjeszti a Siebenbürgischen Karpathen-Verein kéré-
sét, hogy a kalauz-díjak egyöntetűen állapíttassanak meg. Választmány
az osztályokat ily értelemben utasítani fogja.

A magyarországi Kárpát-Egyesület Keleti-Kárpátok osztályának
közgyűlésre szóló meghívóját köszönettel fogadja a választmány és a
képviselésre *Esterházy* Sándor dr. kassai jogakadémiai tanárt kéri fel.

Az egyesületi pénztári főkönyv összeállítására vonatkozólag a
választmány az elnökségnek utasítást ad és pedig azzal, hogy e fő-
könyv lehetőleg mielőbb állíttassék össze.

A turista-kongresszus előértekezletének ideje jan. 20-ára állapít-
tatik meg és a főtitkár megbizatik, hogy az ügyrendet addig dol-
gozza ki.

A gyergyói osztály megalakításával választmány *Kuncz* Kornél
igazgatót kéri fel.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

AZ OSZTÁLYOK KÖRÉBŐL.

I. Alsófehérvármegyei osztály.

— Közgyűlés és kirándulás okt. 6-án. —

Az E. K. E. alsófehérvármegyei osztálya okt. hó 6-án tartotta
évi rendes és egyszersmind tisztújító közgyűlését Nagy-Enyeden a
vármegyei ház nagy termében, *Csató* János elnöklete alatt.

A közgyűlésen a tagok szép számmal jelentek meg és a követ-
kező napi kirándulást veszélyeztető zord időjárás miatt némileg elbo-
rult kedélyeket felvillanyozta az, hogy a közgyűlésen néhány lelkesen
fogadott taggal a szépnem is képviselve volt.

A lendületes elnöki megnyitó után *Varró* László dr. titkár szá-
molt be tárgyilagos jelentésben az osztály három évi munkásságáról,
Horváth Miklós pénztáros pedig vagyoni helyzetéről, melyből nem ér-
dektelen kiemelni, hogy az osztály immár 200 tagot számlál és va-
gyona meghaladja az 500 frtot, daczára, hogy három év leforgása
alatt és pedig ugy szólva bölcsőjében, tetemes kiadásai voltak, töb-
bek között 500 frt a detonáta-alji menedékház létrehozására.

A három évre választott tisztikar letévén mandatumát, *Csató* János elnök a maga és tisztársai nevében megköszönte a beléjük helyezett bizalmat és felkérte a közgyűlést az új tisztikar megválasztására. A tisztujítás azonban igen kevés időt vett igénybe, mert a közgyűlés egyhangulag a régi tisztikart kiáltotta ki újabb három évre.

E szerint az osztály ügyeit a következő három évben ismét *Csató* János elnök, *Zeyk* Gábor és *Oelberg* Gábor és *Oelberg* Gusztáv alelnökök, *Varró* László dr. és *Winkler* Albert dr. titkárok, *Horváth* Miklós pénztáros, *Dezső* Zsigmond ellenőr és 25 választmányi tag fogja viinni, remélhetőleg hasonló meelégedésre, mint az előző három évben.

Elnök megköszömvén a közgyűlés bizalmát, és a jelenvoltaknak szívökre kötvén az osztály érdekeit, a gyűlést bezárta és a tagok kétség és remény között oszoltak szét, vajjon minő időt kapnak a következő napra tervezett kirándulásra?!

Ámde Nagy-Enyed város nem azért ajánlotta fel szives vendég szeretetét a tervezett „szabaderdei“ kirándulásra, és nem azért szerzett egy pár álmatlan éjjelt a földi javak beszerzésén és épségben tartásán napok óta fáradozó fő konyha-mesternek Samu bának, hogy mindezek veszendőbe menjenek! Páratlanul szívélyes vendégszeretetről ismert feje a városnak, daczolva a zordon időjárással, még a kirándulást megelőző estére kiment a helyszínére, tanulmányozandó az időjárást, tette pedig ezt kellő segédlettel, és hogy az égieket minden áron jó kedvre hangolja, nem feledkezett meg papot is vinni magával; fogott egy pénztárnokot is, hogy ha kiszállásuk sikertelen lenne, legyen ki lezárja a kirándulás számláját; biztosított az előleges kiszállásra egy tanárt is, hadd legyen ki jósoljon a csillagokból (tudvalevő, hogy a tanárok mindezekhez értenek), s nem feledkezett meg egy szakmájában kitűnő kereskedőről sem, ki a legrosszabb esetben összehajtogathassa az ég bakacsinját, mely elfedte a csillagokat és semmi jót nem jósolt.

Az azután a dolog lényegére teljesen mellékes, hogy ezen társaság *véletlenül* úgy volt összevillogatva, hogy legszebb nemzeti játéknak minden egyes tagja gyakorlott ismerője és kultiválója — és nehogy az éj változatos időjárásának egyetlen mozzanatát figyelem nélkül hagyjuk, kétségtelenül csakis a kirándulandó társaság érdekében, egész éjjel odaadással és fáradozóan »dolgoztak«!

Ám önfeláldozásukat fényes siker koronázta; hogy ezt mivel, mivel nem érték el, azt ne kutassuk; elég, hogy a kirándulás reggelén fényes napsugár, kellemes őszi lég örvendeztette meg a 30 tagból álló kiránduló csapatot, mely *Csató* János osztály-elnökkel élén

vidáman törtetett a »Szabaderdő« felé, hol az erdőcsapat rugalmas léptekkel sietett elő fogadtatásukra (ne áruljuk el, mi mellől ugráltak fel ezen kellemes kötelesség teljesítésére!) s kalauzolta a hatalmas villás reggelihez, melybe és a majdani ebédbe a derék *Incze* Samu bácsi egész tehetségét, konyha-művészetét úgy szólva belelehelte.

A kirándulás szeretetre méltó női tagjai, névszerint: *Váró* Ferenczné, *Horváth* Miklósné, *Fogarasi* Béláné, *Mátyás* Mihályné dr., ez utóbbi itt időző édes anyjával, *Varró* Róza és *Váró* Jolán, sikerült pótkirándulást rendeztek, illő és kellő férfi-segédlettel, a Pilis aljára, mely pótkirándulás kellemesen töltött órái úgy elrepültek, hogy 2 óra eltelt, mire a kirándulók visszaértek a szabad erdei lakhoz, és a szabadban felterített izletes és dus ebédhez ültek, melyen az obligát felköszöntőkben sem volt hiányosság s melyekből kiemelendő az elnök köszöntője a hölgyekre, *Varró* Lászlóné dr. a vendégszerető Nagy-Enyed városra s annak fejére *Kovács* Gyulára, — *Kovács* Gyuláné az osztály-elnökre, *Váró* Ferencz az osztályra.

Egy pár vig dal, egy kis dévaj lapdázás — és a ragyogó őszi nap iehanyatlott, és a haza siető kirándulóknak csak a szép, kellemes emlék maradt meg.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

2. Brassóvármegyei osztály.

— 1. Választmányi gyűlés június 5-én. —

Jelen voltak: *Orbán* Ferencz, *Fellner* Lajos és *Werzár* Lukács alelnökök, továbbá *Aronsohn* Henrik, *Budaházy* Imre dr., *Enőes* Miklós dr., *Förder* Sándor, *Grünfeld* Mór dr., *Krajcsevics* Béla, *Krbek* Arnold, *Lukács* József dr., *Molnár* Endre, *Udvarnok*y István s *Zakariás* János dr.

Elnök jelenti, hogy a központ a maga részéről hozzájárult a Kis-Királykőn emelendő menedékház ügyében Brassó város tanácsától érkezett azon ajánlathoz, mely szerint Brassó város hajlandó az építkezésre egy korona elismerési díj ellenében a *Crepatura* alatt fekvő erdei legelőből 400 □ ölnyi területnek haszonélvezetét átengedni oly feltétellel, hogy az osztály a menedékházban a városi erdőőr számára egy fűthető lakást rendezzen be s tartson fenn, s hogy a menedékház az egyesület megszűnése esetében minden kárpótlás nélkül Brassó város közönségének tulajdonába menjen át. Egyhangu határozatként kimondatik, hogy az osztály Brassó város ajánlatát elfogadja s az elnökséget felkéri, hogy a szerződés megkötése s az építési és favágási engedélyek kieszközlése végett a szükséges lépéseket tegye meg.

Fellner Lajos alelnök, mint az építési bizottság elnöke, előterjeszti a menedékház felépítésére beérkezett 5 drb. pályázatot s azokat részletesen ismerteti. A gyűlés egyhangulag *Sipos* István és társa 1100 frtos ajánlatát, mint legelőnyösebbet, fogadja el s miután a 950 frtban előirányzott költséggel szemben 150 frt többlet mutatkozik, kimondja, hogy ezen többlet az osztálypótlékokból fedeztessék. Végül felkéri az építő bizottságot, hogy az építést szigoruan ellenőrizze s elhatározza, hogy a bizottság költségei az osztály által hordozandók.

Elnök jelentést tesz a múlt hóban tartott rozsnyói kirándulásról. — A gyűlés a kirándulás fényes sikerét örvendetes tudomásul veszi és megbizsa az elnökséget, hogy Keresztényfalva és Rozsnyó községek előljáróságának, az ottani legényegyleteknek s a keresztényfalvi agyagárugyár-részvénytársaság igazgatóságának a tanusított előzékeny támogatásért levélben is fejezze ki az osztály köszönetét

Förder Sándor *Boór* Jolánt és *Depini* Irmát, *Zakariás* János dr. pedig *Alföldi* Nándort tagoknak bejelentik. Nevezettek az osztály tagjaiul egyhangulag felvétetnek.

Fellner Lajos jelentést tesz közelebb tervezett kirándulásokról. — Kimondatik, hogy az osztály június 16-án az Öder-Wégre és július 7-én Gyulafalvára rendez kirándulást, melynek részletes terve kellő időben a közönség tudomására fog hozatni

Más tárgy nem lévén, elnök a gyűlést bezárja.

— 2. Választmányi ülés november 9-én. —

Jelenlevők: *Orbán* Ferencz elnök, továbbá *Ágoston* Lajos, *Császár* János, *Fellner* Lajos, *Grünfeld* Mór dr., *Gyárfás* István dr., *Kecskeméti* Zsigmond dr., *Kerádi* Mihály és *Molnár* Endre.

Elnök a gyűlés megnyitása után előadja, hogy ezen gyűlés a közelben tartandó közgyűlés előkészítése végett hivatott össze, előzőleg azonban felszólítja *Fellner* Lajost, a menedékház építő bizottság elnökét, hogy a bizottság eljárásáról tegyen jelentést. *Fellner* Lajos jelenti, hogy az építő bizottság az építési és favágatási engedélyek beszerzése után *Sipos* István és társa vállalkozóval kötött szerződést, kinek noha a zernestiek részéről mutatkozó ellenségeskedéssel kellett küzdenie, sikerült a menedékházat a Kis-Királykőn 1895. június 8-tól 1895. szeptember 2-ig felépíteni s az átvétel a bizottság részéről 1895. szeptember 8-án megtörtént. Az átvételről felvett jegyzőkönyvet a vonatkozó okmányokkal együtt benyújtja, s kijelenti, hogy a jegyzőkönyvben ki-

emelt hiányok a menedékház rendes használását nem akadályozzák s hogy ezen hiányokat vállalkozó 1896. szeptember 8-ig köteles elenyésztetni, mely időig a részére kikötött összeg utolsó részlete visszatartatik. Végül jelenti, hogy Brassó város a menedékházban létesített erdőri lakást szintén átvette.

A választmány ezen jelentést örömmel veszi tudomásul s a *Fellner* Lajos elnöklete alatt *Förder* Sándor és *Orlovszky* Gyula tagokból álló építési bizottságnak s különösen a bizottság elnökének fáradozásaiért jegyzőkönyvi köszönetet szavaz s azt a közgyűlésnek is előterjeszteni határozza.

Elnök előbbivel kapcsolatban jelenti, hogy a menedékháznak 1895. szeptember 8-ra tervezett felavatását azon okból kellett elhalasztani, mivel *Bethlen* András gróf volt főispán és földmivelési miniszter, kinek a menedékház létesítésében egy kieszközölt 600 frtos segély révén legnagyobb része van, a megnyitáson okvetlen személyesen kíván résztvenni.

A választmány ezt örömmel tudomásul veszi s kimondja, hogy a menedékház felavatása az időjárásra való tekintetből csak 1896. év nyarán tartassék meg.

Elnök előterjesztést tesz a közvetlen tartandó rendes évi közgyűlésről,

Választmány a közgyűlést 1895. november 24-én délelőtt 11 órára a magyar kaszinóban tüzi ki s annak tárgysorozatát az alapszabályok értelmében következőleg állapítja meg: 1. Elnöki megnyitó. 2. Titkári jelentés. 3. Pénztáros beszámolója. 4. Számvizsgálók jelentése. 5. A választmány előterjesztései. 6. Indítványok tárgyalása. 7. A megüresedett tisztviselői helyek betöltése s a választmány megválasztása. Egyuttal a számadások felülvizsgálására *Krebs* Arnold és *Ágoston* Lajos tagokat küldi ki s a megüresedett tisztviselői helyekre kijelöli: alelnököknek *Orlovszky* Gyula és *Krápsevics* Béla tagokat, titkárnak *Molnár* Endrét s jegyzőknek *Kovács* S. János dr. és *Daleschall* Ervin tagokat.

Elnök előterjesztést tesz a télen tartandó társas összejövetelekre nézve.

A választmány ezen kérdést egyelőre függőben kívánja hagyni. Más tárgy nem lévén, elnök a gyűlést bezárja.

3. Háromszékvármegyei osztály.

— Kirándulás a Bodzára aug. 18—19-én. —

Az E. K. E. háromszékmegyei osztálya rendkívül sikerült és pártatlan kedélyességű kirándulást tett a bodzai és krásznai szorosok megtekintésére, aug. hó 18 és 19-én.

A nem nagy számu, mindvégig törhetlen vidámságu társaság aug. hó 18-án — Ő felsége, legkegyelmesebb urunk és királyunk születése napján — kora reggel indult el Sepsi-Szentgyörgyről Nyén felé *Potsa* József főispán, az E. K. E. háromszéki osztályának elnöke vezetése alatt. Már Nyénben kellemes meglepetés várta a kissé borús és hüvös időtől vissza nem rettenő elszánt kirándulókat. A község sorompójánál rögtönzött csinos diadalkapu előtt Uzoni *Béldi* Tivadar nagybirtokos — a községi előljáróság és ünnepi diszbe öltözött lakosság élén — lelkes szép beszéddel üdvözölte szeretett főispánunkat, mint osztályelnököt s a kiránduló társaságot, kik ezen kissé félreeső, de természeti szépségekben oly gazdag vidék meglátogatására vállalkoztak s egyszersmind mint e vidéken egyik legnagyobb birtokos, szívesen meghívta a társaságot vendégeül.

A meglepő fogadtatást *Potsa* József főispán hatásos beszédben köszönte meg, mely után lovas banderiummal élén folytatta útját a csatlakozókkal felszaporodott társaság, a *Hulló-tető* felé. — A *Hulló-tető*n újabb meglepetésben részesültünk. Csinos diadalkapu várt itt is, és *Gazda* Gábor bodzai jegyző ügyes vezérlete alatt egy hatvan tagból álló hatalmas banderium lovagolt szembe velük, mely a gyönyörű kilátás és a környező nagy erdőségek óriási keretében nem mindennapi látványt nyújtott. *Gazda* Gábor hosszú és ékes szónoklattal fogadott s a kirándulást vezető közszeretben álló főispánnak pompás virágbokrétát nyújtott át, kinek dörgő éljenekkel fogadott válasza után, dus reggelihez telepedtünk a bársonypuha gyepre.

A szíves házigazda: *Béldi* Tivadar, s nagyműveltségű s ritka kedvességű neje s a bájos házikisasszony: *Béldi* Eliz rendkívüli szeretetreméltósággal mindent elkövettek, hogy a kiránduló társaságnak minden egyes tagja minél jobban találja magát s minél kedélyesebben tölthesse idejét. De nem is volt semmi jóban hiány. S hogy kedves emléke is maradjon a „*Hulló-tető*i“ vidám reggelinek, a társasággal vitt fényképész és veszprémi kulturmérnök ur mint amateur egy pár felvételben meg is örökítette a banderiumot s a reggelizőket.

A Bodza-vámba délelőtti 9 óra után robogtunk be. A kincstári épületek előtti fasor és lombsátor alatt felállított oltárnál gyülekeztünk

egybe, hol a bodzavámi nagyszámu pénzügyőrség, csendőrség és a festői ruhába öltözött nép jelenlétében a türkösi róm. kath. lelkész *Kórody Mihály* czelebrálta a misét a legalkotmányosabb uralkodó: *I. Ferencz József királyunk Ő felsége* mai legmagasabb születésnapja alkalmából, buzgó imákat küldvén a királyok királyához a nagy uralkodó drága életéért.

A megható istentisztelet végeztével a kiránduló társaság a *Sugópatak* bámulatos szép vizeséseinek megtekintésére indult. Két csodás vizesés ez, melyek mindketteje egy-egy roppant zuhatagsorozat; nagy terjedelmű meszes sziklakon leomló számtalan kisebb-nagyobb vizesések ragyogó ezüsthálózata, mit leírni hosszadalmas és hiu erőlködés is volna, mert arról írott betű csak halvány fogalmat is alig nyújthat. *) A felső zuhatag közelében egy elragadó szép kis völgy tisztásán, melynek közepén mint valami obeliszk egy tömör sziklaszirt emelkedik pihent meg, a sziklatetejére kitűzött nemzetiszínű E. K. E. Jobogója védelme alatt az emelkedett hangulatban odaérkezett társaság, hol aztán ismét átadattunk mindnyájan az örökkévalóságnak néhány kiválóan sikertült fénykép felvétel révén. Alig birván megválni a gyönyörű szép helytől, visszasétáltunk a Bodzavámba. Az ebédli helyiség előtt a bodzai görög kel. lelkész fogadott magyar beszéddel. Aztán következett csak a java mulatság. Gazdagon terített asztal, kitűnő zene (de nem a „bodzai“) és pisztráng (de ez már bodzai).

Az első poharat *Potsa József* főispán emelte felséges királyunkért s az uralkodó házáért, melyet a jelenlevők felállva és alattvalói hódolattal hallgattak meg. Háromszoros éljen és taraczklovések adtak erre hatalmas visszhangot. Ezután megeredt a komoly és vidám felköszöntők magyaros áradata ősi szokás szerint. Poharat emeltek: *Béldi Tivadar Potsa József* főispán és E. K. E. oszt. elnökért; *Potsa* főispán a lekötelező szivességű házigazda és drága nejeért s az egész *Béldi* családért, *Mikes Zsigmond* gróf (mint szintén egyik bodzai nagybirtokos) indítványozza, hogy a mai nap emlékére a *Hulló* vagy *Hullatető* nem megfelelő neve jövőre *Potsa-tetőre* változtassék; *Potsa* főispán ez indítvány ellen tiltakozik, de egyhangulag és lelkesedéssel leszavaztatik. *Pogány Károly* orsz. képviselő a kiránduló nőket; ifj. *Gödri Ferencz* egyleti titkár *Mikes Zsigmondot* és *Pogány Károly* képviselőt mint vendégeket élteti. Szellemes felköszöntőket mondtak még: *Székely György* dr. főisp. titkár, *Béldi László* dr., *Gábor Péter* főszolgabíró, a türkösi róm. kath. lelkész, *Gazda Gábor* körjegyző stb.

*) Lásd *Orbán* B. Székelyf. leírása. VI. kötet.

E közben a taraczkok durrogtak, a cigány zenészek huzták a ropogós nótákat, a bodzai jó nép szetreásztkozott, s a jókedv mind csapangóbbá vált. Ebéd után csárdásra perdült a „fiatalság“ (már pedig itt mind az volt) s olyan aranyos multság kerekedett, hogy a zugó erdős bodzai vén hegyek is majd eldültek bámulatukban. Aztán mit mondjak még? Hosszu azt mind leírni. Volt oláh nemzeti táncz, mit a hodziai mutattak be; nagy pisztrang halászat a Bodza vizében; beesteledvén nemzeti színü görögtüz gyult ki és sístergő röppentyük röppentek az ég felé a jó oláhok véghetetlen közálmétkodására, hogy: „szfintu Dumnezeu! cse dráku?!...“ Aztán jött a pisztrang vacsora; egy sereg felköszöntő rimben és prózában; a *Reményük*: híres tilinkója és a végén szünni nem akaró táncz.

Más nap reggel 8 órakor a krasznai szorosba rándult ki a társaság. Vadregényes őserdők között, a Bodza vize zuhatagjai mellett, szédítő meredélyes oldalokon vitt az ut az oláhországi határig. Az oláh vámörök barátságos szivessége folytán „külföldi utazást“ is tettünk a romániai területen, a felséges szép panorámában gyönyörködve, mi minden fordulónál más-más változatban tárult elénk. Az idő is nagyon kedvezett.

Késő délután érkezünk vissza a Bodza-forduló egy kies pontjára, hol árnyas fák alatt a puha fűben felterítve várt az izletes ebéd, melyet leírhatlan jó kedvvel, sok tréfával, ágyuszóval és fénykép felvételekkel felpékelve fogyasztott el a társaság. Öt óra felé járt az idő, mire bucsut vettünk vendégszerető házigazdánktól s kedves családjától, kinek legnagyobb részben köszönhattuk mindnyájan, hogy ily feledhetlen és minden tekintetben fényesen sikerült vidám és fesztelen, magyaros izü kirándulás szép emlékezetét hozhattuk el szíveinkben.

De még itt nincs vége.

Visszatértünkben Kis-Borosnyó határán ismét lovas banderium vágatott szemben az E. K. E. kirándulókkal *Tompa* Albert birtokos vezetése alatt, ki *Réz* Béla kisborosnyói birtokos udvarára kalauzolt be, hol a rendkívül szíves és bájos háziasszony igazi magyar vendégszeretettel, s terített asztallal várt. Késő este volt, mire — most már visszavonhatlanul — haza indulhattunk. Teljesség okáért íme a kirándulásban résztvettek névsora: *Béldi* Tivadarné, *Veszprémi* Józsefné, *Potsa* Erzsike, *Béldi* Eliz, szotyori *Nagy* Emma, *Potsa* József főispán, *Béldi* Tivadar nagybirtokos, *Mikes* Zsigmond gr., *Pogány* Károly orsz. képviselő, *Vajna* Miklós főszolgabíró, ifj. *Gödri* Ferencz polgármester, *Béldi* László dr., *Veszprémi* József kulturmérnök, *Damokos* Ödön dr. szolgabíró, *Gidófalvi* postamester, *Béldi* Pál, *Szonda* László stb.

Hogy mily kedélyes volt a kirándulás mutatja a következő szel-
lemes verszetet is, mely *Gödri* Ferencz osztály-titkár tollából eredt.

AZ

Tekéntetes, Nemzetes, Gyűkeres Székely Lófeő:

BARÁTOSI SZONDA LÁSZLÓ

Uram Eő Kegyelme

MÉLTATLAN MEGDITSÓITTETÉSE,

mely is iratott vala

in ANNO DOMINI: 1895. DIE 18. Mensis Augusti a' Bodza nevezetű vámszedő pas-
susban lévő edgyik kortsomában az «Erdély Országi Kárpátokra mászkáló tudomá-
nyos Edgyesület» testbéli épülette javára az Nemes, Nemzetes és

Méltóságos UZONI BÉLDI TIVADAR Ur

Eő Nagycsága által rendeztetett fényességes Uri vatsrán

az Sepsi-Szent-György híresvárosi feőbiró ur

NEMES ALDOBOLYI IFJABB GÖDRI FERENCZ URAM

keze és tsekély esze által, 10. óraperczentések elfutamodása alatt, néhány sanyaru
verszetben, mikéntlen az belől megolvastattatik.

És több Némes Uri rendeknek kegyes kíváncsisága következtében örökös emlékeze-
tül és az jövendőbélieknek tanulságos példaadás tészolat'yából (papéros hiányában)
tsak tsekély számu intimus exemplárisokban kinyomtatott vala

az Eős-székely, Nemes Sepsi-széki Szent-György kiváltságos várossában, az Tanáts-
nak őrizett hektografiális rongyos masinán,

Ezen mostan folyó nyomoruságos Esztendőben

DOMINUS VOBISCU

Mélyen tisztelt tömeg

S lármás közvélemény!

A dicső Bodzára örömmel jöttem én

E. K. E. kirándulást rendező czélzattal,

Mi jól is sikerült pisztranggal és pappal,

Sok szép ünnepséggel s még sokkal több borral

S abból származó sok diszes vörös orral,

Ágyu durrogással s tüzi-lőtyönfitytel

A miktől az ördög még senkit sem vitt el;

Szóval a Bodzára örömmel jöttem én

S hogy búval menjek el nincs arra rosz remény.

S ha már ide jöttem, magamat nem hagyom:

Sánta pegázusom sarkantyuba kapom

S elvágatok vele híres Orbaiba

Hol nincs lumpolásban és rosz borban hiba.

S Orbaiba érvén s Barátosra térvén:

Ott van a hős fiu, ki dalomnak révén

A mai nagy napon világhíressé lesz

Minő nem volt eddig, noha esze éles

S noha orra széles, piros is meg kékes

S az arcza bájoló s a járása kényes;
Még sem vala hires, de én azzá teszem,
Minő soha sem volt, de ezután léssen.

Nosza rajta tehát dob, hegedü, flóta!
Mert hires legényről zendürend a nóta,
Ki köszvényes bár, de oly jeles turista.
Hogy hozzá az egész E. K. E. csak kismiska:
Örök ifju legény, kinek pezsdül vére,
Udvarolni is tud s szép hölgyek kezére
Czuppanó csókot nyom, mint egy régi susták,
Hogy helye meglátszik még ha le is mosták;
S ki a vitriolt is, ha más nincs, megissza
S a mit egyszer lenyelt, nem jön többé vissza,
Kinek E. K. E. miatt nincsenek bajai,
Eljön ő vitézül, bár messze Orbai
És bár meggyérültek immár a hajai,
Kihulltak fogai s rosszak már lábai:
A Csimborasszótól sem fél ő kigyelme
S még ha agyonütnék úgy is ultra kelne,
Ha tudni illik szép hölgy s jó bor nagyon ottan
A Zulukafferek közé is betoppan.

Mindez oly nagy érdem, mit én méltányolok
S miért e férfiről most époszt dalolok,
Kivánván: az Isten őt addig megtartsa
Mig lesz Barátoson kétszáz mázsás harcsa,
Hogy azt Bodzára majd ide hozhassa
S a jó tisztelendő urunknak adhassa,
Kinek ma ágyuval meglövetett hasa
S így azzal a papot jól kigyógyithassa.
S száz tósztot mondhasson, mint a minőt monda,
A mely úgy ügetett, mint egy jó «remonda»,
De azért jó kedvet senkiben sem ronta
Sőt a vidámságnak ékes ziszlót bonta,
Mert a hölgykoszorut szép szavakba fonta
S minden földi áldást a nyakukba onta.
Ne legyen hát senki iránta goromba:
Kivánjuk, hogy éljen Ladislaus Szonda!!!

(Folytatása nem következik.)

3. Kolozsvármegyei osztály.

— Kirándulás a runki szoroshoz aug. 24—25-én. —

Mannsberg Sándor br. kezdeményezésére és *Tanács* József vezetése alatt — ki a runki szorost már ismerte — gyors elhatározással 9, azaz kilencz E. K. E.-tag indult el arra a felfedező utra, mely egy másfélnapos kirándulás élvezetével már előre is kecsegtetett.

A „felfedező” szót azért hangsúlyozom, mert a nagyközönség számára a csupán egyesek előtt ismert runki szorost ugyszólván felfedezni kellett és talán első alkalommal történik, hogy egy nagyobb társaságnak e czélból tett vállalkozásáról hirt adhatunk.

Ki kocsin, ki kerékpáron, de vidám hangulatban gördültünk tova a koronként hatalmas porfellegben *Szt.-László* felé, honnan Torda-Aranyosvármegye területére érve *Magyar-Létán* keresztül *Alsó-Járúba* érkezünk.

Az ottani „Nemzeti Szálló”-ban vacsorához teritettek s miután a benszülötték részéről *Dávid* Lajos dr. járási orvos és *Tulogái* népis-kolai tanító is asztalunkhoz csatlakoztak: a járai cigányok jó zenéje mellett *Váradi* vendéglős még jobb borával vígan öblögettük porlepte torkainkat. — A mikor a jókedv már tetőpontra hágott, két zeneértő turistánk kivette a cigány kezéből a primhegedüt és a nagybögöt s egy másik nagyhangu bajtársukkal — kinek sikerült szónokoló közbeszólásait a cigány következetesen pohárköszöntőként megtusolta — „Az urfi mulat” című énekes bohózatot rögtönözték a társaság nem kis derültsége mellett.

Mire *Dávid* dr., a vidék legtapasztaltabb topográfusa szakszerű tanácsai alapján a kirándulás részletes programját összeállítottuk, 11 óra lett s daczára egy-két bycziklista kifakadásainak, szavazattöbbséggel nyugalomra tértünk, hogy másnapi turistáskodásunkat minél korábban megkezdhessük.

Alig pitymallott még, a midőn rövid, de kitünő pihenés után az első kakasszóra talpon volt a doktor vendégszeretetében részesült *triumvirátus*, hogy a szomszédos vendéglőben még az igazak álmát alvó társak kiméletes felébresztésének nehéz vállalatához fogjon. — Az eredmény meglepő volt, — mert egynegyed öt órakor már gyalogszerrel neki vágott az egész turista-kompánia a *Macskakő* mellett elvezető dombélen végig a *kákovai hegynek*, melynek megmászása fejében a felkelő naptól már-már megaranyozott *kákovai vár* sziklaomladványszerű romjainak festői képét nyertük kárpótlásul. — Igen, de a runki szorosig még egy második vizválasztó is állott előttünk s egy valóban

meredek uton az ugynevezett *vádpataki hegy* meredélyes oldalát kellett megmászunk, a mi verejtékes kapaszkodás után végre mégis csak sikerült. — E közben a társaságnak túlköléséről hirhedt egyik tagja közkívánatra egy-egy mélabus „*bu-bu-bu*“-val igyekezett az ut nehézségeitől elterelt figyelmet az itt-ott megtalált visszhang felé fordítani.

Fenn a tetőn tágas nagy legelő terült el előttünk, az ugynevezett „*Verátyiku*“ rét, hol egy marhacsorda ropogtatta a harmatos fűvet. Egyikünk-másikunk a pásztor nem nagyon huzalkodó csinos oláh fátájával szemben igyekezett megtalálni az érintkezési pontokat s pár percnyi oláh nyelvgyakorlat után felfrissült erővel követtük vezetőinket, kik a nagy legelőn át vezető gyalogösvényen egy az említett kapaszkodónak megfelelő merészen lejtős uton a *lunka-lárgai* völgybe vezettek le. Itt kezdődött a szép kilátás.

Már messziről látszott az összehajlott hegyoldalok nyeregszerű bemélyedése, mely tulajdonképen a szoros távlati képének felelt meg. A *runki patak* mentén szétszórt házak mellett elhaladva értünk a hatalmas márvány-hegyek bástykapujához. Ez volt a szoros *lunka-lárgai* bejárata, — hol az üdvlövések örömdurránásainak egész sora hangzott el. A több mint négy órai gyaloglás után, pihenőt tartva, bepillantást nyerhettünk a kis turista-koffer inycsiklandozó rejtelmeibe, s mint a tündérmesebeli „*Asztalkám teritődjél!*“ varázsigékre: egyszerre csak ott állott az árnyékos pázsiton az étel- és italneműek egész tömkelege. Vezetőink tüzet raktak s nemsokára a kenyérre csepegtetett pörkölt szalonna falatozásához fogtunk, melynek leöblítésére a *runki patak* ölében meghűsített pompás rizling szolgált.

1/2 10 órakor kezdtük a szoros bejárni, melynek természeti szépségeivel betelni alig tudtunk. — A fehérén erezett vörös márvány hegyoldalak kopáran égnek emelkedő góthikus nyulványai, majd a réteges csillámpala-meredélyek a napfényben ragyogó vízmosásai a legváltozatosabb formákban tárultak szemeink elé. Néhol úgy mögöttünk, mint előttünk is a szirtek szélei annyira összeérni látszottak, hogy az érzéki csalódás e'ső behatása alatt az ember magát egy köröskörül elzárt sziklakatlanban képzelte. A Torda-hasadékkal természeti szépségben vetekedő *runki szoros* a legszebb fényképfelvételek valóságos kincses bányája s nem csoda, ha egyik műkedvelő fotográfus bajtársunk a *runki zzorost Dunky-szorossá* változtatta át.

Emitt egy óriási orgona-alakzat, amott egy keskeny ormon ugrándozó kecske-nyáj, majd az üditő források kristálytisztá csermelyei s a *runkipatak* mentén egymást érő ványolók forगतagainak darócz-posztóval kibélelt és fürdésre csábító hűvös medenczéi s a part mentén

található gyönyörű kőzetek szebbnél-szebb példányai annyira lekötöték figyelmünket, hogy az egy óra alatt bejárható sziklaszoros közepe táján levő *cseppkőbarlanghoz* csak ugyanannyi idő alatt érkezhettünk meg. Innen kezdve a sétát gyorsított turistalépésben folytattuk tovább; vadul égbenyuló mészsziklák szakgatott gerincei kezdtek az előbb látott tarka szirteket felváltani, hogy aztán a *runki bejáratig* meg se szünjenek a szorost uralni, hol még egy bucsutekintetet vetettünk a maga vadságában annyira megragadó természeti alkotásra.

Utunk további folyamán előbb *Runk*, majd *Nagy-Oklós* oláh községek ünneplő lakosságának szebbik felével itt-ott szóba állván: nem egy társunk messzebb menő néprajzi tanulmányokat is megkoczkáztatott volna, ha a runki pataknak az Aranyosba ömlésénél várakozó kocsinkhoz ne kellett volna sietnünk. Hasonlóképen ott várt az Aranyos partján egy szintén előre küldött parasztszekeren a vasparipák négyes fogata is.

Itt csak addig időztünk, míg a vasparipákra tulajdonosai felszállottak s az ők banderialis vezetése mellett a mi hármas fogatunk is utnak indult. Utközben a *Vidalyi kő* (1282 m.) erdőövezte meredek sziklafalait lefényképezvén: *Borrévnél* byczikli-banderiumunktól bucsut vettünk, mert mi Jára felé, a vasparipások pedig Torda felé voltak visszatérendők.

A hol a Járápatak az Aranyosba folyik, ott tértünk be a tordai országutról s a hömpölyögve zugó Járápatak mentén alig több, mint egy óra alatt Szurduk kis oláh falun keresztül Alsó-Járába érkeztünk vissza. — Már messziről feltűnt a csinosan körülkerített templom s vele szemben a br. Kemény-féle park, s majd a csinos épületek egész sora közt elhajtva kényelmes londoni-kocsink a „Nemzeti Szálló“ udvarára gördült be. A szellemi élvezetek után megbocsátható volt, ha az anyagiakra is gondolva alaposan megebédeltünk: sajnos, hogy elég jó ebédünk a „*Szöke örményhez*“ címzett és jégbehűtött dinnyéiről híres kereskedésből a vasárnapi munkaszünet miatt üdítő befejezést nem nyerhetett. — Azonban kárpótoltuk magunkat, mert *Dávid* Lajos dr. családjánál megjelenvén, a kedves háziasszonynak és bájos leányának a szíves vendégszeretetért személyesen fejeztük ki köszönetünket.

Gyönyörű csillagos estén érkeztünk haza egy szép emlékkal és egy halom ásványnyal gazdagabban s a nem egy íróasztalt díszíteni hivatott *levélnehezékek*, mind megannyi *emlékkövei* lesznek a netán elmosódó emlékezetnek. — Szép a Jára vidéke, de legszebb annak egy vadregényességben páratlan kiránduló helye a *runki szoros*, me-

lyet nemcsak fárasztó hegymászás, de kocsin vagy hegyi lovon nagyon kényelmesen meg lehet tekinteni.

A ki csak teheti, az ne mulassza el.

Za—la.

4. Petrozsényi osztály.

— Alakuló gyűlés aug. 10-én. —

Van szerencsém tisztelettel értesíteni, hogy az E. K. E. petrozsényi osztálya elnökletem alatt folyó hó 10-én megalakult. A tiszviselők névsora a következő: elnök *Buda Károly*, alelnök *Goró Ferencz*, titkár *Schreiber József*, jogtanácsos *Rosenberg Ignác*z dr., pénztárnok *Kohn Rezső*. Választmányi tagok: *Nagy Miklós*, *Kosa Mihály*, *Polgár Lajos*, *Kovács Imre*, *Sternberg Bertalan*, *Vigh Nándor*.

A osztály működési köre kiterjed: Puj, Ponor, Ohába-Ponor, Fegyér, Borbátviz, Mező- és Hegy-Livádia, Kis- és Nagy-Bár, Petrosz, Krivádia, Merisor, Bovicza, Petrozsény, Petrilla, Livazeny, Iszkrony, Korojesd, Vulkán, Paroseny, Lupeny, Felső-Barbateny, Uzikány és Kimpulujnyág községekre.

Petrozsény, aug. 12. *Goró Ferencz*.

5. Torda-aranyosvármegyei osztály.

— Közgyűlés 1895. augusztus 10-én.

Augusztus hó 10-én az E. K. E. torda-aranyosmegyei osztálya a Tordahasadékhoz kirándulást tervezett. Reggel, a Kolozsvárról érkező vendégekkel lett volna az indulás. De a vendégek, névszerint *Kusz Gizella* tanítónő Szabadkáról, *Kusz Lujza* könyvelő Bécsből, *Pap Mari* tanárnő Kolozsvárról, és *Jancsó Irén* tanítónő Kolozsvárról, kiket az E. K. E. központi főtírkára *Radnóti Dezső* kalauzolt, csak délbe érkeztek meg. Ezért előbb Tordán megebédelve, csak d. u. 1 órakor mentek ki a hasadékba, honnan a látottak feletti nagy elragadtatással tértek vissza. Vasárnap, másnap megújult aztán a kirándulás, több tordai ismételve megnézte a haladékot, s az éppen a kkor padozásban lévő menedékházat. Előbb azonban szombaton d. u. 3 órakor *Rédiger Béla* alispán alelnök elnöklete s *Wolff Gyula* dr. titkárral közgyűlést tartottak, melyen jelen voltak *Sándor Kálmán*, *Borzsovay Béla* dr. törv. bírák, *Gál László*, *Nagy Balázs*, *Pető Gyula*, *Boér Dénes*, *Scharl Gyula*, *Fried Farkas*, *Nagy Albert* s *Wolenszky Gyula*.

Wolff dr. hosszasan számolt be a lefolyt 3 évről, mely je-

lentés adatai szerint e megyei osztály a központ segélyével vágatta a Tordahasadékban a kényelmes utat. Addig a patakban belebugdálcsolva, körül-köre szökdécselve nagy nehezen volt járható. Szinden át szekér utat készítettek s végül felépítették a menedékházat. A pénz e munkálatokhoz az E. K. E. központ, a megye s Torda városa adta, a kézi s igás napszámot Szind, a 3 Peterd, Mészki, s a 2 Szent-Mihályfalva községek. A megvalósításnál legnagyobb tevékenységet *Damokos* Andor dr. tordai főszolgabíró fejtette ki. — Több kirándulást rendezett osztályunk többször a Torda s Turihasadékokhoz, továbbá Toroczkó és a Vidályi kőhöz, a Berkesi vizesésekhez, a Székelykőhöz, a toroczkói várhoz, a szolcsvai buvó patakhoz. Még több azok száma, melyek már egészen elő voltak készítve, de az idő mostohasága folytán meghiusultak. Részt vett az osztály a Detonatán létesített menedékház felavatásán, a radnaborberekí nyári közgyűlésen stb. Több kiránduló társaságot kalauzoltak. Élénk tudatában él az osztály annak is, hogy sokfelé volna még szükség az E. K. E. segítő kezére, nem is a buzgó tisztikaron mulik. A turi hasadék még rosszabb állapotban van, mint volt a Torda hasadék, alig járható, pedig természeti szépségei nem kevésbé nagyok. Runkán, Potságán legalább egy szobára volna szükség, hol a kirándulók éjjeli szállást kaphatnának. A gyűlés köszönetet szavazott a buzgó titkárnak, ki maga volt az egész osztály, tevékenykedett mindannyiért.

Hosszas vita indult meg a felett, hogy lehetne az osztály tevékenységét fokozni, végre is *Sándor* Kálmán indítványára kimondták, hogy ezentul legalább is minden 3 hónapban gyűlést fognak tartani, melyen a kirándulások megbeszéltetnek. Továbbá sürgősen kérik, hogy a minden tagtól esedékes 1 frtnyi évi osztályilletéket a központ az osztálynak szolgáltassa ki. A tisztikar a következőleg alakult meg: Tiszteletbeli elnök: *Bethlen* Géza gróf főispán, elnök: *Rédáiger* Béla alispán, alelnökök: *Wolff* Gyula dr., *Toroczkay* Lajos, *Velits* Ödön, titkár: *Sándor* Ákos, jegyzők: *Volenszky* Gyula s *Fried* Farkas, pénztáros: *Cs Mike* Lajos, ellenőr: *Osztián* Géza, jogtanácsos: *Vertán* Endre, orvos: *Borbély* Samu dr., kik mellé közel 40 tagu választmány választatott.

Este 8 órától kezdődőleg fényes táncmultság volt a Széchenyi liget nyári táncz helyiségében, a mely izlésesen volt kidiszitve. A lépcső főbejárat is színes lámpionokkal volt diszitve és lombkapu is hivogatta a valóban nagyszámu válogatott közönséget, mely ritka jókedvben egész reggeli órákig rakta a tánczot. Éjjél után a szünóra alatt volt

a tombola sorsolása. 123 nyerepménytárgy vonzotta a szerencse kísérleteket, a tárgyak nagy része kisszerű apróság, inkább a kedélyre derítő felültetés számára. De több pezsgő, cognac üveg is ott diszelve van ezek közt egy szép, értékes gyümölcsstartó. Ez utóbbit *Virágháti* Vilma kisasszony nyerte el, a pezsgők, conakok többnyire olyanokhoz kerültek, kik melegeben meg is győződtek valódiságáról.

A szünórát előzőleg egy léggömböt eresztettek fel, melyet a szél csakhamar elkapott s Gyéres felé vitt el. A jós sátrakat az aránylag hűvös idő miatt igénybe nem lehetett venni, e miatt sokan a jövőjüket meg nem tudva tértek haza.

6. Udvarhelyvármegyei osztály.

— Kirándulás a Hargitára aug. 4-én. —

Minden tekintetben sikerült. Volt nagyszámu kiránduló társaság, szebbnél-szebb nők, jó bor és jó kedv s ráadásul a legszebb idő; e tényezőknek együttes összehatása biztosította az egész kirándulást.

No, de még is legelől kezdem.

Augusztus 4-én reggel 4 óraker gyülekeztünk Székelyudvarhelyt a piaczon. Azaz, hogy mindenki nem gyülekezett, mert egyik-másik elkésett, szép álmokban ringatván magát. Az ilyen elkésőket nagy nehezen lehetett összeszedni s egyiket másikat a reggeli édes álomból kizavarni. A megjelenésben a nők voltak a legpontosabbak, a kik kissé álmosan, de annál bájosabban néztek ki hosszú uthoz méltó egyszerű öltözékeikben. A kiránduló társaságot *Ugron* János alispán osztály elnök vezette s magától értetődik, hogy ha fáradságos és nehéz munkát kell végezni, ott van kedves neje sz. *Mikó* Margit urhölgy is, a ki a nagy fáradalmakat meg kívánta osztani férjével. Ott láttuk még *Lengyel* Józsefné, *Szabó* Istvánné, *Koncz* Árminné, *Rimer* Gusztávné urhölgyeket, *Sebesi* Laura, *Váró* Jolán (Nagy-Enyed) és *Rápolti* Mariska kisasszonyokat s mintegy 30 főből álló férfitársaságot.

A nap már meglehetősen magasra emelkedett, mikor a kirándulók a Czekend kanyargós utain előre haladtak. Homoródon a társasághoz csatlakozott *Ferenczi* Zoltán dr. és neje *Őolozsvárról*, a kikkel együtt értünk a kitünő állapotban levő országuton a Kiruly felé vezető, kitünőnek épen nem mondható uthoz. Mikor már kocsink tovább nem haladhatott, gyakorlott turistákhoz illően, gyalog közeledtünk célunk felé. A gyaloglásban *Mikó* Árpád főispán és *Ugron* János alispán fejtettek a legnagyobb virtuozitást, a kik még a fáradhatlan nőket is legyőzték a gyaloglásban.

De csitt! Ágyulövésektől viszhangzik az egész erdő! Talán el-lenségnek néznek s felséges színű zászlók alatt éber hadseregünk akarja megvédeni a szép magyar hazát! Nem, nem! Nem a magyar hazát védik a hadfiak; nem is ágyuk bömbölése hallatszik, hanem mozsárágyukat süttet el Kiruly hires fürdőn a vendégszerető fürdőbir-tokos *Kassay* Albert dr., ki Lövéte község aprájának és nagyjának az élén oly ünnepélyes arczczal várja a kiránduló társaságot, hogy szinte elszégyeltük volna magunkat, ha nem tudjuk, hogy ez nem csupán a társaságnak, hanem a társaságban levő fő- és alispánnak szól. *Ráduly* László községi jegyző szavaira az alispán válaszolt, biztosítva a jelen-levőket arról, hogy Kiruly fürdő sem kerüli el figyelmét s annak ér-dekében minden lehető meg fog tenni.

A nép szünni nem akaró éljenzése és a Rákóczy-induló hangjai közt értünk *Kassay* dr. ujonnan épült villájához, a hol *Kassay* Albert-né szivességéből dus villásreggelihez ültünk. Felesleges mondanom, hogy ételben és italban nagy pusztítást vittünk véghez. Már délre járt az idő, a mikor egy németes nevű sziklának *Kossuth-szikla* névre leendő elkeresztelése czéljából a sziklához értünk. Itt *Soó* Rezső tartott lelke-sült beszédet. *Lánczky* Sándorné, mint keresztanya pár szó kíséreté-ben a sziklának örök időkre fenti nevet adta: e nevet hirdeti a szik-lára erősített ércztábla is, a mely *Lánczky* Sándor szentkeresztbányai gyárában készült s méltó a gyár régi hirnevéhez.

Az ünnepség lefolyása után gyönyörű völgybe széledtünk el; egyik tisztáson vig zene hangjai mellett a felséges nép mulatott, mi pedig a szikla keresztanyjának, *Lánczky* Sándornénak jóvoltából luku-lusi lakomához ültünk, a mely a késő délutáni órákba benyült.

A társaság nagy része ott maradt *Kassay* dr. villájának fölszen-telésére, mi pedig elindultunk Ázsia felé, azaz, hogy a csicsói bűdösbe.

Kedves olvasó, ha még ott nem jártál, menj el oda s örökre emlékezetes marad előtted az az ut, mely kirázza belőled a lelket. Az ut rosszasága kedvünket nem lohasztotta le, csak némi elmélkedésre adott alkalmat, hogy vajjon Csikvármegye miért nem gondoskodik a fürdőhöz vezető utnak legalább tűrhető állapotba helyezéséről. Mint minden rosznak, úgy ez utnak is végére értünk s estvère rengeteg erdőség közepette a csicsói fürdőt megpillanthattuk. E fürdőről a ter-mészet mindenképen gondoskodott; ha az emberi ész és szorgalom is megteszi a magáét, a jövő század végére világfürdő lehet belőle.

Az éjszakát fürdőn töltöttük s erőt gyűjtöttünk a másnapi ki-rándulásra, a mely ugyancsak próbára tette gyalogló tehetségünket. A nap alig bujt elő, már mindnyájan talpon voltunk s előre örvendet-

tünk annak a szép kilátásnak, melyet a *Hargita* tetejéről fogunk élvezni. Hej, de magas az a Hargita; se ösvénye, se utja; őserdők közepette, szélvész által kidöntött fenyőkön, nagy köveken és sziklákon keresztül kellett fölfelé vergődnünk s örvendettünk, ha minden tiz percnyi hegy- és sziklamászás után vezetők pihenőt vezényelt.

Tetőn a táj szépségeiben alaposan kigyönyörködve, villásreggelihez láttunk s a jelenlevők lekötelező kedvességgel és nyájassággal igyekeztek a csüggedt és fáradt lelkeket kissé makukhoz téríteni. Csodálatosak is ezek a hölgyek! Azt mondják — s én vitatni nem akarom — ők a gyengébb nemhez tartoznak. S lám, ha táncolni kell, az erősebb nem kidül, ők birják; ha gyalogolni kell, az erősebb nem ingadozik, ők fürge zerge módjára kőről-kőre, szikláról-sziklára szökdecselve győzik le az akadályokat s diadalittasan lengetik a lobogót a magas Hargitán, mert a férfiakkal nemcsak versenyeztek a fölmene-elben, hanem az ut fáradalmait is könnyebben kiállották. E bátor és áradhatatlan hölgyek *Ugron Jánosné*, *Lengyel Józsefné*, *Szabó Istváné*, *Sebesi Laura* és *Váró Jolán* voltak, kik kijelentették, hogy a Hargitára másnap is kijönnek.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

„Erdélyi Híradó”

Politikai napilap

FELELŐS SZERKESZTŐ: VÁRADI AURÉL Dr.

Az erdélyi részek legfüggetlenebb és legolesőbb napilapja. Mint vidéki lapnak első feladata a vidéki élet mozgalmainak szemmel tartása. Figyelemmel kíséri a nemzetiségi mozgalmakat, melyeket az objektív kritika józan hangján igyekszik ellensúlyozni. Gondoskodik, hogy minden becsületos közéleti fáradozás és minden közéleti mozzanat megtalálja az ő méltatását és minden visszaélés az ő kritikáját.

Előfizetési árak: Egész évre 12 frt. Félévre 6 frt
Negyed évre 3 frt. Egy óra 1 frt.

Megrendelhető **GOMBOS FERENCZ** Lyceum-könyvnyomdájában.

Az «Erdély» előfizetői részére az «Erdélyi Híradó»-t kedvezményes árban adjuk és pedig évi előfizetésnél 10 frt, félévinél 5 frt, negyedévinél 2 frt 50 kr. Viszont az «Erdélyi Híradó» előfizetői az «Erdély»-t 5 frt helyett 3 frtért rendelhetik meg.